

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ג
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ג..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 1
"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים

ל'עץ'?..... 1
התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!..... 1

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל',
עיה"ק ירושלים..... 1

שלוש כתות במקדש..... 1

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים... טז
'והנה עתך עת זדים - הגיע זמן השבועה שנשבע ה' לאברהם שיגאל את

בניו' | האם 'גאולת מצרים' באה בלשון 'ברית' או 'שבועה'? ומהו ההבדל
בין 'ברית' ל'שבועה'?..... טז

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... כג
עיקר הכל הוא האמונה ובטחון..... כג

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי..... כז

'המשקוף והמזוזות'..... כז

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... כט
מצוה בו יותר מבשלוcho..... כט

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' לא
פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת בא..... לא

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"ס..... לה

להתייעץ רק עם 'שכל התורה'..... לה

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב..... לט

ביאור החילוק בין גאולת הלילה לגאולת היום והחילוק בין אמת ויציב
לאמת ואמונה..... לט

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"ס..... מג

מג [הביזה - מדין הענקה או מדין שכר עבודה?](#)

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)..... מו

מו [בעניני קרבן פסח וחגיגת י"ד](#)

מו [בענין קרבן פסח וחגיגת י"ד על השובע](#)

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים..... מח

מח ["שאלת" כלי כסף וזהב מהמצרים הנסיון גדול לישראל, "להתנהג](#)

מח [כרמאים", הביאור בזה](#)

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'
'ושמועה טובה'..... נג

נג [מאלו מינים היתה מכת הארבה - ישוב סתירת המקראות](#)

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... סא

סא [מכת בכורות - אני ה' ולא אחר](#)

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו
והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביכנ"ס היכל יוסף שלו, רמב"ש. סה

סה [ברכת שהחיינו והטוב והמטיב על תפילין, ספר תורה, ספרים ובית כנסת סה](#)

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... סט

סט [סוד החינוך](#)

סט [החודש הזה לכם](#)

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... פה

פה [חשבון זמן ארבע מאות ושלושים](#)

פה [זמן היציאה ועיבור חודש אייר](#)

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)..... פז

פז [יציאת מצרים הגשמית והרוחנית](#)

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו..... צ

צ [שמות החדשים](#)

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל צב
גלות - הכנה לגאולה..... צב

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק צד
מדיני צליית הפסח הנוהגים בקרוב אצל כל יהודי בביתו..... צד

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי צו
התייחסות נכונה לזולת! / לא ידח ממנו נדח!..... צו

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת..... ק
רמזי גימטריא לדברי רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו..... ק

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קא
גודל תיקון מצות פדיון הבן..... קא

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן
זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממעוררי תנועת התשובה..... קח
ולמען תספר..... קח

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קי
כי ישאלך בנך..... קי
תבונות ההלכה - הסוטה והנזיר..... קטו

תובנות / הרב נחמן דרקסלר קטז
מחבבין את המצוות..... קטז

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם
נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש, מח"ס תשובות הגר"ח קיח
תשובות מרן הגר"ח קניבסקי - פרשת בא..... קיח

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל"צ בעל ילקוט יוסף. קכג

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי קכג
מד-חום חד-פעמי בשבת..... קכג
האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות
בו שתי אותיות? | האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי
עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעיני? | האיך היו שואלים באורים

ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? | מהי הגדרת כתיבה שאינה מתקיימת? | האם מותר לפתוח בשבת ספר שבצידיו כתובים אותיות?..... קכג

חינוך..... קכז

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. קכז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קכח

ולמען תספר..... קכח

חידות..... קל

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קל

חידה בפרשת השבוע!..... קל

פתרון חידת 'פשתגן הכתב'..... קלא

אספקלריא לדרך היומי..... קלב

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת קלב

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ג, מדור 'תבונות שורש' מאת הרב אשר זאב

שרייבר - הסוטה והנזיר..... קלב

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... קלב

הרב אהרן פוטולסקי, שכונת 'גני איילון', לוד - סיכום תמצית פרק ואלו

נדרים..... קלה

סיפור..... קמב

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

קמב

פרק א' - החלום הגדול..... קמב

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

מחותנים מן השמים..... קנ

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ג

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"והיה כעץ שתול על פלגי מים" - מדוע נמשלו התורה ותלמידי החכמים ל'עץ'?

דוד המלך משבח את האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובתורתו יהגה יומם ולילה במלים: **וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פְּרִיּוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ, וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל, וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.**

יש לעיין: מדוע אמר "כעץ"? מדוע המשילו לעץ השדה?

*

ראשית דבר נקדים, שאכן מצאנו בכמה מקומות המשלה דומה:

- כפי שכתב מהר"ש עתיה על פסוק זה: המשיל את האדם לעץ השדה, שכך המשילה גם התורה, שכתוב **"כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה"** (דברים כ, יט).
- כדרך שפירש רש"י על הפסוק **"הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ"** (במדבר יג, כ): **"אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו"**.
- ראה בזוהר הקדוש (במדבר רלו ע"א) ש"עץ" הכוונה לצדיק.
- כמו כן ראה במסכת אבות (פ"ג מי"ז): **"כל שחכמתו מרבה ממעשיו למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין וכו'"**.
- ובקדושין (מ ע"ב): **"למה צדיקים נמשלים בעולם הזה לאילן שכולו עומד במקום טהרה"**.
- וראה גם במסכת תענית (ז ע"א): **"אם תלמיד הגון הוא - ממנו תאכל ואתו לא תכרת" וכו'.** ועיין ביאורי רש"י ותוס' ושאר המפרשים שם.
- וראה עוד בזוהר הקדוש (במדבר רב ע"א): **"לא תשחית את עצה - זה תלמיד חכם שהוא בעיר, שהוא עץ החיים וכו'"**, עי"ש.
- וראה עוד למשל בפסוקים והמדרשים על הפסוק (תהלים צב, יג) **"צַדִּיק כְּתָמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בְּלִבְנוֹן יִשָּׁגה"** א.

*

^א נציין למשל: בראשית רבה מא, א; תנחומא לך לך ה; זוה"ק ויקרא טז ע"א.

התורה ותלמידי חכמים נמשלים לעץ החיים שבגן עדן!

במדרש שוחר טוב במזמורנו מבואר:

התורה נמשלה לעץ החיים שבגן עדן! כנאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה".

*

הטעם שנמשלה התורה לעץ החיים, מבואר במדרש שוחר טוב:

א. שחביבה על כל החיים.

ב. כשם שעץ החיים פרוש לכל באי העולם בגן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתם לחיי עולם הבא.

לפי גירסת הילקוט (ילקוט תהלים תרטז, וילקוט משלי תתקלד): "ומביאתן לתחת עץ החיים".

*

יש לציין, שאף בתרגום מתרגם 'והיה כעץ' - 'ויהי כאילן חיי'.

וכן בתקוני זהר (תקון יג, דף כז, ב) מבואר ש"והיה כעץ וגו'" הכוונה "כעץ החיים".

לדברי התקוני זהר בא הכתוב לומר, שאדם זה שנדבק בבחינת "אשרי", הוא ההפך ממי שהולך בעצת רשעים, ומדוע? כי עצת רשעים, עצת הנחש הקדמוני, היתה לאכול מ"עץ הדעת טוב ורע" שמביא מיתה לעולם, ואדם זה הנו להפך: הוא כ"עץ החיים" שנאמר בו 'ואכל וחי לעולם!' 'ועלהו לא יבול' - הכוונה כמו שמצאנו 'ועלהו לתרופה' (יחזקאל מז, יב), שיש עליהם שיש בהם עצמם תועלת. הדבר רומז שבעץ זה אין שום חלק רע, בשונה מעץ הדעת טוב ורע שיש בו 'עירוב טוב ורע'. (על פי פירוש מתוק מדבש).

*

נסיים מאמר זה במה שכתב מהרנ"א אשכנזי בספרו 'נאה להודות':

התורה נמשלה לעץ החיים, אולם מעלתה עוד יותר גדולה מעץ החיים! שעץ החיים בכוחו לרפא רק אחר שכבר ניזוק האדם מעץ הדעת, ואילו התורה היא כעץ מסוג 'וכל אשר יעשה יצליח' - שגם מגינה שלא ינזק האדם וגם מרפאת אותו אם כבר ניזוק, כמבואר במסכת סוטה (כא, א): "תורה וכו' מגנא ומצלא".

^ב אמנם לפי חלק מפירושי המדרשים, מה שנאמר על התורה "עץ חיים היא" אין הכוונה לעץ החיים שבגן עדן.

^ג נזכר עניין זה בכמה מדרשים, כגון: תנא דבי אליהו רבה ב; ילקוט בראשית רמז כ.

^ד כמו שכתב בנמוקי רבינו ישעיה די טראני הראשון (הרי"ד) על פירוש החומש בכת"י בראשית ג, כב.

אבוא בעיר - עיר הקודש והמקדש / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת 'מעוז חי"ל', עיה"ק ירושלים

שלש כתות במקדש

וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֹהֵל עֵדֶת יִשְׂרָאֵל (יב, ו)

שלש כתות בקרבן פסח

שנינו (פסחים סד.) 'הפסח נשחט בשלש כתות, שנאמר, ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל, קהל ועדה וישראל. נכנסה כת הראשונה, נתמלאה העזרה, נעלו דלתות העזרה. וכתב רש"י (עה"ת ובגמ') שמדובר בפסחי צבור, ולכאורה כוונתו לומר שדין זה נאמר רק לדורות, כשיעשו את הפסח בבית המקדש, אך לא התקיים בפסח מצרים, שעשוהו כל אחד בביתו.

אולם בתוספתא (פסחים פ"ח ה"ט) ובמכילתא דרשב"י שנינו שפסח מצרים נשחט בשלש כתות בקהל ועדה וישראל, ואופן קיומן בפסח מצרים התבאר בירושלמי (פסחים פ"ה ה"ה) שניתן כח בקולו של משה והיה הולך בכל מצרים, והיה אומר ממקום פלוני עד פלוני כת אחת, וממקום פלוני עד פלוני כת שניה וכו', הרי שנעשה נס מיוחד לקיום הפסח בשלש כתות, ולכאורה מוכח שהוא מעצם עניינו של הפסח, ויש לבאר ענין זה.

ובפסחים שם אמרו שבכל פעם נכנסו לפחות שלושים איש, כי יש ספק אם 'קהל עדת וישראל' הן שלש כתות נפרדות, או שצריך שתהיה כת אחת הכוללת את כולם, ועשו באופן שיועיל לשני צדדי הספק. ומצינו שם שנחלקו אביי ורבא אם היו הדלתות ננעלות בדרך נס, או שלא סמכו על הנס, ונעלום. ומבואר שלכולי עלמא היו ראויות להנעל בדרך נס, וכל הנידון הוא רק אם סמכו על הנס. ויש להתבונן במה התייחד קרבן הפסח שהוצרכו לעשותו בשלש כתות, ולמה נעשה לצורך זה נס בעצמו של בנין המקדש.

*

^ה ואפשר לבאר שכוונת רש"י שהחלוקה לכתות היא רק כשהפסח נשחט בכל הציבור או רובו, אבל כשאין בהם כדי ליחלק לשלש כתות, שוחטין את הפסח במועדו בלא חילוק לכתות, וכדעת התוספתא (פסחים פ"ד) שאפילו יחיד שהוא טהור עושה את פסחו במועדו, שכן שנינו שם 'ועוד מקובלני מרבתי שפסח דוחה שבת, ולא פסח ראשון אלא פסח שני, ולא פסח ציבור אלא פסח יחיד'. אולם להאמור יתכן לפרשו גם למ"ד שיחיד עושה פסח דורות, וראה צ"ח (פסחים שם ד"ה ננעלו).

^י בפשוטו משמע ששלשת הכתות עשו את הפסח באותה שעה, והעיקר היא חלוקתן, אך בביאור הגר"ח קנייבסקי שם כתב שגם במצרים עשוהו הכתות זו אחר זו.

^י אמנם יש לדון בזה מצד תקנת המעמדות שנתקנה בכל קרבן ציבור (תענית כז.), ואמרו שם שמעמדות מעכבין את הקרבן, ופירש רש"י שכיון שכולם בעלים, בעיני דליהוי כמוהו על גבי עבודה, ומבואר שיש חיוב בקרבן 'ציבור' שאינו חל בקרבן שותפין, שאין כל השותפין צריכים לעמוד על הקרבן. ויש לעיין אם קרבן פסח הוא קרבן ציבור, ולהלן יתבאר שחיוב חלוקת הכתות בקרבן פסח הוא דין נוסף מעצם דיני קרבן פסח.

^י הרמב"ם כתב (קרבן פסח פ"א ה"ט) 'הפסח נשחט בשלש כתות וכו' ואם שחטו כולן בבת אחת כשר', וכתב הכסף משנה שכוונתו שאם שחטו בפחות משלש כתות כשר. אולם בקרית ספר נקט שכוונת הרמב"ם שבפחות משלש כתות אפי' בדיעבד פסול, אלא שאם שחטו כל השלש כתות כאחת ולא נתחלקו לשלש כתות בזה אחר זה, כשר. וכן מתבאר להדיא מדברי המבי"ט בקרית ספר שם.

זיקת קרבן פסח אל המקדש

ויש להתבונן בכמה פרטים בהם התייחד קרבן פסח, כי מצד אחד הוא הקרבן היחיד שחיובו חל רק על מי שנמצא בקירוב אל המקדש^ט, ומכל מקום גם מי שהוא בדרך רחוקה, ניתנו לו תשלומין לפסח שני. ועוד זאת, שעצם חיוב קרבן פסח אינו חל כלל על מי שאין לו קרקע בארץ ישראל (תוספות פסחים ג: ד"ה מאליה), הרי שחיוב קרבן זה תלוי בהיות בעליו מחובר אל הקודש.

אולם לאיך התחדש דין ייחודי בקרבן פסח, שהוא הקרבן היחיד שקרב ונאכל שלא במקום קדוש, והיינו בפסח מצרים שנעשה בבתי ישראל, אך לא היה שם לא בית ולא עזרה, לא מזבח ולא במה, ואף לא מצבה^י, והלב חושק להשיג ייחודו.

ומדברי תרגום יונתן (להלן יט ד) מבואר, שקרבן פסח קשור בייחוד אל המקדש, שכן תרגם את הכתוב 'ואשא אתכם על כנפי נשרים', וטענית יתכון על עננין כעל גדפי נשרין, מן פילוסין, ואובילית יתכון לאתר בית מוקדשא למעבד תמן פסחא, ובהוא ליליא אתיבית יתכון לפילוסין, הרי שלא היה די להקריבו בבמה, כפי שהקריבו עד הקמת המשכן^י, ומשמע שיש זיקה מיוחדת לקרבן פסח לעשותו דוקא בבית המקדש^י, ויש להעמיד את הדברים דבר דבור על אופניו.

*

^ט ראה צ"ח (פסחים ג:) שבדרך רחוקה לא חל חיוב כלל, ואילו המנחת חינוך (מצוה ה) השיב שודאי חל חיוב, אלא שנפטר מחמת אונס.

^י וכבר הביא רש"י (במדבר ט ח) שדיבר הכתוב בגנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו פסח, אלא רק קודם חטא המרגלים, ובטעם הדבר כתבו תוספות בקידושין (לז: ד"ה הואיל) שסברו כמ"ד שכל מקום שנאמר ביאה אינו אלא אחר ירושה וישיבה, ובפסח נאמר ביאה. ובברכת פרץ (פר' בהעלותך) הוסיף טעם אחר, שמי שאין לו קרקע בארץ ישראל פטור מפסח, ואף שארץ ישראל מוחזקת לישראל מאבותיהם, מכל מקום קנין פירות עדיין לא היה בידם (רש"י בראשית יג ז), ויש לומר שלכן אין זה נחשב 'ארצך', ולכן לא הקריבו פסח כל הארבעים שנה, אך היינו דוקא אחר חטא המרגלים, שנגזר עליהם להיות במדבר, אך בפסח שקדם לחטא המרגלים שהיה בט' באב (תענית כט). עדיין היו יכולים לכבוש את ארץ ישראל מיד, וכל שבידו אינו בכלל דבר שלא בא לעולם, ונחשב שיש להם קרקע, ויכלו לעשות אז פסח.

^{יא} ראה בתוספתא (פסחים פ"ח ה"ז) 'אלו דברים שבין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים לא היה טעון דמים וחלבים לגבי מזבח, וגם זריקת הדם על המשקוף והמזוזות היתה להצלת הבתים, כמבואר בתרגום יונתן ופרקי דר"א שערבו בו דם מילה, ואם כן לא היה שייך בו אפילו דין במה, כי לא הוקרב כלל כקרבן, אלא רק נשחט ונאכל. ובאו"ש (חמץ ומצה פ"ו ה"א ד"ה אולם) למד מכך שקרבן פסח מותר לאכלו לפני הקטרה, כי עיקרו בא לאכילה. אמנם במכילתא ובפסחים (צו). מבואר שהיו שלשה מזבחות להזאת הדם, והם המשקוף ושתי המזוזות, ומשמע שההזאה היתה מדין זריקת דם הקרבן על מזבח, ולגבי האימורין נחלקו אמוראים אם הקטירום או צלאום [ר"ח ורש"י נקטו שאכלום, והמאירי נקט ששרפום לשם גבוה], וא"כ צריך לומר כמ"ד (זבחים קח:) דקדשי במה אין צריכין מזבח להקטרת אימוריהם.

^{יב} הרמ"ע מפאנו (מעין גנים סדר פסח) כתב, שהטעם שהוצרך להביאם לבית המקדש, הוא כדי שלא יאכלו קדשים בחוץ, ולכאור' תמוה, שהרי לא היה כלל מקום קדוש, ומה שייך איסור אכילה 'בחוץ'.

^{יג} ואמנם הדברים בפשוטם תמוהים, איך יצאו מביתם לארץ ישראל, והלא הצטוו 'ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר'. וכבר כתב הלשם (הדע"ה ח"ב דרוש ה ענף ב סי' ז) שהכוונה היא, שבאותו הלילה הופיע בהם אור קדושת בית המקדש ונתייחדו בו, ושם אכלו את הפסח, וכמבואר בסוף מאמר זה.

מעמדות וכתות

והנה בכל הקרבנות תקנו 'מעמדות', ושנינו (תענית כו.) 'לפי שנאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי, וכי היאך קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות של כהנים לויים וישראלים, ואלו היו עומדים על הקרבן עבור כל ישראל', ודרשו (שם כז.) 'תשמרו להקריב לי במועדו, תשמרו, שיהיו כהנים לויים וישראלים על גביו, ובפשוטו הכוונה שהכהן המקריב הוא כעין שלוחו של בעל הקרבן, ולכן צריך הישראל לעמוד על גביו שיעשה בשליחותו.

ובגבורת ארי הקשה, למה צריך שיהיו במעמדות כהנים לויים וישראלים, וכי לא די בכהן או לוי או ישראל שיהיה שליח לכל ישראל. והסיק שאמנם מדין המעמד אין צורך לשלשתם, אלא הכוונה שכהנים היו שם להקרבה, ולויים לשירה, ובמעמד הצטרף גם ישראל, ונשלמה עמידת שלשתם.

והנה מקום הקרבת הקרבנות הוא בעזרה, הכוללת שלשה חלקים, עזרת כהנים ועזרת ישראל, וביניהם הדוכן ללוויים, וביאר רמח"ל בהקדמת משכני עליון, 'שלשה מדריגות נמצאו, והם חסד דין ורחמים, וסודם כהנים לויים וישראלים. והקרוב מכולם הוא החסד והוא הכהן, ועל ידו העבודה. כי הכל צריך שיהא נכלל בקשר אחד, והתפארת נכלל בגבורה, והגבורה בחסד, והחסד מעלה את הדורון כראוי. ועל כן נמצא בחצר מקום לישראל וללוויים ולכהנים, כל אחד בפני עצמו, מלמטה למעלה, וכלם עומדים לקרבן. אף על פי שאינו נעשה רק על ידי הכהן, אך עם כל זה הכהן מקריב, והלוי משורר בגבורתו, והישראל עומד ומתחזק בכוונתו, ונמצאת העליה כלולה מן הכל'.

ומבואר שתכלית המעמדות היא לצורך הייחוד, וכמבואר בתענית שם 'אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר ויאמר ה' אלקים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם, רבש"ע, שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר ליה לאו, אמר לפניו רבש"ע הודיעני במה אירשנה, אמר ליה קחה לי עגלה משולשת ועז משולש', הרי שהראה לו את מעלת השילוש, שעניינה הוא יחוד ברכה וקדושה, וזהו גם ענין שילוש היחס במעמדות, שהכהן בחסד, מימין, והלוי בגבורה, משמאל, וישראל מתחזק בכוונתו, ואף אם חוטאים לפניו ית', הרי היחוד ממשיכם יחד, וְהַחוּט הַמְּשֻׁלֵּשׁ לֹא בְּמִהְרָה יִנְתֵּק.

והנה בפרשת התמיד (במדבר כח ב) נאמר שצריך להקריבו 'במועדו', וכתב רבינו בחיי (שם) שבא ללמד שלא יקדים כלום קודם עולת הבקר ולא יאחר כלום אחר עולת הערב. ובריש תמיד נשחט (נח:) אמרו כי אף שכל הקרבנות קרבין רק בין שני התמידין, שנאמר 'עליה השלם כל הקרבנות כולם', הרי פסח קרב אחר תמיד של בין הערבים, נמצא איפה, שהמעמדות של כלל הקרבנות אינן מועילות לקרבן פסח, והן אמת שאין צורך בהם כשליחות לעמוד על הקרבן, כי כל יחיד עומד בפסח על קרבנו, אך עדיין חסר בו עיקר יעוד המועדות לקיים את הייחוד.

ואמנם הראשונים (מאירי תענית כו., סמ"ק מצוה יא, ספורנו במדבר ז יג) נקטו שהמעמדות הוצרכו רק לקרבנות הציבורי, ואם כן היה מקום לומר שלא הוצרכו בקרבן פסח, אולם, כבר כתב הרמב"ם בהקדמת פיה"מ סדר קדשים, שקרבן פסח הוא 'קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור', והיינו כי אמרו (יומא נא.) שהטעם שדוחה את הטומאה, הוא משום דאתי בכינופיה, וכתוספתא (פסחים פ"ד הי"ג) שנינו שדוחה את השבת כתמיד, כי 'תמיד קרבן צבור, ופסח קרבן צבור'. ומכל מקום כתבו תוספות (שם ו: ד"ה אמרו), שאף אם טומאה הותרה בציבור, לכתחילה ימנה בקרבן של טהורים, כי אינו קרבן ציבור גמור [בקרבן ציבור כלולים כל ישראל אף הטמאים], וכבר בציווי נכלל בו יחיד וציבור, כי ליחיד נאמר 'ויקחו להם איש שה לבית אבות', ואילו לציבור נאמר 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל', וכיון שזכינו לדין, שיש בו גם צד של קרבן ציבור, שוב יש להתבונן היכן התקיימו המעמדות לקרבן פסח.

והנה רש"י (סוטה ח. ד"ה אקרבנייהו) כתב בטעם העמדת המעמדות 'מצוה על האדם שיעמוד וישמור על קרבנו ונפקא לן בספרי מתשמרו להקריב לי במועדו, וכן הביא בפירושו עה"ת (במדבר כז ב) 'תשמרו, שיהיו כהנים ולויים וישראלים עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות', וכתב מהרש"א (תענית שם) שהדרש במשנה מ'צו את בני ישראל' נסמך על סיפא דקרא 'תשמרו'. והעיר בגבורת ארי (שם) שאם מקור העמדת מעמדות נלמד מ'תשמרו', ולא מצד עשיית שליחות לקיום חובת היחיד בקרבן, הרי שהוא דין מיוחד בתמידין, וכן נקט המאירי שם.

ומבואר, שענין הייחוד במועדות לא נאמר בכל קרבן, לא של יחיד ולא של ציבור, אלא אך ורק בקרבנות התמיד, שעליהם קרבו כל הקרבנות, כי עיקר הייחוד הוא בתמיד, כמבואר במדרש (מובא בהערה) שהכתוב 'את הכבש האחד תעשה בבוקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים', הוא הפסוק הכולל ביותר בתורה יותר מ'שמע ישראל'. ואמנם גם בזאת טרם עלתה ארוכה לקרבן פסח, שהוא קרב אחר קרבן תמיד של בין הערביים, ואינו נכלל במעמדות התמידין.

אלא שיש לפתוח פתח לבאר את ענין קרבן פסח מצד אחר, כי הנה מצינו בפסיקתא רבתי (טו) שקרבן פסח שקול כקרבן תמיד, שכן שנינו שם על הכתוב 'ויקחו להם איש שה לבית אבות', רבי ברכיה בשם רבי אבהו דרש נחום ברבי סימאי בטריסיים, 'ויקחו להם איש' זה הקב"ה, דכתיב ביה 'ה' איש מלחמה', שאתה לוקחו בשני תמידיים. 'שה' זה קרבן תמיד, שנאמר 'את הכבש האחד תעשה בבקר'. 'שה לבית אבות שה לבית' א"ר יודן ברבי סימון

^י אך ראה תוס' יו"ט (שקלים ז ז) וגבורת ארי (יומא כו.), ובאפיקי ים (ח"ב סי' ז) האריך בזה.
^י מדרש זה מובא בהקדמת עין יעקב, וכתב שלא מצא מקורו, וז"ל, 'בן זומא אומר מצינו פסוק כולל, והוא שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר, והוא ואהבת לרעך כמוך. רבי שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר, והוא את הכבש האחד תעשה בבוקר. עמד ר' פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי, משום שנאמר ככל אשר אני מראה אותך בהר וגו' וכן תעשו, ולפום ריהטא הוא מדרש פליאה, וכבר התבאר מאמר זה בהרחבה בספר התודה, שנחלקו במה ימשך הייחוד אל הנבראים, אם בדביקות להשי"ת או בשלימות בין אדם לחברו, והוכרע שיעקרו תלוי בתמידות העבודה, שהיא עמודא דאמצעיתא, ובה תלויה המתקלא.

מימיו לא היה לן אדם בירושלים ובידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, הרי שדרשו את הכתוב בקרבן פסח לענייני קרבן התמיד, ומדרש זה אומר דרשניטו.

*

ייחודו של קרבן פסח

נקודת ההשוואה בין הפסח לתמיד, עולה מתוך מה שכתב הרמב"ם בראש הלכות בית הבחירה אודות תכליתו של בית המקדש, שהוא 'בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה, לאמור, שיש בו שני אופנים של חיבור הנבראים אל השי"ת, האחד בריח הניחוח של הקרבת קרבנות, והשני בבא כל ישראל אליו בשלשה רגלים, להסתופף בחצרות ה', ואם כן יש לומר, שבעוד קרבן התמיד וכל הקרבנות הנשלמים עליו תכליתם היא להעלות ריח ניחוח, הרי שקרבן פסח הבא בראש כל מועדות, תכליתו היא לחגוג, ולהמשיך את הארת המועדות הנגלית במקדש אל ישראל, ומהות החגיגה היא התאספות של 'קהל עדה וישראל' אל הבית, כי בו תמשך הארה עליונה אליהם במקום השכינה, כמבואר להלן.

ואמנם בעמק ברכה כתב שקרבן פסח חלוק משאר קרבנות, כי כל הקרבנות עיקרם הוא עשיית רצון ה', כמו שאמרו (ספרי שלח קז) ריח ניחוח נחת רוח הוא לפני שאמרתי ונעשה רצוני, אך קרבן פסח עיקרו משום ביטול עבודה זרה של המצרים, וזהו שאמרו במכילתא 'משכו וקחו לכם צאן, משכו ידיכם מעבודה זרה'¹⁰, והיינו שתכלית קרבן פסח אינה לייחוד מצד העבודה, אלא להפלאה בין ישראל לאומות, ולכן נעשה בכינופיא, בה כל היחידים מצטרפין לציבור, ולא כשאר קרבנות ציבור, שנקנים ונשלחים ע"י הציבור, אך קרבים ע"י כהנים שלוחי דידן.

¹⁰ ויתכן להמתיק את העמדת הפסח כקרבן תמיד על פי האמור בזהר (ח"ב לח:): שעל ליל פסח נאמר (תהלים קלט יב) 'לילה כיום יאיר', והוא נמנה כיום בפני עצמו, כמו שכתב רש"י (במדבר טו מא) 'ששהו ישראל שמונה ימים משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים', כי אף שיצאו בליל פסח, נמנה ליל זה בנפרד מיום ט"ו ניסן, כיון שהוא עצמו האיר כיום. ונמצא אם כן שיש להעמיד 'תמיד' מיוחד ל'יום' זה, והוא קרבן הפסח, שקרב בעצומו של אותו לילה הנקרא 'יום'.

¹¹ ובוה מיושבת קושיית הגר"מ זמבה הי"ד (הובאה באמרי אמת בית הבחירה שם), שלשון 'להיות מוכן' משמעו שהוא תנאי שיהיה ראוי לקרבנות ולחגוג, ובשלמא בקרבנות יתכן שלא יהיה ראוי, כאשר ביהמ"ק בנוי ואין מזבח, כמבואר בירושלמי (שקלים פ"ד) שהמזבח מעכב לבית, אבל איך שייך שיהיה הבית בנוי ולא יהיה ראוי לחגוג, דהיינו ראיית פנים. ברם, להאמור, יש לומר שזה וזה בקרבנות, אלא שיש בהם שבאים להקרבה, דהיינו לנחת רוח המקרבת אל העליון, ויש שבאים לחגוג, דהיינו להמשיך הארת המועדים אלינו. וזו גם תשובה למה שדנו האחרונים אם לדעת הרמב"ם אין עליה לרגל כשאין בית, כי 'לחגוג' אין משמעו מצות העליה גרידא, אלא ששם שואבין רוח הקודש, ולכך צריך עליה לבית.

¹² וכבר הביא המשך חכמה (ריש ויקרא) שהקדמונים נחלקו בטעם הקרבנות, דעת הרמב"ם (מו"נ ח"ג לב) שטעם כולם להרחיק לב האדם מעבודה זרה, ואילו הרמב"ן (ויקרא א, ט) נקט שטעמם כדי לקרב כל כוחות העולמות. והכריע המשך חכמה שקרבנות במה הם להרחיק עבודה זרה מלבבות ישראל, ואילו קרבנות המקדש הם לקרב העולמות ולחבר דודים. וראה בנפש החיים (ב יד בהגה) שהביא מספר הבהיר (אות קט) שנקרא 'קרבן' ע"ש שמקרב הצורות הקדושות, וזהו 'לריח ניחוח' שהרוח יורד ומתייחד בצורות הקדושות ההם ומתקרב ע"י הקרבן.

וכבר נודע פולמוס רבותינו אודות הקרבת פסח בזמן הזה, שאין בית, וכתב בבנין ציון כי אף ששנינו (עדיות ח ו) מקריבין אע"פ שאין בית, מכל מקום לא היו מקריבין קרבנות אחר החורבן, מפני חסרון ריח ניחוח, שנאמר (ויקרא כו לא) 'וַיִּהְיֶה שְׂמֹנֶתֶת אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרִיחַ נִיחֹחְכֶם', אך הנצי"ב (העמק דבר דברים טז ג) הביא שבסנהדרין (יא.) מצינו שרשב"ג עיבר השנה דגוזלייא רכיכין ואימריא דעדקין וזימנא דאביבא לא מטא ופירש רש"י 'גדיים וטלאין שהן דקין, כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים', וכיון שרשב"ג היה אחר חורבן הבית, והקריבו פסחים, הסיק מכך הנצי"ב שבקרבת פסח אין צורך לריח ניחוח, ואפשר להקריבו בזמן הזה כשאינן בית.

ברם, לפי האמור לעיל הוא כלפי לייא, כי כל הקרבנות אינם תלויים בבית, אלא רק משום ששם הוא מקום המזבח, בעזרה המיוחדת לעבודת כהנים לויים וישראלים, ותכליתם הוא להעלות ריח ניחוח, אולם קרבן פסח שעניינו הוא להכניס בברית, ולא רק להעלות ריח ניחוח, ודאי הוא שייך לבית, כי רק בו מתקיים הייחוד של קהל עדה וישראלים.

ויתכן שזה הוא גם טעם חידושו של האור שמח (מחור"כ פ"א, משך חכמה פר' בהעלותך) שגר שהביא קרבן פסח, פטור מקרבן גירות, שכן שנינו (פסחים צב:) שערל גוי טובל ואוכל פסחו לערב, ולא נזכר שמביא קרבן, הרי שפסחו עולה לו תחת קרבנו, וכעין זה הביא רש"י (יב מח) ממכילתא, הוה אמינא שכל גר יתחייב להביא קרבן פסח מיד בעת גירותו, והוצרך קרא לפוטרו, והיינו כי הכניסה תחת כנפי 'קהל עדת ישראל' טעונה פעולת הקובעת צירוף לקהל, ובגוף הוא נטבע בברית, ואילו בנפש הוא נשלם בקרבן פסח.

*

ייחוד שלוש כתות במקדש

והנה טעם שילוש היחס במעמדות על הקרבנות, התבאר לעיל, שהוא כדי להעמיד את הייחוד, ולהאמור, היינו דוקא בקרבנות הבאות להעלות ריח ניחוחינו, אך בקרבנות המועדות אין צורך בייחוד מצד עבודת ישראל, אלא אדרבא לקבל את שפע עליון, ולכך עמדו שלוש הכתות בפסח, ולא הוצרכו בו לכהנים ולויים, אלא ל'קהל עדה וישראל'כא.

^ט וכבר העיר הרוקח (שבועות סי' רצה) שבכל קרבנות המועדים לא הוזכר 'ריח ניחוח', זולת חג השבועות. ואמנם בכלם נאמר 'להקריב אשה לה', כי שפע עליון בא אל השכינה הנקראת 'אשה לה'. אבל בשבועות היא עולה לכתר עליון, ושם היא מצטרפת להשפיע, וד"ל.

^כ ידידי הג"ר אברהם יצחק שטרנבוך הוסיף להוכיח כן, ממה שדרשו בתו"כ ריש ויקרא 'אדם' לרבות את הגרים שמביאים קרבן, ולכאור' תמוה למה לי דרשה, והלא מקרא ערוך בקרבן פסח שגר מביאו. ובהכרח הוה אמינא שלא נתרבה הגר אלא לקרבן פסח, שענינו כקרבן הגר, ולא לשאר קרבנות, ולכן הוצרך לדרוש מ'אדם' לרבות את הגרים להבאת שאר קרבנות.

^{כא} ובאופן נוסף אפשר לבאר, שבליל פסח אין צורך בחלוקת כהנים לוי וישראל כמעמדות, לפי שאז כל ישראל במעלת 'ממלכת כהנים', כמבואר בחינוך (מצוה ז) שלכן הפסח נאכל צלי דוקא, כדין אכילת כהנים 'למשחה', 'כי אכילת הפסח היא לזכרון שיצאנו לחירות להיות ממלכת כהנים ועם קדוש, ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חירות ושרות'.

אך עדיין שומה עלינו לבאר איך מתקיים הייחוד בשילוש כיתות אלו, ומה הוא יחסם אל המקדש, עד שהיו הדלתות ננעלות עליהן לקבוע את חלוקתן בדרך נס.

הא לך לשון הרמח"ל (אדיר במרום, חלום דניאל), 'צריך שתדע, כי נגד נר"ן יש בישראל קהל עדה וישראל', וסודם [חב"ד] חג"ת ונה"י, נקשרים במיזח ל'ב כ'בד, בסוד מל"ך, וזהו בחינת המלך, שהוא ממש החיים של העם. ושלש המדריגות נקשרות בו, ונמצאים יורדים בבית המקדש ומקבל אותם המלך, ומן המלך מתפשטים אל כל העם. ועוד כתב (תקטו תפילות, צא) ש'החוט המשולש לא במהרה ינתק, שבו כלולים קהל עדה וישראל, כהנים לויים וישראל'כב.

עומק דבריו יתבהרו על פי אמרי הגר"א (משלי ה יד) 'קהל' הן ההמון עם, ו'עדה' הן הצדיקים, שנאמר 'ואם מעדת ישראל', ואמרו 'אלו הסנהדרין', ושלשה אלו הן נגד תורה ומצוות ומדות. והיינו, כי החוט המשולש של הייחוד, מצרף בין שני צדדים, וכשם שמעלה את עבודת כהנים לויים וישראלים, כך הוא משפיע אל קהל עדה וישראל, בהם הוא מתגלה בתורה ומצוות ומדותכג.

והנה 'קהל' הוא צירוף של אנשים רבים בעלי דעה אחת, אף שהם רחוקים ומפוזרים, וזהו 'קהל גוים' (בראשית לה יא). ואילו 'עדה' היא אסיפת רבים והתועדותם למקום אחד, אף בלא הסכמה לדעה אחת, ולכן היא שייכת גם בבעלי חיים, כמו 'עדת דבורים' (שופטים יד ח). והעד על כך הוא הכתוב 'ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל' (ויקרא ד יג), שמשמעו הוא, ששורש השגגה נולד בלשכת הגזית, שם התועדו הסנהדרין יחד, ומהם נמשך העלם דבר לכל ישראל במושבותיהם, הם הקרויים 'קהל'כד. ובאלו ואלו מתגלה ייחודה של 'כנסת ישראל'.

מעתה מתבאר הענין מאיליו, כי בעוד בקרבנות מתקיים הייחוד מצד העבודה, והוא תלוי בכהן לוי וישראל, הרי שבמועדות הייחוד חל מצד הארת העליון, אל 'קהל קדושים רוגשים', ב'זיעוד בית מקדשנו', ולכך המקדש עצמו קובע את ייחוד הבאים לחגוג אצלו, בנעילת דלתותיו דרך נס.

ולכך חיוב קרבן פסח תלוי בקירבה אל המקדש, כי אינו בא מצד עבודת ישראל להעלות ריח ניחוח של הקרבן, כי אם כדי להכנס בברית ולקבל שפע עליוןכה, ולכך קרב במצרים

כב ראה שם (תפילה תפג) 'ש'כלם ביחד גוי א' וזה יו"ד א', בנויה מג' יודין שהם ג' קוצין שלה', והיינו שלש מקומות שבהם נאחות השכינה, והן כולן בקו האמצעי דדעת ת"ת ויטוד, והם שלבי קיום הייחוד, וכבר האריך בזה הגר"א (תיקו"ז כא). וראה בספר הליקוטים (פר' לך לך) שבחטא אדה"ר חלו ג' פגמים בשם מ"ה, ובאו ג' אבות העולם ותיקנום. כאשר יצא מהם קהל עדת ישראל, שהם ג' כתות שבכל אחת לפחות עשרה, כנגד עשר אותיות של שם מ"ה, בו ייחוד שכינה תתאה, שנכללה מכל שלשתם להיות גואלת את בניה.

כג והיינו שעבודת כהן לוי וישראל היא להמשיך זכות אבות, הם חג"ת, אולם הכלל כולו זוכה להארה מקיפה של חב"ד.

כד ולכך אמר בלק 'עתה ילחכו הקהל' הם בני ישראל, שבאים בדעת אחת, אך 'קהל גרים לא איקרי קהל', כי באים מדעות שונות.

כה וכבר כתב הגר"א (הדרת קדש עמ' קכו) שאכילת הפסח גבוה מאד, שהיא בחכמה.

בלא מזבח ובמה, כי עיקרו הוא להמשיך הארה עליונה, ושם התגלה השי"ת עליהם, כנשר יעיר קינו, וישאם על אברתו, וזו היא הארת אור קדושת בית המקדש, בה עשו את הפסח.
לתגובות: h0527690963@gmail.com

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

**'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דְּדָיִם - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם
שִׁיגָאֵל אֶת בְּנֵיּוֹ | הָאֵם 'גְּאוּלַּת מִצְרַיִם' בָּאָה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או
'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?**

פִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד
חֲזָקָה (דברים ח, ז)

הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה

[א] רש"י בפרשה (יב, ו) מביא מה שאמרו במכילתא (דרבי ישמעאל פסחא פרשה ה):
"היה רבי מתיא בן חרש אומר, הרי הוא אומר (יחזקאל טז, ח) "ואעבור עליך ואראך והנה
עתך עת דודים", הגיע שבועתו שנשבע הקב"ה לאברהם שיגאל את בניו, ולא היה בידם
מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו, שנאמר (שם, ז) "שדים נכוננו ושערך צמח ואת ערום
ועריה וגו'" ערום מכל מצות, נתן להם הקב"ה שתי מצות, דם פסח ודם מילה שיתעסקו
בם כדי שיגאלו, שנאמר "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך" וגומר".

ועלינו להבין, שהרי ידוע השאלה המפורסמת, שהנה הקב"ה אמר לאברהם אבינו
(בראשית טו, יג): "יִדְעַ תִּדְעַ כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעִבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה", ובפועל עם ישראל לא שהו במצרים כי אם מאתיים ועשר שנה.

ומצינו בזה ב' מהלכים:

קושי השעבוד השלים

א. במדרש (שמו"ר טו, א) אמרו: "אמר לפניו רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו
להשתעבד ועדיין לא שלמו?! אמר ליה כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב, יא) "כי הנה הסתיו
עבר".

ומבאר המשנה למלך (פרשת דרכים דרך מצרים דרוש חמישי), שלפי האמת באמת לא
נשלם ה"ארבע מאות שנה", רק שהשי"ת ריחם עליהם מפני צערם וכובד העבודה ודילג
על הקץ. וזהו שהשיב "כי הנה הסתיו עבר" שמחמת קושי השעבוד כסתיו הספיק להם
הזמן שעבר.

שהרי המצרים מיררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, וכל
זה לא היה בכלל הגזירה של "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה" [כמש"כ הראב"ד
והרמב"ן (פ"ו מהל' תשובה ה"ה); בראשית טו, יד; ומקורו בשמו"ר ל, טו] שהקב"ה אמר
"ועינו אותם" והם עיבדו אותם בפרך והמיתו מהם וטבעו מהם, ואי"ז עבדות ועינוי רק

**'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דִּדִים - הַגִּיעַ זִמְנֵן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנִי' | הַאֵם
'גְּאוּלַּת מִצְרַיִם' בָּאָה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?**

עקירתם לגמרי]. ולכן מחמת קושי העבודה שעשו בהם באותם השנים נחשב כאילו נשתעבדו בהם ארבע מאות שנה.

[ולפי המהלך הזה נמצא, שקושי השעבוד גרם את הגאולה, ועפ"ז מובן (וכפי שביארנו במאמרי אהל מועד פסח) שהמרור הוא מסימני הגאולה].

והנה לפי המהלך הזה, מובן מה שאמרו חז"ל שהגיע זמן השבועה, לגאול את ישראל - מאחר שקושי השעבוד השלים כאילו עבדו ד' מאות שנה, וממילא הגיע זמן הגאולה.

נגאלו לפני כלות הזמן

ב. אך מצינו מהלך נוסף בדברי חז"ל (שה"ש פ"ב), שאמרו: "בשעה שבא (משה) ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין, אמרו לו משה רבינו, היאך אנו נגאלין, והלא אמר הקב"ה לאברהם "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", ועדיין אין בידינו אלא מאתים ועשר שנה?! אמר להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים. אין הרים וגבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין ובחדש הזה אתם נגאלין כו".

ומבאר הבית הלוי (פר' שמות ופר' בא), שבאמת היתה הגאולה לפני כלות הזמן, ואת הזמן החסר עלינו להשלימו בגליות אחרות, שאז יצורף גם מה שנחסר מהם אז.

[ועפ"ז מבאר הבית הלוי את המנהג המובא ברמ"א (תעו, ב) לאכול בצים בליל הסדר "זכר לאבלות" עפ"ד השו"ע (תכח, ב) שליל ט' באב נופל תמיד ביום שנופל ליל הסדר. ותמה הגר"א (מע"ר אות קפז) שח"ו להזכיר אבילות של ט' באב ביום טוב. ומבאר ע"פ הנ"ל, שמאחר שיצאו קודם זמן הגלות הוכרחו להיות שוב בגלות, ונמצא שיציאת מצרים גרם את ליל תשעה באב].

ולפי המהלך הזה, עלינו להבין מהו שאומרים חז"ל "והנה עתך עת דודים" - שהגיע זמן השבועה לגאלם ממצרים, מאחר שכאמור לפי המהלך הזה, עדיין לא הגיע הקץ של ארבע מאות שנה ואי"ז ה"עת דודים".

"אשר כרת אברהם ושבועתו ליצחק"

ב] ובכדי לבאר דבר זה נקדים בהערה נוספת, הנה לשון חז"ל במכילתא הוא ש"הגיע זמן השבועה".

ויש להבין, הרי מה שהבטיח הקב"ה לגאול את ישראל ממצרים, הוא בפרשת לך לך בברית בן הבתרים, שם אמר הקב"ה "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", ושם לא מצינו שנאמר "שבועה" כי אם "ברית". ואת הלשון של "שבועה" מצינו רק בסוף פרשת וירא אחרי העקידה, ששם (כב, טז) נאמר "וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי יֵעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כֹּוּ כִּי בָרַךְ אֲבִרְכְךָ וְהִרְבָּה אֲרַבָּה אֶת זְרַעְךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרְשׁ זְרַעְךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו".

'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דְּדִים - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנֵיו' | הַאֵם גְּאוּלַּת מִצְרַיִם בָּאָה בַּלְשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?

ומוסיף הגר"י הוטנר (פחד יצחק סוכות מאמר קכב; שבת סוכות מאמר טו) את לשון המקרא (ד"ה א טז, טו-טז) "זָכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דְּבָר צְוָה לְאַלְפֵי דוֹר, אֲשֶׁר פָּרַת אֶת אַבְרָהָם וְשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק". הרי מבואר מלשון המקרא, שה"ברית" מיוחס לאברהם, והשבועה מיוחס ליצחק.

ומבאר, שבודאי לא בא הכתוב להוציא שלא היה שבועה לאברהם שהרי בכל התורה מבואר שהיתה שבועה לכל שלשת האבות, אלא הכונה להוציא שלא היתה שבועה לאברהם בפני עצמו, כי השבועה היתה בהר המוריה לאחר העקידה, ונכלל בשבועה זו גם יצחק, כשם שבנסיון העקידה נכללו שניהם.

ומעתה עלינו להבין, שהרי ההבטחה לגאול את ישראל ממצרים נאמרה ב"ברית", ולא ב"שבועה". ומהו אם כן מה שאמרו ש"הגיע זמן השבועה" לגאול את ישראל ממצרים.

ובאמת מצינו מפורש בתורה בפרשת ואתחנן (ז, ח) שאמרה התורה: "כִּי מֵאֲהַבְתָּ ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמְרוּ אֶת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתֵּיכֶם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה". הרי מפורש, שהציאה ממצרים מתייחס ל"שבועה" כו.

וכאמור הדברים טעונים ביאור, שהרי ההבטחה על יציאת מצרים נמצאת בתורה בלשון "ברית", ולא בלשון "שבועה" (ובהמשך הדברים נבאר את ההבדל בין 'ברית' ל'שבועה').

"ברוך שומר הבטחתו לישראל"

ג] ובביאור הדברים נקדים, הנה בעל ההגדה אומר: "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות כמה שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, שנאמר "ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

ומפורסם הקושיא, מהו השבח הגדול שאנו משבחים את הקב"ה, שהוא קיים את ההבטחה, מאחר שהקב"ה בעצמו הבטיח כן לאברהם אבינו בברית בין הבתרים.

גם יש לדקדק את לשון בעל ההגדה שאמר "שומר" ולא אמר "מקיים". ומקורו טהור במקרא הנ"ל בדברים (ז, ח) שנאמר "ומשמרו את השבועה ארש נשבע לאבותיכם". מהו השמירה הזו.

והביאור הוא עפ"ד ה'בית הלוי' המפורסמים בפרשת בא, שכותב בשם האריז"ל, שאם היו ישראל שוהין עוד מעט במצרים, הם היו נכנסים בשער החמישים של הטומאה, ולא היו נגאלים לעולם.

ומבאר הבית הלוי, שהגם שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים על גאולת מצרים, מ"מ אם היו נשקעים כל כך בטומאה, לא היה נשאר בלבם שום רושם קדושה ממה שירשו מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב, והיו מושרשים בטומאתן בלא שום הבדל,

^כ וראה בשפתי כהן עה"ת שם מש"כ בזה.

'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דִּדִים - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנָיו' | הַאֵם גְּאוּלַּת מִצְרַיִם בָּאָה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?

ושוב לא היה להם שום יחוס לאבותינו ולא היה מקום להבטחת "ואחרי כן יצאו כו". כי ההבטחה היתה לגאול את "כי גר יהיה זרעך" זרעו של אברהם ולא למי שאינו נקרא זרעו. וכפי שעשו וישמעאל לא נקראים "זרעו" וכפי שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע" ולא כל יצחק.¹⁰

ועפ"ז ביאר מו"ח שליט"א, שזה כונת בעל ההגדה "ברוך שומר הבטחתו לישראל", שלא נאמר "ברוך מקיים הבטחתו" אלא "ברוך שומר הבטחתו" (מלשון ממתין ומצפה כמו בראשית לז, יא) כמש"נ "ואביו שמר את הדבר".

והיינו שבכדי לקיים את ההבטחה שהבטיח הקב"ה בברית בין הבתרים, גאלם הקב"ה לפני הזמן, וזהו "שהקדוש ברוך הוא חישב את הק"ץ לעשות" היינו שדאג לחשב את ד' מאות שנה מוקדם יותר, כי אילו היה ממתין עד כלות ד' מאות שנה, לא היה מקום לקיום ההבטחה.

ומה באמת גרם לקב"ה לגאול אותם לפני הזמן, מבואר בתורה שזה מכח "ומשמרו את השבועה".

כי הנה מבואר בגמ' בגיטין (נו, ב): "כבר נשבענו להקב"ה שאין אנו מעבירין אותו באל אחר, ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת". והיכן נשבע לנו הקב"ה על כך? כותב הרמב"ן (בעקידה) שעל זה נשבע הקב"ה בשמו הגדול: "שיירש זרעו את שער אויביו", והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו, או שיפול ביד אויביו ולא יקום. והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו".

וממילא מכח מה שמוכרח הקב"ה לקיים את השבועה, ממילא גאלם עתה לפני כלות הזמן וקיים את ההבטחה.

ולכן לא אמרו ש"הגיע זמן הברית", כי באמת עדיין לא הגיע זמן הברית, אלא אמרו "הגיע השבועה", דהיינו שעתה זהו הזמן שהשבועה מורה שיש לגאלם.

וזה כנראה כונת בעל ההגדה: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו", דהיינו שהשבועה הזו שהבטיח הקב"ה שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו ולא יקום, ומכח זה יש לנו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו, הרי זה גרם את הגאולה מכל הגלויות והצרות בכל הדורות.

ההבדל בין 'ברית' ל'שבועה'

דן ונבוא להעמיק בזה עוד, מדוע באמת ה"ברית" היה מותנה להיות "זרעו של אברהם", לעומת ה"שבועה" שעומד בלי התנאי הזה.

¹⁰ הגם שישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, מ"מ "זרעו של אברהם" הכונה לזרע המתייחס אחריו, וכפי שאמרו בגמ' בנדרים (לא, א) שהנודר שאיני נהנה מזרעו של אברהם, אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים, ומקשה הגמרא "והאיכא ישמעאל", ומשני "כי ביצחק יקרא לך זרע" כתיב, והאיכא עשו "ביצחק" ולא כל יצחק. הרי שישמעאל ועשו לא נחשבים "זרעו של אברהם" הגם שבמציאות הם "זרעו".

'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דִּדִים - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנֵי' | הָאֵם גְּאוֹלַת מִצְרַיִם בָּאָה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?

ולצורך זה נבוא גם לבאר את ההבדל המהותי בין "ברית" ל"שבועה".

הנה הבאנו מה שכותב הרמב"ן בעקידה, שבשבועה הובטח לנו שלא יגרום שום חטא שיכלה זרע ישראל או שנפול ביד האויבים ולא נקום, והרי זה הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו.

ובפשטות היה נראה לומר, שזוהי המעלה היתירה שיש ב"שבועה" טפי מה"ברית", שה"שבועה" היא הבטחה שלא תופר גם אם יהיה חטאים, לעומת ה"ברית" שמתבטלת כאשר יש חטאים^{כח}.

וכפי שמצינו כן בדברי המהר"ל (גור אריה בראשית ח, כא) על דברי רש"י שם שכותב עה"פ "לא אסף ולא אסף" שכפל הדבר לשבועה, הוא שכתוב (ישעיהו נד, ט) "אשר נשבעתי מעבור מי נח", ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה.

והקשה הרא"ם, למה לא הביא ראיה ממה שכתוב (ט, יא) "והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת וגומר", ולמה הוצרך להביא ראיה מהמקרא בישעיה "אשר נשבעתי מעבור מי נח".

וכותב המהר"ל: "ויראה דחילוק יש בין "ברית" לסתם "שבועה", כי "כריתות ברית" הוא בין שני אוהבים, ואם האוהב האחד מפיר הברית והאהבה - הברית בטל, ואם היו חוטאים בעלי הברית לא היה הברית מועיל, רק אם היה צדיק אחד בעולם לא היה מביא המבול. ולפיכך נשבע, כי דווקא הברית שהוא בין שני אוהבים אם האחד אינו עושה כמו האוהב ונעשה שונאו - הברית בטל, ויכול השני לעבור הברית, אבל השבועה היא על כל פנים, ולא תליא בשום אהבה, רק שכך נשבע שלא יביא מבול".

אך מקשה הפחד יצחק (שם), שהרי גם ב"ברית בין הבתרים" כותב הרמב"ן (טו, ז): "אבל בקש אברהם, שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם כו', והקב"ה כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים". וכן כותב הרמב"ן (שם טו, יח): "והוסיף לכרות לו ברית עליהן שלא יגרום החטא".

נוכך גם כותב ראה הרמח"ל (דע"ת סי' לו): "וזאת נחמתנו בעניינו כי לא על מעשינו יפקוד ולא לזכותנו ימתין או מחסרון מעשים יחליפנו ח"ו, אלא מפני השבועה שנשבע לאבותינו והברית אשר כרת הנה אפילו אם לא יהיה זכות בישראל כשיגיע עת מועד יום נסתם בלבו, הנה על כל פנים יושיענו ודאי כי אדון כל הוא ויכול לעשות כן כשהוא רוצה".

ולכן מבאר הפחד יצחק, שאמנם גם ב"ברית" יש הבטחה שלא יגרום החטא לבטל את הברית, עכ"ז יש הבדל בין "ברית" שמהוה יחס בין שני צדדים, ל"שבועה" שהוא הבטחה מצד הנשבע עצמו לעשות משהו.

^{כח} לעיל הבאנו בשם הבית הלוי שאילו היו נכנסים לשער החמישים, לא היו מוגדרים "זרעו של אברהם" ולא היה מקום לקיום הברית שנאמר בה "כי גר יהיה זרעך". אולם כאן אנו מציעים שבכללות "ברית" אינה מחייבת כאשר צד אחד לא עומד בהסכם (ועכ"פ כשבוגד ועובד עבודה זרה).

'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דְּדִים - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנֵי וְהָאֵם גְּאוּלַּת מִצְרַיִם בְּאֵה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה' וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?

ב"ברית" מאחר שזה מיוסד על יחס שבין שני צדדים, לכן הגם שכאמור אם חוטאים לא מתבטל הברית, אבל זה בתנאי שצד אחד לא בוגד בצד השני. לא כן "שבועה" שהוא הבטחה מצד הנשבע בעצמו, אז הוא קיים גם כאשר השני בוגד, ובוזה רב כוחה של השבועה יותר מהברית שלא תופר בשום מצב שהוא, וכלשון הרמב"ן על השבועה: "הנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו". ורק אחר נסיון העקידה שהגיע אברהם לשלימות מעלתו, אז זכינו מכח זה לכל הדורות לשבועה זו.

ועפ"ז כותב הפחד יצחק, שאמנם גם אם ישראל חוטאים תקף כח ה"ברית", אבל זה לא תקף בחטא של "עבודה זרה" מאחר שזה בגידה בקב"ה.

וכפי שכותב הרמב"ן (שמות כ, ג) עה"פ "כי אנכי ה' אלקיך א-ל קנא", שלא מצינו לשון "קנאה" אצל הקב"ה על ישראל, כי אם כשהם עובדים עבודה זרה. והטעם מבאר הרמב"ן: "כי עם ישראל אשר הבדילם לו לעם להיות לו למשרתיו, אם הם פונים אל אלהים אחרים יקנא בה השם יתברך, כמו שהאיש מקנא באשתו בלכתה לאחרים ובעבדו בעשות לו אדון אחר".

ומבאר הפחד יצחק (שבועות מאמר יד), שיש חומר מיוחד כשעובדים עבודה זרה יותר משאר כל האיסורים שבתורה. כי בשאר כל האיסורים, החיסרון הוא רק מצד מה שצויתה התורה שלא לעשותם, וממילא העושה אותם הוא עובר על רצונו יתברך. לא כן עבודה זרה, שהיא בעצמותה מעשה בגידה, ולכן גם מלבד האיסור שבה (מחמת שצויתה התורה שלא לעבוד עבודה זרה) שהוא עובר על רצונו של מקום, יש בזה מציאות של בגידה בענין האלוקי בכלל (בדומה ליסודו המפורסם של המהרי"ק שאשה שזינתה תחת בעלה נאסרת גם באומר מותר, כי יסוד האיסור הוא מה שמעלה בו מעל).

אבל השבועה עומדת בכל מצב ובכל חטא, וגם במקום בגידה כט (עכ"דל).

הן ועפ"ז אפשר להמשיך את הקו שפתחנו בו עם דברי הבית הלוי.

שמצד קיום "ברית בין הבתרים", מאחר שעם ישראל עבדו עבודה זרה במצרים [כפי שכותב הרמב"ם (פ"א מהל' ע"ז ה"ג)]: "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד

^{כט} יש להוסיף, שנסיון העקידה היה נגד כל הגיון ונגד כללי המשפט, והוא מורה על ביטול גמור מצידו של אברהם. ולכן זכינו כנגד זה ל"שבועה" שתעמוד גם במקום של בגידה ובכל מצב, נגד כל הגיון.

^ל הנה הפחד יצחק שם בא לבאר מה שמוצאים שלפני גאולת מצרים נאמר (שמות ו, ה) "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נְאֻם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מְעַבְדִּים אֹתָם וְאֶזְכָּר אֶת בְּרִיתִי". ואילו אחר חטא העגל לא הוזכר הברית אלא השבועה, כמש"נ (שמות לב, יג) "זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ". ומבאר שבחטא העגל מפאת מה שעבדו עבודה זרה, לא עמד הברית אלא השבועה. אך דבריו הללו מוקשים, שהרי הבאנו שבמקרא בדברים מפורש שגם גאולת מצרים היא מכח "שמרו את השבועה".

ומה שהוזכר ה"ברית" לפני גאולת מצרים, כנראה כי שם הבטיח הקב"ה על גאולת מצרים, ומצד השבועה היה יכול הקב"ה גם לדאוג להמשך עם ישראל גם מבלי להוציא את כולם ממצרים, ועכ"ז הקב"ה דאג לקיים את הברית. וזה הכונה "ואזכור את בריתי" אבל כל זה מכח "שמרו את השבועה" ודו"ק.

**'וְהָיָה עִתְּךָ עֵת דִּדִּים - הַגִּיעַ זְמַן הַשְּׁבוּעָה שְׁנִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם שִׁיגָאֵל אֶת בְּנֵיו' | הַאֵם
'גְּאוּלַּת מִצְרַיִם' בָּאָה בְּלִשׁוֹן 'בְּרִית' או 'שְׁבוּעָה'? וּמָהוּ הַהִבְדָּל בֵּין 'בְּרִית' ל'שְׁבוּעָה'?**

מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן כו'. וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן"], ממילא בטלה הברית.

ואמנם מה שעבדו עבודה זרה במצרים לא היה זה בגדר של "בגידה" לא, אבל מאחר שכמעט קט נשכח כל האמונה בה', ממילא אין מקום להמשך קיום הברית, שהרי צד אחד נעלם ולא בנמצא.

ורק מכח השבועה שזה עומד בכל מצב שהוא, הוצרך לגאלנו ממצרים לב.

וזוהו מה שנאמר "ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם". וכ"ה לשון הרמב"ם שם: "ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו כו'".

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

^א וכפי שאמרו חז"ל (ילקו"ש רמז רלד) ששמאל השר של מצרים, טען לפני הקב"ה: "לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים, ואתה עושה להם נסים"?! והשיב לו הקב"ה: שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבדוהו, והלא לא עבדוהו אלא מתוך שעבוד ומתוך טרוף דעת, ואתה דין שוגג כמזיד ואונס כרצון?!

^ב הנה מצד השבועה היה יכול הקב"ה לדאוג לקיומה של עם ישראל, גם בדרכים אחרות, ולא היה מוכרח להוציא את כל ישראל ממצרים, ולכן סו"ס צריכים אנו לומר שהקב"ה עשה חסד וקיים עמנו את הברית אשר כרת עם אברהם אבינו בברית בין הבתרים ודו"ק.

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

עיקר הכל הוא האמונה ובטחון

וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתַתִּי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָם
וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

הנה מדת הבטחון בהשי"ת הוא פרי האמונה, כמו שהאריך הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"א) וז"ל, "כל הבוטח יקרא מאמין, אך לא כל המאמין יקרא בוטח. כי האמונה כמו האילן, והבטחון כמו הפרי. והפרי לאות על האילן או על עשב שגדל את הפרי ההוא. ואין האילן או העשב לאות על הפרי, כי יש אילנות שאינם עושים פרי, וכן עשבים הרבה, אבל אין פרי בלא אילן או עשב", עכ"ל. וכיון שכן, הרי שבשביל לבטוח בה' באמת ובלב שלם, צריכה האמונה להיות חזקה ואיתנה עד מאוד. שאם אין אילן אין פירות, וכפי שיעור האילן כך שיעור הפירות. באילן גדול יש פירות רבים, אבל אילן קטן אינו מגדל פירות כל כך.

והלא כל אחד ואחד רוצה לזכות לפירות המשובחים של האמונה שזהו "מדת הבטחון", שיש בה כמה וכמה תועליות, בין ברוחניות בין בגשמיות. ועל כן עלינו ללמוד עיקרי יסודות האמונה מיציאת מצרים, וע"י זה תתחזק האמונה וממילא יעשה האילן כמה וכמה פירות של בטחון.

ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך טובא לייסד יסודות האמונה ונכל יהודי החרד לדבר ה', מחוייב ללמוד דברי הרמב"ן כמה וכמה פעמים]. וז"ל: "ועתה אומר לך כלל בטעם מצות רבות. הנה מעת היות ע"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא ... ולכן יאמר הכתוב במופתים (לעיל ח, יח): "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (שם ט, כט): "למען תדע כי לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין. ואמר (שם ט, יד): "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ", להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים. אם כן האותות והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה ... וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלקים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא וההשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה. מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו.

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב, מ"א): הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמודות וחיבבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו. וכוונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה. ואין אל עליון

חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: "בריותיך אנחנו" ... ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון", עכ"ל הזהב של הרמב"ן.

זכר ליציאת מצרים

ומתבארים מדברי הרמב"ן כמה וכמה יסודות בענין האמונה בהשי"ת. הנה הרבה מצות הם "זכר ליציאת מצרים". וכותב הרמב"ן את הטעם לזה, דיציאת מצרים היא עדות נאמנה בעיקרי האמונה בהשי"ת. שכל הנסים והמופתים כולם הם להורות על השגחתו של השי"ת, שלא עזב את העולם למקרים. וגם להורות על חידוש העולם שהשי"ת ברא העולם יש מאין. וגם להורות על יכלתו שהוא השליט על כל העולם כולו, ואין שום מעכב בידו. וע"כ בהרבה מצות אנו עושים זכר ליציאת מצרים, בכדי לזכור את כל הנסים והמופתים, ולהתעורר לחזק האמונה בהשי"ת.

תכלית הכל - 'אמונה בהשי"ת'

ויסוד נפלא נוסף מתבאר מדברי הרמב"ן, שתכלית הכל ויסוד כל המצות הוא - "האמונה בהשי"ת". כל' "וכוונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלקיו שבראו". ובאמת מבואר כן להדיא בדברי הגמ' (סוף מכות): "בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו', בא ישעיהו והעמידן על שש וכו', בא מיכה והעמידן על שלש וכו', בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה", ע"כ. הרי מבואר להדיא שתכלית הכל הוא "האמונה בהשי"ת", וע"כ העמיד חבקוק כל התורה כולה על אחת, והיא "אמונה בה".

ויש להוסיף בזה, שהנה הלא דעת הרמב"ן ש"אמונה בה" איננה מצוה ממנין התרי"ג מצוות. שהרמב"ם כתב (ספר המצוות): "המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו להאמין האלקות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות. והוא אמרו ית': אנכי ה' אלקיך", עכ"ל. והשיג עליו הרמב"ן וז"ל: "ראיתי לבעל ההלכות שלא ימנה אותה מצוה בכלל תרי"ג ... והנראה מדעתו של בעל ההלכות שאין מנין תרי"ג מצוות אלא גזירותיו יתעלה שגזר עלינו לעשות או מנענו שלא נעשה. אבל האמונה במציאותו יתעלה שהודיע אותה אלינו באותות ובמופתים ובגילוי השכינה לעינינו הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, לא ימנה בחשבונן וכו'", עיי"ש בכל דבריו. מ"מ מבואר מדבריו, שעיקר התכלית של כל המצוות הוא לקיים האמונה השלימה בהשי"ת, ומשום כך מצות "אמונה" אינה בכלל מנין המצוות, שאינה מצוה בפנ"ע, אלא היא המטרה של המצוות.

תפילה - אמונה בה'

והנה בתוך דבריו כתב הרמב"ן עוד, וז"ל: "וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו: "בריותיך אנחנו", עכ"ל. הרי לנו מדבריו, שעבודת התפילה היא בכלל עבודת "זכר ליציאת מצרים", והיא בכלל פרסום האמונה לומר "בריותך אנחנו".

סמיכת גאולה לתפילה

ודבר זה מתבאר לנו היטב ע"פ הדין סמיכת "גאולה לתפילה". שאחר שאנו מזכירין יציאת מצרים בכל בוקר וערב, צריכים אנו להתפלל מיד ללא הפסק, ובכך לסמוך גאולה לתפילה. ואיתא ע"ז בירושלמי (ברכות פ"א ה"א), כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, ויצא המלך לידע מה אותו אוהב מבקש ממנו, ומצא שאוהבו כבר הרחק משם. כיון שראה המלך כך, אף הוא חזר למקומו. כן הוא מי שמפסיק בין גאולה לתפילה, שגם הקב"ה מתרחק ממנו, ואינו עמו בתפילתו. אבל מי שסומך גאולה לתפילה השי"ת עמו לשמוע לתפילתו. הרי מבואר, שסמיכת גאולה לתפילה היא ההכנה לבקש כל צרכיו מאת השי"ת.

וכבר האריך בענין זה רבינו יונה (ברכות ב ע"ב מדפי הרי"ף) לבאר הא דאמר רבי יוחנן (ברכות ד, ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וז"ל, "י"ל, וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר, מפני שכשמוזכר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שבוטח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם, שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם, בטחו בו. ועל זה נאמר (שמות יד, לא): "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו'". וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא, עכ"ל.

מבואר מדברי רבינו יונה, שכל מהותה של תפילה היא אך ורק כשהיא מתוך "בטחון בהשי"ת", דמי שאינו בוטח בהשי"ת שימלא ה' כל משאלותיו לא יבקש ממנו מאומה. אבל מי שבוטח בהשי"ת, הרי הוא עומד בתפילה ומבקש ממנו כל צרכיו. ונמצא דמה שאנו מזכירין גאולת מצרים זוהי ההכנה לתפילה, דמי שמאמין שהשי"ת גאלנו ממצרים משום שבו בטחו אבותינו והתפללו אליו, כך כל אחד ואחד יכול לבטוח בה' ולהתפלל אליו, והשי"ת יענה לתפילתו.

גואל ישראל - קרובינו

וביאר הגאון ר' שמעון שוואב (בספרו עיון תפילה, הקדמה לתפילת שמו"ע) את דברי הגמ', דמדוע מי שסומך גאולה לתפילה הרי הוא בן עולם הבא. וגם את עצם הענין שצריך

לסמוך גאולה לתפילה. דהנה אנו מודים ומשבחים להקב"ה שהוציאנו ו"גאלנו" ממצרים. וענין גואל וגאולה מצינו בתורה אצל מוכר שדה אחוזתו (ויקרא כה, כה): "ובא גואלו הקרוב אליו", או בעבד עברי הנמכר לעקר (שם, מח): "אחד מאחיו יגאלנו", והיינו שמקבל עזר וסיוע ממי שדואג לטובתו, וכן (במדבר ה, ח): "ואם אין לאיש גואל", כלומר אחיו או שאר קרוב אליו ממשפחתו המשים לבו להצילו מפח וממוקש. וכמו כן הקב"ה גאל אותנו, והיינו שהתקרב אלינו בקרבה הכי גדולה, וגילה עצמותו ית' והתקרבותו אלינו כשהוציאנו ממצרים, ואזה הכרנו וראינו עין בעין שהוא ית' בכבודו ובעצמו טיפל בהוצאה זו, "אני ולא מלאך, אני ולא שרף אני ולא השליח, אני ה' אני הוא ולא אחר".

וזהו ענינה של סמיכת גאולה לתפילה, שקירבת הקב"ה הכי גדולה היא ע"י הגאולה, ולעומת זאת אנו מראים קירבתנו הכי גדולה להקב"ה בעמדנו בתפילת שמו"ע. ובאמירת ברכת הגאולה אנו מעוררים הקירבה מצד הקב"ה ואנו כאוהבי המלך הדופקים על פתחו של מלך, ותיכף מתחילים בתפילה להכנס לפני ולפנים בחדרו של המלך. וזהו ענין סמיכת גאולה לתפילה. ומי שיש לו את הזכות להיות קרוב כ"כ לקב"ה, הרי הוא "בן עולם הבא" כדברי הגמ' הנ"ל.

בטחון שיענה תפילתו

ולאור דבריו מובן היטב מדוע מי שסומך גאולה לתפילה הרי הוא בטוח שיענה השי"ת לתפילתו. שביציאת מצרים גילה לנו הקב"ה, שהוא ית' אוהב אותנו עמו ישראל, שאמר למשה לומר לפרעה "שלח את בני ויעבדני". והשי"ת התייחס לכלל ישראל בתואר "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כד), ודרשו חז"ל (שבת לא. אבות פ"ג מי"ד) שהקב"ה הראה לנו חיבה יתרה בזה שנקראו כלל ישראל בשם "בנים", שהוא לשון של חביבות ואהבה. וזה היה תכלית המכות, שהראה השי"ת אהבתו שבא להיות סניגור לכלל ישראל, ולהעניש את פרעה עד שישלח את כלל ישראל מארץ מצרים.

וא"כ, מאחר שגילה לנו שהוא אוהב את עמו ישראל, אזי כשם שענה להם באותה שעה, כן הוא ית' יענה לנו לכל בקשה שיש לנו. שהלא הוא ית' אבינו אב הרחמן המרחם עלינו בכל עת, ובכל צרה שהיא. וא"כ כשיהודי יתבונן על זה ויסמוך גאולה לתפילה בכוונה זו, יהיה בטוח שיענה השי"ת לתפילתו.

לתגובות: adebstein@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קרייזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

'המשקוף והמזוזות'

וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמִּשְׁקוֹף (יב, ז)

כאן הקדים הפסוק את ה'מזוזות' ל'משקוף'. ואילו בפסוק דלהלן, כאשר העביר משה רבינו את הציווי לבני ישראל, כתוב (יב, כב): "וְהִגַּעְתֶּם אֶל הַמִּשְׁקוֹף וְאֶל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת", הרי ששינה משה את לשונו מלשון הקב"ה, והקדים את ה'משקוף' ל'מזוזות'. ויש לתמוה מדוע שינה משה והפך את סדר הציווי.

על קושייה זו עמדו רבים ממפרשי התורה, החל מראשוני הראשונים - חז"ל הקדושים, ועד לאחרוני האחרונים, כל אחד לפי חלקו בתורה נתן והוסיף ביאור משלו בכל אופני הפרד"ס וה'שבעים פנים' שיש לתורה, הן בדרך הלכה, ופלפול, הן בדרך דרש וסוד, והן בדרך המוסר והלבוב. ונביא כאן רק מקצת לטעימה מן הביאורים השונים, ותן לחכם ויוסף לקח:

(א) **במכילתא** כאן יישב, שדבר זה בא ללמדנו שאין הסדר מעכב!

(ב-ג) בספר 'מושב זקנים' מבעלי התוספות ביאר בזה בב' אופנים:

א', שמשה רבינו סבר שלא ראוי שירשם שם ה' כסידרו במצרים שהיא מלאה גילולים, שהרי סדר זה הוא כנגד שם הוי"ה לכן שינה ואמר לתת על המשקוף ועל המזוזות.

ב', עוד תירץ, שהקב"ה אמר לתת על המזוזות שהם כנגד משה ואהרן, ועל המשקוף שמרמוז אליו. משה רבינו שינה ואמר לתת קודם על המשקוף שמרמוז להקב"ה, ואח"כ על המזוזות שמרמוז על אהרן ואליו.

(ד) ובפירוש בעלי התוספות על התורה מובא בשם הריב"א לבאר, כי אמר משה בליבו, אם אקדים להם לישראל מזוזות למשקוף כדרך שעשה הקב"ה, יבואו לטעות! כי יאמרו שדוקא כאשר מזה מן הדם תחילה על המזוזות או צריך להזות עוד על המשקוף, אבל אם יזה תחילה על המשקוף שוב אין צריך להזות על המזוזות, משום שאי אפשרי להזאת המשקוף שלא תהא ניתזת גם על המזוזות, לפיכך הקדים להם משקוף למזוזות, לומר, שאף אם הזה תחילה על המשקוף, מכל מקום צריך להזות עוד גם על המזוזות. ע"כ.

אולם עדיין יש להבין, כיצד היה עולה על הדעת לומר שמשום שהדם מטפטף מן המשקוף על המזוזות יהיה די בזריקה אחת על המשקוף, הלא הדם שנזרק על המשקוף, על ידי קיום מצות ההזאה, כבר "נעשית מצוותו", ומבואר בגמרא (יומא נט:; זבחים מו., ועוד) שכל דבר שנעשה מצוותו אין מועלין בו, ואם כן כשהגיע הדם על המשקוף הוא יצא כבר לחולין, ומעתה טפטוף הדם שיורד מן המשקוף על המזוזות, כבר אינו נחשב דם שכשר להזאה, ובודאי לא יוכלו לקיים בו את חיוב ההזאה על המזוזות.

וביאר הגאון האדיר רבי משולם דוד הלוי סולווייצ'יק זצ"ל, על פי דברי אביו מרן הגרי"ז זצ"ל על הפסוק (יב, יג) "וְהָיָה הַדָּם לְכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׂם", שמבואר כאן, שחלק מקיום המצוה עצמה היא שהדם ישאר על הבתים לאות!

ואם כן יש לומר, שדוקא בשאר זריקות שכל מצוותן היא שיגיע הדם למזבח, בהם שייך לומר שע"י עצם מעשה הזריקה נעשית מצוותו ויצא הדם לחולין, מה שאין כן בפסח מצרים, שהרי כל זמן שהדם היה מונח על הבתים היה בזה קיום מצוה, נמצא שכל הדם שהגיע למשקוף נשאר בקדושתו לגמרי, כי טרם נגמרה מצוותו, ואם כן היה מקום לומר, שגם אם יטפטף הדם מן המשקוף על המזוזות, יתקיים בזה שפיר דין זריקה על המזוזות, ולכן ראה משה רבינו להקדים את הזאת המשקוף למזוזות, להשמיענו שאפילו אם מן המשקוף יטפטף למזוזות, זה עדיין לא מספיק, אלא נדרשת הזאה נפרדת על המזוזות.

(ה) ביאור מתוק [על דרך צחות], אמר בזה הגאון הגדול רבי נתן גשטעטנר זצ"ל (ראש ישיבת פנים מאירות) ובעל שו"ת להורות נתן):

הנה כתוב (שמות יט, ד): אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׂרִים וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי, ואיתא בתרגום יונתן שם: אַתּוֹן חֲמִיתוֹן מַה דִּי עֲבַדְתִּי לְמִצְרָאִי וְטַעַנְתִּי יִתְכוֹן עַל עֲנַנִּין הֵי כְּעַל גְּדַפֵּי נְשָׂרִין מִן פִּילוֹסִין וְאוֹבִילִית יִתְכוֹן לְאֵתֵר בֵּית מוֹקֵדֶשָׁא לְמַעַבְד תַּמָּן פְּסָחָא וְבַהֲהוּא לִילֵיא אֲתִיבִית יִתְכוֹן לְפִילוֹסִין וּמִתַּמָּן קְרִיבִית יִתְכוֹן לְאוּלְפָן אוֹרִיבִיתִי.

תרגום: אתם ראיתם מה שעשיתי למצרים, ונשאתי אתכם על עננים כמו על כנפי נשרים מן רעמסס והובלתי אתכם למקום בית המקדש לעשות שם פסח, ובאותו לילה השבתי אתכם לרעמסס, ומשם קרבתי אתכם ללמוד תורתִי.

והנה יש לדון מתי היה נס זה שהקב"ה לקח את ישראל למקום המקדש. פשטות הדברים, שלקחם בערב פסח כדי שיוכלו להקריב את קרבן פסח בבית המקדש במועדו ובמקומו, והחזירם בלילה עם הקרבן השחוט ודמו בכלי לקיום מצוות אכילתו במצרים, וטרם אכילתו לקחו אגודת אזור וטבלו בדם ונתנו על המשקוף ועל המזוזות.

ולפי זה מבואר הטעם ששינה משה את סדר עבודות הדם מכפי שנצטוה. שכן בשעת הציווי, כאשר מדובר היה על עצם עשיית מצות נתינת הדם מאחר והאדם פוגע תחילה במזוזות, עליו להקדים אותם למשקוף משום הדין ש"אין מעבירין על המצוות".

אולם כאשר משה ציוה את ישראל, הוא אמר להם לפי סדר עשיית המצוה שתיעשה בפועל על ידי נס, ומאחר שיקיימו זאת כאשר יגיעו חזרה מהעננים למקומם בארץ מצרים, הרי שבאותה שעה יפגעו תחילה במשקוף, כדרך הבא מלמעלה למטה, ורק לאחר מכן יפגעו במזוזות נמצא שהיא הנותנת, שמחמת דין 'אין מעבירין', עליהם להקדים את הזאת המשקוף למזוזות, ולכך שפיר הקדים משה את מצות המשקוף למצות המזוזות.

וראה עוד ביאורים יקרים בכלי יקר' כאן, ובי'העמק דבר' להנצי"ב, ועוד.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

מצוה בו יותר מבשלוcho

וְשִׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֹהֵל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָפָיִם (יב, ו)

בקידושין (מא:): למדו מפסוק זה דין שליחות, ואמרו שם (מא.) דמ"מ מצוה בו יותר מבשלוcho. ורש"י מפרש הטעם (ד"ה מצוה בו) "דכי עסק גופו במצוות מקבל שכר טפיל", וכך ביארו הרבה ראשונים^ל ומהר"י ענגיל ז"ל מציין שכן פי' רש"י גם בסוטה (כב.) "שיטריח אדם עצמו במצוה לקבל שכר יותר". והדברים פלא מה ענין שכר לכאן, ועוד הא אין משמשין את הרב ע"מ לקבל פרס (אבות א ג).

ונראה שרש"י לשיטתו בהרבה מקומות שקורא לעצם המצוה "שכר מצוה", כגון בכתובות (קח. ד"ה ועל העתיד) שפירש על הנותן מחצית השקל בשביל חבירו "נמצא שכר המצוה על הנותן". ובסוף מגילה לענין לימוד הלכות חג בחג כתב "שהיה מדבר עמהן הלכות כל מועד ומועד בזמנן, להודיע חוקי האלקי ותורותיו, וקבלו וקיימו שכר המצות עליהם ועל בניהם". ובשבת (קיא:): תיתי לי דקיימית וכו' מפרש רש"י "ישולם שכרי", ובבכורות (ל.) פירש "שכר טוב". וכן בסוף האזינו (פסוק מז) כתב, "לא לחינם אתם יגעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, כי הוא חייכם". ובתהלים (יט יב) "בשמרם עקב רב - נזהרתי בשמירתם בשביל רב טובך אשר צפנת". ומסתמא עוד הרבה כהנה. ובשו"ת תירוש ויצהר (ח"א קו) הרבה במקורות על זה מש"ס וראשונים שהזכירו עבודה לשם השכר. וממילא גם הכא כשרוצה להוכיח שהמצוה גדולה יותר כשעושה בעצמו, מביא ראיה מגודל השכר שמקבלים על כך.

והא דליכא חסרון ד"אל תהיו כעבדים המשמשין על מנת לקבל פרס", גם בזה רש"י לשיטתו, שפירש באבות שם במכוין לשכר בעוה"ז, הרי שלכוין ל"שכר מצוה" בעוה"ב אינו ע"מ לקבל פרס.

אכן הנה מהר"ח אור זרוע (סי' קכח) כתב דאיכא שליחות רק במצוות שהעיקר בהם הוא התוצאה כגון שחיטה וחלה וגירושין ומזוזה ומעקה, שאין מצוותן אלא שתתקן העיסה וישחט הנשחט. ומוסיף שם "ודוקא בקידושין מצוה בו יותר מבשלוcho, שאין השליח נהנה מן הקדושין כלום ואדרבה נפסד שנאסרת עליו, אבל בשחיטה והפרשת חלה וכיוצא בהם לא יהא מצוה בו יותר [מ]בשלוcho".

^ל המאירי ונמוק"י ור"י מלוניל והר"ן ורבינו יונה באגרת התשובה (אות פא) וי"א שהוא מהרמב"ן (בסוף הרמב"ן לנדה מהדו' הרב הרשלר הודפס ככת"י של הרמב"ן). וז"ל המאירי: "שכל שהוא בעצמו נעשית המצוה על ידו שכרו מרובה". רבינו יונה גבי נר שבת: "ותדליק היא בעצמה לא על ידי עבדה ושפחה ואפילו הם יהודים, ולא ע"י חבירתה, כדי שתטול היא שכר המצוה שיהא ניכר לכל החיבה שהיא מחבבת המצוות".

והיינו שאם המצוה מועילה לשליח כמו למשל אין שום מעלה ועדיפות שהמשלח יעשה בעצמו. ונראה מזה דס"ל למהר"ח שדין "מצוה בו יותר" לא נאמר כלפי המשלח וכלפי שכרו אלא כלפי המצוה, שתתקיים ע"י היותר מחויב בה, ולכן כל הדין נאמר כשע"י הבעלים היא יותר חיובית, אבל אם המשלח והשליח שוים בקיומה אין חילוק ביניהם, והוא דלא כרש"י ושאר ראשונים שהוא מצד הגברא והשכר שמקבל.

ועוד נפק"מ איכא, שלפי רש"י וסיעתי נראה שהוא רק עצה טובה, ואולי למדו כן מהלשון "מצוה בו יותר" שמשמע כמעלה והידור, אכן אליבא דמהר"ח אי"ז "מצוה" גרידא כי אם נפק"מ לדינא, דהיכא דאמרי' מצוה בו ולא עשה כן אלא ע"י שליח אין השליח יכול לברך. ונמצא בזה קולא וחומרא, דמחד גיסא מהר"ח מיקל משאר ראשונים שברוב המצוות ממנים שליח אפילו לכתחילה, אכן מאידך מחמיר יותר, דלרוב ראשונים שליח מברך אף שמצוה יותר במשלח, ולמהר"ח באותם המצוות שמצוה יותר במשלח אין השליח מברך.

ב. והרבה כתבו שהוא מצד כבוד המצוה שיעשה אותה מי שמוטלת עליו, ל"ד ולכאורה זו היא הסברא הפשוטה בטעם דין זה, וצ"ב למה הראשונים לא נקטו כפשטות זו.

ג. ובשו"ת מהר"י מברונא (סי' רט) כתב "מצוה בו יותר מבשלוcho בשביל הברכות ושאר הטעמים", הנה הזכיר שיש עוד טעמים, אבל נראה שהעיקר אצלו הוא מחמת הברכה, והיינו מה שהמשלח מפסיד שאינו מברך בעצמו. וכן הביא מהר"י ענגיל בחוסן יוסף (אות רמז) מהמהרי"ט בקידושין (עמ' כז בדפי הספר) דמצוה בו יותר משום שמפסיד הברכה. ומקשים על זה מהא דרב ספרא מחרין רישא ורבא דמלח שיבוטא (קידושין שם) שאין בה ברכה (קובץ נזר התורה, שבט תשס"ד עמ' רסו).

^{לד} תבואות שור (כח סק"ד) דטעמא דמצוה בו יותר, מחמת חשיבות וחביבות וכבוד המצוה. וסדר היום (סדר הדלקת נר חנוכה) שלא לעשות ע"י שלוחים, "שלא יראה כמו שאינו מחשיב המצוה כראוי אחר שאינו עושה אותה בידיו ובגופו, אלא יודה וישבח לאדון הכל שזיכהו במצוה ההיא ויעשה אותה באהבה וחיבה" וכו'. וכ"כ בעונג יו"ט (סי' נד בהג"ה) דהא דאמרי' מצוה בו יותר מבשלוcho הוי משום חביבות המצוה. וכן נראה ממגילת ספר (עשה מח) ושירי ברכה (יו"ד רסח) ורב פעלים (ח"ב יו"ד לה) דכשעושה ע"י שליח נראה כמבזה את המצוות.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע - פרשת בא

י, ז: ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש.

לכאורה היו כבר כמה מכות, וא"כ למה רק עכשיו באו עבדי פרעה עם בקשה שישלחם. מסביר הבאר יוסף לפי שעד עתה ידעו עבדי פרעה שהמכה תהיה רק שבוע ימים ואח"כ תחלוף כלא היתה ואת זה היו מוכנים לסבול, משא"כ הכא במכת הארבה שנאמר שהארבה יאכל את שארית הפליטה הנותר מהברד, א"כ עלול להיות רעב ובצורת במצרים במשך שנה שלימה גם לאחר שתחלוף המכה, ובזה לא יוכלו לעמוד, ולכן רצו העבדים שכבר ישלחו אותם. ובתוספות השלם עה"ת כתב, למוקש, שעתידים להיות כמו קש שנאמר יאכלמו כקש. ד"א למו-קש שכבר נשרף כל מה שבשדות עד שנשרף כקש, והכל בעוון ק"ש שנים [ק"ש, בגימטריא 400 שנה] שרצה לשעבד בהם.

*

י, כא: ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים.

בתפארת יהונתן כתב הנה לכאורה קשה מפני מה השאילו המצרים כל כלי חפצם לישראל, רק בטחו שלא יברחו, דבג' ימי אפילה אם היה ברצונם ליטול ולברוח מי מוחה בידם, ואעפ"כ לא נטלו כלום, ובודאי לא יברחו, ועל כן לא היה התראה בחושך, דאם היה גם במכה זו התראה היו מטמינים כספם וזהבם, ומאין היה בא להם רכוש גדול, כי מאין יבוא להם האמנה, אבל עכשיו שלא התרה בהם והניחו כספם וזהבם ואפ"ה לא נטלו כלום בימי החושך, זה היה נשיאת חן בעיני העם שבטחו בהן שלא יברחו עכ"ד.

ונראה להוסיף דכן נראה מסתבר ממה דפרש"י [פסוק כב] "שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום, אומר לו אני ראיתים בביתך ובמקום פלוני הוא", ולכאורה אי כפשוטו שהקב"ה נתן לפי שעה חן העם בעיני מצרים ומפני אותו חן מה הסכימו להשאיל להם כלים אפילו על דעת שלא להחזיר, למה בתחילה השיבו אין בידינו כלום, היה להם להשיב כן יש לי וללכת להביא בשמחה! אע"כ הם הססו להשאיל אולי לא יחזירו להם הכלים, ולכן רק מי שאמר שראה זה בג' ימי אפילה במקום פלוני ולא לקח וברח בטחו שלא יברח, ולכן הסכימו להשאיל לו, ואילולי זה אחרי שהוכו על ידם גם זה לא היו מסכימים, מפני שנאתם, שלא משאילים אפילו לשעה אחת את כליהם.

*

י, כב: ויהי חושך אפילה.

עיון רש"י למה הביא עליהם חושך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בג' ימי אפילה.

בבית אלקים למבי"ט [שער היסודות פכ"א] כתב נראה שלא היה אפשר לעולם לעמוד קיים יותר אם לא תינתן התורה, ומתחילה עלה במחשבה לפניו ית' שלא ליתנה עד אלף דור וכמ"ש הכתוב (תהלים ק"ה) דבר ציוה לאלף דור, וכשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה עמד וטרד תתקע"ד דורות או שתלן בכל דור ודור וכו', כי לא היה אפשר קבלתה לשום נברא עד שיזדככו דור אחר דור עד אלף דור לפחות ויהיו ראויים לקבלתה וכו', וכשניתנה לכ"ו דורות שמאדם ועד משה זה אחר זה כבר היו נשלמים האלף דור שעלו במחשבה ששתלן בכל דור וכו', כי בסיבת חטא קין ראה שאין העולם מתקיים אם היו נמשכין כמה דורות קודם נתינת התורה, ולכך התחיל לשתול האלף דור ממנו וכו', וכדי שלא לתת פתחון פה לאומות העולם שתל גם כן מהם בבני ישראל כשהיו במצרים וכו', ומתו כולם בשלושת ימי אפילה, שהם היו עזי פנים שבדור ישראל ששתלן הקדוש ברוך הוא להשלים אלף דור קודם שתנתן התורה.

*

יא, ב: דבר נא באוזני העם וישאלו איש מאת רעהו.

י"ל שהקב"ה סיבב זאת בדוקא שיטלו ממונם בדרך חכמה וערמימות ולא שיתנו להם בכוונה תחילה, מידה כנגד מידה, שהם גם כן נהגו כן בעורמה כדכתיב הבה נתחכמה לו להתחיל להעביד את ישראל בפה רך ואח"כ כפו עליהם בעל כרחם לעשות כמו שדרשו חז"ל תיבת בפרך נוטריקון בפה רך ואח"כ וימררו [מהגר"א דיסקין שליט"א].

יא, ג: ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים, גם האיש משה גדול מאד וכו'.

בפרשת דרכים ביאר על פי סנהדרין [צא, א] דכשהמצרים תבעו את ביזת מצרים, וענה להם גביהא בן פסיסא תנו לנו שכר עבודה של ס' ריבוא ולא מצאו תשובה וברחו וכו', ומבואר כי ישראל נטלו ביזת מצרים חלף עבודתם, ולפי"ז לשבט לוי שלא נשתעבדו לא היה לו דין ליטול מהביזה, ולכן אמר הכתוב וה' נתן את חן "העם", דהיינו בני ישראל חוץ משבט לוי, וכדאיתא בשבועות [יג, ב] דשבט לוי לא אקרי עם. אך א"כ תאמר מה השבח למשה שלא נתעסק בביזה [עיון סוטה יג, א] לשאול כלים ממצרים הא לא היה חן לשבט לוי ולא היה יכול להתעסק, לכן אמר גם האיש משה גדול מאד וכו' שאם היה רוצה היו נותנים לו ביתר שאת אלא שהמצוות היו חביבות עליו ביותר.

*

יב, יא: וככה תאכלו אותו.

בפסחים [צו, א] בעי רבי זירא אימורי פסח מצרים היכא אקטירנהו, א"ל אביי ומאן לימא לן דלא שויסקי עביד, ועוד הא תנא רב יוסף ג' מזבחות היו שם על המשקוף ועל ב' המזוזות, ותו מידי אחרינא לא הוי.

ופירש"י ששויסקי הוא בשר צלוי בשיפוד, אכן לא מבואר מה עשו עם הבשר הצלוי הזה. ונחלקו בזה הראשונים בערוך [ערך שויסקין] ורבינו חננאל [ד"ה בעין] ופסקי הרי"ד [ד"ה וטעון] כתבו "כלומר צלו אותם מיני מאכל ואכלום". ולפי זה צריך לומר דהיה קודם מתן תורה ועדיין לא נצטוו על החלבים. ובהגהות יעב"ץ הוסיף כיון דההיא שעתא אכתי לאו בני הקרבה נינהו דלית להו מזבח [ומור"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א אמר דלפי"ז מדוקדק דבפרשת בא דאיירי בפסח מצרים לא מוזכר לשון קרבן כיון דלא היה קרב ממנו דבר לגבוה, רק בפרשת ראה דאיירי בפסח דורות].

בחידושי הגרמ"ז [לרבי מנחם זעמבא זצ"ל סימן ט'] כתב וראיתי במאירי הנדפס מחדש לפסחים צו ע"א שכתב ונראה מכאן שצלאום בשיפוד ושרפום לשם גבוה עכ"ל, הנה להדיא שהעתיק לשון רש"י ז"ל בשר צלי בשיפוד, וביאר דהיה לשריפה לא לאכילה.

והוסיף דלפי דברי המאירי יש לפרש לשון המכילתא פרשת בא פי"ג "משארותם צרורות בשמלותם, אלו שיורי מצה ומרור, או אינו אלא שיורי פסחים, כשהוא אומר ולא תותירו ממנו עד בוקר הרי שיורי פסח אמור", ותמהו דמאי סלקא דעתך שיבטלו מצות אכילה דפסח דזמנו רק בלילה, וכשאוכל אחר זמן הרי ביטל מצוה גם אם לא נפסל מלא תותירו, ואיך ישאירו אותו, ולא דמי למצה ומרור דאין מצוה רק בכזית אחד, משא"כ פסח דנאכל כולו למנוייו וכמו שכתב הרמב"ם [פ"ב מקרבן פסח ה"ב] והוא שיהא ראוי לאוכלו כולו.

אולם להנ"ל יש לפרש דסלקא דעתך שיירי פסח היינו האימורים דלאו לאכילה ולא להקטרה רק לשריפה, ואם לא שרפו בזמנו יכול לשורפו אחר זמנו ולא ביטל מצותו, והני אימורים שפיר יכול להיות משארותם. ועל זה אמר דמדכתיב לא תותירו ממנו עד בוקר מוכח דאי אפשר שיהא נותר ממנו וגם האימורים דנשרפין בבל תותירו נינהו.

*

יב, לא: ויקרא למשה ולאהרן לילה.

בהעמק דבר כתב כאן [ובעוד מקומות] שמשא ואהרן לא הוזהרו שלא לצאת מפתח ביתם ומה שנאמר [לעיל פסוק כב] ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר מדוייק שדוקא "אתם" כלומר ישראל שאליהם נאמר הדברים לא תצאו, אבל משה ואהרן לא יראו מהמשחיתים והיו מותרין לצאת מפתח ביתם לדבר עם פרעה עכ"ד.

אולם במדרש ויושע מפורש להדיא דגם משה ואהרן היו מוזהרין בכך וז"ל שהיו משה ואהרן וכל ישראל אוכלין פסחיהן ושותין יין בהסיבה ואומרים שירות ותשבחות להקב"ה ויושבין בבתיהן ואין אחד מהן יוצא לחוץ, לכך אמר להן הקב"ה "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", וכשקרא פרעה בפתחו של משה... אמר לו לא אוכל לצאת כי הקב"ה ציוה אותנו ואמר לנו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר, ואמר פרעה למשה בבקשה ממך צא אל החלון ודבר עמי וכך עשה.

*

יב, מו: ועצם לא תשברו בו.

הדין שאין לשבור עצם בפסח גם בעצם שיש בו מוח שיש בו מצוה לאכול את הבשר בלילה הזה, ולכאורה למה לא נימא דישבור ע"י עכו"ם ואיהו לא קעביד אלא אכילה בלבד, וא"כ אמאי מדאורייתא לא מחוייב לעשות כן [שהרי איסור אמירה לעכו"ם מדרבנן מותר במקום מצוה]. וי"ל על פי יסוד דכל דבר שאי נימא דמחוייב בזה לעולם אין יכול לעשות בעצמו רק תלוי בדעת אחרים שיעשו לו חסד... ולא במקרה חד פעמי, על כרחך לא חייבה התורה בזה כך מסתבר, ממילא במקרה הנ"ל שכל פעם יצטרכו לגוי שישבור העצם כדי שיוכל לאכול המוח על כרחך לא חייבה התורה בזה.

ועל דרך זה יש לומר דמה שכתב רש"י במעילה [יט, א ד"ה עד] דכי אמר "עלי" "מכי הביאו לעזרה נפטר מאחריותו" ואע"ג דלא הקריבוהו הכהנים. ולכאורה הא מנלן, אולם להנ"ל ניחא כיון דהוא זר ולעולם אין יכול להקריב בעצמו וצריך לחסדי הכהנים שיתרצו להקריבו, על כרחך לא חייבתו תורה להיות אחראי גם על ההקרבה, אלא מכיון שמסרו ליד הכהנים נפטר. [שמעתי ממו"ר הגרי"ב שרייבר שליט"א]

יג, יא: והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני.

המלבי"ם כתב כאן בזה"ל "הכנעני" כולל כל ז' אומות שכולם היו בני כנען ונקראו על שמו כי היו ביניהם מי שהיה לו זכות, הגירגשי פנה והלך לו לאפריקא כדאיתא בירושלמי [פ"ו משביעית], ובני חת כיבדו את אברהם וזכות זה עמדה לאביהם כנען שהיה ארור וזכה שנקראת הארץ על שמו עכ"ד. ולכאורה זוהי מידה כנגד מידה דבשכר הכבוד לאברהם זכו לכבוד שתקרא הארץ על שמו. ובתורת כהנים [אחרי מות פרשה ח] איתא דבשכר שבני חת כיבדו את אברהם אבינו שאמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו זכו לישיב בארצם מ"ז שנה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

ושא"ס

להתייעץ רק עם 'שכל התורה'

כשבג"צ מצטט את אריסטו וסוקרטס. מדוע הוא אינו מצטט את דבריהם על החובה לרצוח ילדים שלא התפתחו מבחינה שכלית? * אם נכריע את מהלך חיינו, רק לפי השכל האנושי שלנו, נוכל בקלות להגיע למסקנה מוטעית, לפיה ילד ערבי זכאי לסבסוד חינוכי מלא, וילד חרדי- ממש לא * הרה"ג רבי שמואל ברוך גנוט שליט"א, כותב לנו על ההבדל המשמעותי שבין ציות לדעת תורה, לבין 'משפטים בל ידעום'

בימים אלו ניטש ויכוח עז, מלחמה של ממש, בין הצד הימני של המפה הפוליטית לבין הצד השמאלי, על הרפורמה במערכת המשפט. שני הצדדים מתכתשים בחירוף נפש, מצטטים ציטטות מלומדות ופורשים את משנתם ברהיטות ובנחישות. שימו לב ששני הצדדים משמשים בטרמינולוגיה שונה, במטבעות לשון שונות, וכך הם מנסים לסד את משנתם, רק לפי שינוי של מונח.

הצד השמאלי טוען בכל תוקף: אל תמסרו את מערכת המשפט בידי 'פוליטיקאים'. הצד הימני טוען: האזרחים לא בחרו את השופטים, שבחרים את עצמם. תנו את זכות הבחירה בידי 'נבחרים העם'.

'נבחרים העם' של הימין הם, בעצם, ה'פוליטיקאים' שהשמאל מתעב. משחק לשון וזהו, יש לשני הצדדים משנה סדורה....

הימין קובל על כך שמערכת המשפט עושה ככל שלרוחה לרמוס את זכויות הרוב, ללא שהם עמדו למשפט הבוחר. השמאל חושש מרמיסת זכויות המיעוט, כי כרגע השמאל נמצא במיעוט. מה לדעתכם היה קורה, אם לשמאל היו 64 מנדטים ולא לימין, ובית המשפט היה קובע שיאיר לפיד או יאיר גולן לא יכול לכהן בממשלה. האם היתה לשמאל בעיה עם 'פסקת ההתגברות'??.... (אם כי, נודה על האמת. בית המשפט, ששופטיו לא חשודים על הצבעות למפלגות ימין, לא היו פוסלים לעולם מועמדי שמאל. עזמי בשארה, לדידו של בג"צ, יכול להיבחר לשר. הרב אריה דרעי- לא).

דעתנו שלנו, דעת החרדים לדבר ה', ברורה והחלטית. נציגינו יעשו בס"ד את כל אשר לא-ל ידם להפסיק את הרמיסה המשפטית ותתמוך ברפורמה להפסקת שלטון 'כנופיית שלטון החוק', מונח שביטא נשיא המדינה הקודם ריבלין, לפני ששינה את עורו ודעתו והצטרף לצד עליו מרוחה החמאה.

מנגד, נאזין לדעותיהם הנחרצות של מלומדי שמאל, משפטנים בדימוס ובפועל, ונשמע כיצד הם מגינים בכל עוז על התנהלות בג"צ וגרורותיו. הם מקדשים מלחמה עיקשת נגד השינויים במערכת המשפט ומדברים עליה כשקצף מבעבע בין שפתייהם.

מאחר שלנו, הציבור האמוני הנאנק תחת החלטות שלטון הבג"צ, ישנה משנה מאד סדורה בענין, קשה לנו להבין מה שייכת בכלל דעה אחרת. אך כיהודים המורגלים לחשוב תמיד בלימוד על 'צד שני', לנסות להבין את ההוא אמינא והמסקנה, את המחלוקות ואת הצדדים, הורגלנו לנסות להבין כל דבר, לרדת לעומקו ולתהות על שורשו. ואנו תוהים: כיצד יתכן שאנשים עם מוח בקדקדם, סבורים שקומץ 'אנשים נאורים', שאיש מאיתנו לא בחר בהם לקבוע לנו מה לעשות, יכולים להחליט מהי 'עילת הסבירות' הנראית להם, בעיני רוחם, ולכפות את דעתם על דעת רוב אזרחי המדינה?! מדוע כה ברור לשמאל ולתקשורת, שרוב העם לא יכול להחליט האם הרב דרעי יכול לכהן כשר, לא משום שהחוק אוסר זאת, אלא רק בגלל ש'עילת הסבירות' של 10 שופטי בג"צ סבורים להיפרך?

אנו יכולים לדחות את כל הבנת הנושא במחי יד. הם נגועים בדבר, דיקטטורים, וזהו. מדובר במשולש של בג"צ, שמאל ותקשורת, שמצליחים כבר כמה עשורים לעקוף את רצון הרוב. זה בהחלט נכון. אך ניתן להעמיק יותר בדבר, להפנים תובנות גם לעצמנו. וכאן אנו מגיעים להבנה שישנו 'שכל אנושי', וישנו 'שכל התורה'.

התורה הקדושה מתארת לנו את הדילמה שהציג פרעה בפני הרכב של 11 שופטי בג"צ מצרים. "הֲנֵה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רֶב וְעֲצוּם מְמֹנֹה: הֲבָה נִתְחַפְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ". פרעה כינס צוות יועצים מלומדים, יתרו איוב ובלעם, שישבו ודנו בכובד ראש בדרכי ההתמודדות עם בני ישראל. חז"ל מציגים את החששות של פרעה ויועציו על העם השלם שנכנס למצרים ואולי ישמש בבוא העת כ'גייס חמישי'. והנה תוצאת הדיון המזעזעת. "וַיִּשְׂמְנוּ עֲלָיו שְׁרֵי מָסִים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם". "בְּיַלְדֻכֶּן אֶת הָעֲבָרִיּוֹת וְרָאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים אִם בֶּן הוּא וְהִמָּתֵן אִתּוֹ וְאִם בַּת הוּא וְחָיָה". כן, היה שופט אחד מתוך ה 11 השופטים שהיה בעמדת מיעוט. שמו היה יתרו. השאר תמכו בהצעה. אחד נמנע. איוב.

אלו שרק ה'שכל האנושי' מוביל את דרכם, יכולים להגיע למסקנות מעוותות ולסבור שזאת האמת לאמיתה. לא יאומן, אך אלפי רבבות גרמנים סברו שה'פתרון הסופי' שהוביל הצורר ימש"ו הוא 'פתרון' נכון. ישנו 'גזע עליון'. לכן כדאי להשמיד את כל יתר הגזעים הנחותים, בוודאי את הגזע הנחות ביותר בעולם, היהודים. עפ"ל. (מבלי להשוות, חלילה וחס, את שופטי הערכאות, לנאצים ימש"ו!!).

כל קורא ספרי ואגרות גדולי חכמי יוון, ניצב המום למול ההסברים המלומדים של גדולי חכמייהם, המשכנעים את עצמם ואת תלמידיהם, לרצוח בדם קר בעלי מומים ואנשים חולים, זקנים וכאלו שאינם מפותחים מבחינה גופנית. "הומעט בערך ובכמות של רצח ילדים בימי קדם, למרות מאות התייחסויות ברורות של כותבים קדומים לכך שהייתה זו התרחשות יומיומית מקובלת. ילדים הושלכו לנהרות, הוטלו לתוך תעלות ביוב, או הורעבו למוות והושארו חשופים בצדי הדרך, טרף לציפורים, מזון לחיות טרף' (אוריפידס, איון, (504)".

אחד ההוגים בעלי ההשפעה הגדולה ביותר בהיסטוריה האינטלקטואלית של המערב - לא אחר מאשר אריסטו - טען בספרו 'פוליטיקה', שהרג ילדים הוא הכרחי לתפקודה של החברה. אריסטו כתב: "חייב להיות חוק לפיו אסור לגדל ילד לא מושלם או בעל מום. כדי להימנע מגידול מופרז של האוכלוסיה, יש להשאיר ילדים מסוימים חשופים. יש להציב מגבלה על גידול האוכלוסיה במדינה".

אריסטו, האיש שכתב את 'ספר האתיקה' וספר ה'פוליטיקה', מאבות הפילוסופיה המערבית ומעצבי דרכה, אינו אומר, "אני אוהב להרוג תינוקות", אלא מבסס את טענתו על חישוב קר ורציונלי: גידול-יתר של האוכלוסיה הוא מסוכן וזוהי הדרך המהירה ביותר לשמור על בקרה...

אריסטו, שהרמב"ם ורבים מגדולינו מצטטים מדבריו, באמת סבר שדרכו המעוותת-נכונה. הוא חשב ופעל רק לפי ה'שכל האנושי', וככזה, ניתן לטעות על נקלה ולהגיע לרציחה, למעשים שפלים ומחרידים.

כל מי שקרא את ספריהם של סופרי צרפת הנודעים, כמו צ'רלס דינקס, ויקטור הוגו ואחרים, סמרו שערותיו כיצד התנהלה מערכת המשפט הצרפתית, שהעלתה לגרדום כל אדם שלא הלך בתלם, מבלי להניד עפעף. כל מי שקרא ספרים על העבדות השחורה, כיצד התנהגו לעבדים כושיים ואיך רצחו אותם בהמוניהם, בחסות החוק האמריקאי הרשמי, עומד משתומם ונדהם. הלא אהרן ברק וחבר בגצי"ו מצטטים בקביעות, נשענים וקובעים גורלות, לפי חוקי אותם מדינות עצמם!!
לשם כך צריך את 'שכל התורה'.

תורתנו הקדושה, שנכתבה באש שחורה על גבי אש לבנה, תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם, חפה מכל עיוותי הנגיעות האישיות המלווים את האדם מרגע בריאתו. הקב"ה הוא זה שקבע את מערכת החוקים, מתוך הכרה בנפש ברואיו. הוא יתברך הרי יצר אותנו. ממילא, אין כמותו לדעת מה הם מערכת החוקים הדרושה לנו.

מצד אחד ניצבים גדולי האומה היהודית, שחיו חיי צער ויגיעת התורה, זיקקו את מידותיהם וכתבו ספרי הלכה ופסיקה במסירות נפש, בתוככי מסעות צלב, כבשוונות, רדיפות ושחיתות, בלתי להשם לבדו. מצד שני ניצבים בעלי תאוות מדושני עונג, בעלי גאווה אמיתיים. (לידיעתכם, מזה 16 שנה, מאז שעזב את כס הבג"צ, אהרן ברק משתכר משכורת פנסיה, יחד עם רעייתו שנבחרה גם היא לכס המשפט, של יותר ממאה אלף שקל ביחד, בכל חודש (!). למי נאמין יותר?)

וכן, אדם רגיל חושב שהוא אינו מושפע. הוא מקבל את החלטותיו במחשבה צרופה ובשכל קר. אך זה לא נכון. מרגע לידתו הוא מושפע מנגיעות אישיות, מהשפעות הסביבה, משטיפת המוח היומיומית של כלי התקשורת שהוא צורך. ממחשבותיהם הרעות של בעלי תאוות ויצרים. הוא אינו יכול לגבש דעה אובייקטיבית וצלולה, משום שהמוח שלו עמוס באין ספור מחשבות והבלים שהחדירו לו כל הזמן, במשים ומבלי משים.

רק היצמדות לרצון התורה ולחכמי הדור יביאו אותנו, בכל נושא הטעון בירור, להחלטה מושכלת ונכונה.

*

לא מדובר רק על נושאים הרי גורל. מדובר גם על הרבה נושאים שמקיפים את חיינו ביום-יום.

הבן לא מוכן לקום בזמן לתפילה בישיבה וכל התחוננים והפרסים לא עוזרים. יש לנו חילוקי דעות האם לוותר לילד או לא, לתת לו לצאת עם חברים ל'רידינג' או לאסור עליו. מה נחשב אצלנו בבית ל'קו אדום' ומתי אפשר להתגמש. האם להביע דעה בנושא זה או זה או להתעלם. עולם שלם של דילמות ולבטים מקיף את חיינו כל הזמן. חלקם נתונים להכרעות הלכתיות מאד ברורות. חלקם שייכות ל'שטח האפור'. שאלות חינוכיות, דילמות של 'שולחן ערוך החמישי' ועוד ועוד. לעיתים אלו שאלות שעולות על שולחנו של מחנך, ר"מ או משגיח. לפעמים ההחלטות נוגעות לחייהם של אחרים, לחיי ילדינו שבבית או אלו שנישאו כבר. בעבודה, בבניין משותף, במשרד.

אנו בני תמותה, וככאלו, איננו חפים מנגיעות אישיות, מדעות קדומות שאינם תמיד נכונות. לא כל מה שהחליטו לגבינו כשלמדנו בישיבה לפני 25 שנה, מתאים להחלטות שאנו צריכים לקבל בנוגע לבני הישיבה של ימינו. לשם כך צריך להתייעץ עם 'שכל התורה'.

ההתייעצות עם מביני דבר, אנשים נקיים ולא משוחדים, שפועלים רק לפי מה שפסק מרן בשולחן ערוך, הוא ונושאי כליו, הזכים והישרים, אינה ברירת מחדל. היא הלכתחילה שבלכתחילה.

כשמדובר בשאלה חינוכית, ישנם הרבה מחנכים ומביני דבר שקיבלו את דרכם מרבותינו, שידועים ומבינים את נפש הילדים ומכירים את הלך רוחם. כשמדובר בנושא של 'חושן משפט', לא ניתן לנגיעות האישיות שלנו לנהל אותם. נשמע דבר הלכה מדיינים הבקיאים בנושא. כשמדובר בשאלה כבודת משקל, לה פנים לכאן ולכאן, נעלה לגדולי ישראל. וכך בכל נושא וענין, כשאנו מרגישים שאנו מערבים שיקולים אישיים, לא ניתן ל'שכל האנושי' שלנו להחליט בעבורנו.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ביאור החילוק בין גאולת הלילה לגאולת היום והחילוק בין אמת ויציב לאמת ואמונה

ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים (יב, מב)

בברכות ד' ע"ב מובאת מחלוקתם של ר' יוחנן וריב"ל האם בלילה יש לסמוך גאולה לתפילה או לא, ואמרינן עלה בגמרא: "במאי קא מפלגי, אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא, אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא, ורבי יהושע בן לוי סבר כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא", ובילקוט שמעוני דברים רמז תתמ"ב הגירסא: "ורבי יהושע בן לוי סבר גאולה מאורתא לא הויא".

דהיינו: שיטת ר' יוחנן היא שהגאולה של הלילה היא ג"כ גאולה חשובה ולכן גם בערב יש לסמוך גאולה לתפילה, ושיטת ריב"ל שהגאולה של הלילה אינה גאולה חשובה, ולכן בלילה א"צ לסמוך גאולה לתפילה.

ולכאורה תמוה, מאי אכפת לן אי מאורתא היתה גאולה במצרים או לא, הא לכאורה ברכת אמת ואמונה היא על כל הישועות והניסים שהיו ביציאת מצרים, גם על מה שהיה בגאולה של הבוקר, וגם נזכרו בה ניסי קריעת ים סוף שהיו בבוקר.

ומבואר מזה שעיקרה של ברכת אמת ואמונה נוסד על הגאולה שהיתה בלילה, שאז נתן להם פרעה רשות לצאת ממצרים, אך עדיין לא יצאו בפועל אפילו מפתח ביתם, אמנם צ"ב, דלכאור' גם באמת ויציב וגם באמת ואמונה יש את כל ענייני יצי"מ וקריעת ים סוף, והיכן רואים בברכת אמת ואמונה שעיקרה הוא על הגאולה של הלילה.

ונראה, דהנה באמת ויציב אנו מודים על כל ניסי יצי"מ בלשון עבר: "ממצרים גאלתנו מבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת" וכו', אך באמת ואמונה אנו אומרים את הכל בלשון הווה: "הפודנו מיד מלכים, הגואלנו מכף כל העריצים, העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה, המכה בעברתו כל בכורי מצרים, המעביר בניו בין גזרי ים סוף", וכתב רש"י בברכות י"ב ע"א: "ברכת אמת ואמונה מדבר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד".

ונראה בביאור הענין על פי מה שכתב רבינו הרמח"ל בדרך ה' ח"ד פ"ד:

"כי הנה יציאת מצרים היה תיקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח, והיינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשארה האנושיות כולה מקולקלת... והיה הרע מתגבר בכולה עד שלא היה נמצא מקום לטוב שיתחזק כלל... הנה עדין לא היה להם מקום שיוכלו

להתחזק ולהתכונן בבחינת אומה שלימה ולזכות לעטרות הראויות להם מפני הרע שהיה מחשיך עליהם והזוהמא הראשונה שלא יצאה מהם עדיין... והנה כשהגיע הזמן הראוי חיזק האדון ב"ה את השפעתו והארתו על ישראל, וכפה את הרע לפנייהם והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו, והעלם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם, ומשם והלאה הוקמו לאומה שלימה דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו, והנה זה תיקון שנתקנו לעולמים כמו שזכרנו וכל הטובות שהגיעו לנו ושמגיעות לנו כולן תלויות בו, ועל כן נצטוינו לזכור אותו תמיד ולהזכירו בפינו שעל ידי זה מתחזק התיקון ההוא עלינו ומתאמץ האור בנו ומתמידה בנו התועלת הנמשכת מן התיקון ההוא".

הרי לנו שמלבד הגאולה כפשוטה, שהוא יציאה מעבדות לחירות, היה ביציאת מצרים גם גאולה רוחנית, שעד אז היה הרע מתגבר עליהם ולא יכלו להיות בבחינת אומה שלימה, וביציאת מצרים נבדלו מן הרע, ומני אז קמו והיו לאומה שלימה דבוקה בו יתברך.

ובספר אדיר במרום עמ' שע"ז הרחיב הרמח"ל בענין זה יותר, וז"ל:

"וסוד הענין כי ביציאת ישראל ממצרים נאמר בהם ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי, וזה, כי בתחלה היו ישראל כעפר, ואז שלטה עליהם הס"א בשליטה רבה, והוא ענין גלות מצרים, שכשנגאלו משם, ונגאלו גאולה שלימה, שבאותו הדרך לא יכלה עוד הס"א לשלוט כלל, והוא סוד לקחת לו גוי מקרב גוי, שאז הושמו ישראל אומה קדושה, ונסתלקו ממש מסוד עפר הארץ לבחי' כוכבי השמים, שאז אין הס"א יכולה לשלוט עליהם אלא לענות אותם. ואז נאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים... ואז מיד: ואביא אתכם אלי. אז נבדלו מכל העמים הבדל גמור. ומשם והלאה אף על פי שגלו ישראל לא היה ששלטה עליהם הס"א להסיר מהם ח"ו מעלתם הגדולה, אלא אי אפשר כי אם שינתן איזה רשות לס"א להתאחז באיזה צד מישראל, וזה יהיה להם עינוי... ונמצא שבזמן חורבן הבית לא אבדו ישראל מעלתם ח"ו, ולא שלטה בהם הס"א כמו שהיה במצרים ח"ו, אלא נגבהה הס"א להתאחז באיזה צד במעלתם של ישראל, ואז שלטו על הגופים למטה, ולא לטמאם כמו שהיו משוקעים אותם במצרים כנ"ל".

כלומר, שאמנם גם עתה בגלות אנו סובלים תחת יד האומות, אך אין זה דומה כלל למה שהיה במצרים, כי שם היתה למצרים ממש שליטה על עם ישראל, ולא היה נחשב כלל עם בפני עצמו, אך מאז והלאה אין לאומות "שליטה" עלינו אלא רק "אחיזה" באיזה צד, ועל ידי זה יש להם שליטה רק על "הגופים" לענותם, ולא על הנשמות לטמאם.

וענין זה מבואר בקצרה גם בספר תקונים חדשים להרמח"ל תיקון כ"א (ממה שגילה לו אברהם אבינו ע"ה), וז"ל:

"ובמצרים אתפרשו מגו סטרא אחרא דאתמר בה אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו וכו', דהא בההוא זמנא סטרא אחרא שלטת על סטר קדישא, ובזמנא דאתפריק מתמן אתפרק לגמרי, ורזא דא עבודת פרך לא אשתכחת אלא במצרים, דתמן אשתעבד סטר קדישא לסטר מסאבא לגמרי, אבל מתמן

ולהלוא לא יכלו סטריין בישיין לשעבדא ליה אלא לאבאשא ליה, בגין כך אית לאדכרא יציאת מצרים תדיר דהא גאולה דילה גאולת עלמין הוה."

וכענין הזה כתב הגאון רי"א חבר זצ"ל בפ"י יד מצרים על הגדה של פסח (עמ' ע'): "שורש הכל הוא ענין יציאת מצרים שהיה ראשית תיקון האומה הנבחרת בכל מדרגות העליונות שירשו אז לזרעם אחריהם, אפילו בזמן הגלות נשאר רשימו מכל אלו, והוא יתברך חופף עליהם בכל עת לשמרם ולהביאם אל השלימות הגדול באחרונה, ומזה הטעם נצטוונו לזכור יצי"מ בכל יום שהיא שורש התורה וכל מצותיה, ואפילו לעתיד לבא לא תעקר יצי"מ ממקומה כו'... מאחר שכל המעלות שנקבל אז הכל בא מהתחלה זאת ע"י יצי"מ שהוא שורש לכולם, שעי"ז נבדלו ונדבקו ביוצרים שאפילו בהיותם גולים מתנהגים בניסים נסתרים".

ונראה דזהו מה שאנו אומרים בברכת אמת ואמונה "המכה בעברתו כל בכורי מצרים, ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם", דהיינו שבזמן מכת בכורות יצאו בני ישראל משעבוד הסטרא אחרא לעולם ועד, ומאז נעשו עם ישראל אומה לעצמה, "בני בכורי ישראל", ויותר אין לאומות שליטה עליהם לשעבדם ולהשפילם ממעלה זו, אלא יש להם רק אחיזה בהם באיזה צד לשלוט בגופם בלבד לענותם.

ומכח מעלה זו אנו זוכים להשגחת השם יתברך המלוה אותנו תמיד בגלותינו בניסים נסתרים, וזהו שאנו אומרים בברכת אמת ואמונה: "הפודנו מיד מלכים, הגואלנו מכף כל העריצים, העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה, המכה בעברתו כל בכורי מצרים, המעביר בנו בין גזרי ים סוף", וכתב רש"י: "שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים, ולהדריכנו על במות אויבינו, כל אלה הנסים התדירים תמיד", דהיינו שניסים אלו וכאלו מלוים אותנו במשך כל ימי הגלות, וכל זה מכח הבטחת יציאת מצרים, וכמו שכתוב בהגדה של פסח: "ברוך שומר הבטחתו לישראל... והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם".

ולכן נתקנה ברכה זו בלשון הוה, כי זהו עניינה להודות ולהלל ולשבח על הניסים התדירים ההווים עמנו בכל דור ודור, וכולם הם מכח יציאת מצרים, והם נחשבים ממש חלק מגאולה זו.

ונראה שבחינה זו של השמירה עלינו בכל ימי הגלות מכח יציאת מצרים, שייכא דייקא לגאולה של הלילה, כיון שאז עדיין היה לילה שהוא זמן ההסתר פנים, ועדיין היו תחת יד מצרים, ואמנם מצרים כבר רצו לשלחם, אך עדיין לא ראו את הגאולה בפועל, כי בכל רגע יכלו המצרים לחזור בהם, והרי פרעה כבר חזר בו הרבה פעמים מהבטחותיו להוציא אותם ממצרים, והיה זה בבחינת "אכתי עבדי אחשורוש אנן", שהיא גאולה שאינה שלימה ואין אומרים עליה הלל, ולכן גאולה זו היתה כעין אותה בחינה של עם ישראל כשהם בגלות.

מה שאין כן ברכת אמת ויציב נתקנה בלשון עבר, שהיא על הגאולה של היום שהיתה גאולה גמורה ביד רמה לעיני כל מצרים, ומאז עד ימי שפוט השופטים היו ישראל ממלכה בפני עצמה שאינה משועבדת לשום אומה ולשון.

ומה שיסדו את הברכה של הלילה דוקא על הגאולה של הלילה, ואת הברכה של הבוקר על הגאולה של הבוקר, נראה שהוא משום מה שאמרו בב"ר פרשה ו' ב': "בשעה שאתה עושה לנו נסים ביום אנו אומרים לפניך שירה ביום ובשעה שאתה עושה לנו נסים בלילה אנו אומרים לפניך שירה בלילה", ע"ש, ולכן עיקר ברכת הגאולה שבלילה הוא על הגאולה שהיתה בלילה.

עניינה של ברכת השכיבנו

ונראה דבזה מבואר גם עניינה של ברכת השכיבנו, שהיא ג"כ מעניין זכירת יצי"מ, כדאמרינן בברכות ד' ע"ב שהיא גאולה אריכתא, ולפי מה שנתבאר נראה דזהו משום שהשמירה המופלאה המלוה אותנו במשך כל ימי הגלות היא מכח הגאולה של הלילה, כמו שנתבאר, והגלות נמשלה ללילה שהוא זמן הסתר פנים, וזהו ענין ברכת השכיבנו, שמירה בלילה שהוא זמן ההסתר פנים.

ועוד ביאור מצאנו בזה בספר האשכול (לר"א אב"ד חמיו של הראב"ד) הלכות תפילה, וז"ל: "ולי הכותב אמר הרב ר' יצחק בן מרון לוי ז"ל כי השכיבנו מעין גאולה היא, כי בעת שיצאו ישראל ממצרים ואכלו את הפסח ואמר להם אל תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וגם הבטיחן שלא יתן המשחית לבא אל בתיהן, היו מתפללין זאת התפלה השכיבנו ה' אלקינו לשלום והסר שטן מלפנינו ושמור צאתנו ובואנו, שהוא מענין שהיו צריכים".

ודבריו ג"כ מתבארים היטב על פי מה שנתבאר שבלילה עיקר ההודאה היא על הגאולה של הלילה, ולכן דוקא בלילה אומרים השכיבנו, שברכה זו היא ג"כ מענין הגאולה של הלילה, שמלבד מה שנגאלו מהמצרים, נגאלו אז גם מהמשחית שעבר בכל בתי מצרים, וברכה זו באה לעורר את כוחה של גאולה זו גם עתה, לשמור עלינו מכל שטן ופחד לילה, ולהסיר כל משחית ומגיפה מעלינו.

ויה"ר שיקויים בנו במהרה דברי הכתוב: "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאיך".

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

הביזה - מדין הענקה או מדין שכר עבודה?

וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאָשָׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ (יא, ב)

בסנהדרין (צא, א) איתא: שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל וכו', נאמרו המצרים לישראל: [תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו וכו', [השיבו ישראל למצרים] תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה וכו', בדקו ולא מצאו תשובה. והיינו, שהממון שנטלו ישראל ממצרים, היה בגדר שכר על עבודתם את מצרים בכל שנות השיעבוד.

והנה בדברים (טו, יד-טו) כתיב: "הענק תעניק לו מצאנך וגו', וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום", ובספרי (שם סי' קנא, הובא ברש"י שם) איתא: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים", הענקתי לך ושניתי לך, אף אתה העניק לו ושנה לו. מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד" וכו'. מבואר שה'רכוש גדול' שנטלו בני ישראל ממצרים, היה בגדר "הענקה" שמעניקים לעבד עם יציאתו לחירות.

וצ"ע לפ"ז דברי הגמ' בסנהדרין, שהרכוש היה בגדר "שכר עבודה", ואילו בספרי מבואר, וכן משמעות הכתוב, שהיה זה בגדר "הענקה".

*

הבטחת רכוש גדול - באיזה ביזה נתקיימה?

ונראה לבאר את דברי הספרי, בהקדים את דברי המפרשים בענין ביזת מצרים וביזת הים, דהנה הנחלת יעקב (פרשת בא) ביאר את דברי הגמרא בברכות, שהובאו ברש"י שם בפר' בא, כי באמת את הבטחת ה' של "ויצאו ברכוש גדול", התקיימה רק בעת ביזת הים, ואילו כל ענין ביזת מצרים נעשה רק מחמת "שלא יאמר אותו צדיק", וזה לשונו: "דבר נא באזני העם. ברש"י שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם וכו'. והוא תמוה, דלמה לו לאמירת אותו צדיק וכו', וכי ההוא אמר ולא יעשה, והלא כיון שהבטיח ודאי יקיים הבטחתו. ועוד דאברהם אבינו ודאי לא יהרהר אחר מדתו של הקדוש ברוך הוא.

לכן נראה דבביזת הים נתקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, דאז הי' נחשב היציאה - אחר ששבו הרודפים ולא יראו שוב מהם. רק שאמר הקדוש ברוך הוא שיצאו ג"כ תיכף ברכוש גדול, שהקב"ה רוצה שלא יצטער אותו צדיק ויחשוב שאין זה עדיין גאולה שלימה, ויחשוב כי זה הוא רק כמו שהיו בני אפרים נושקי רומי קשת (תהלים עח, ט), בהיות כי יאמר: האיך יכול להיות שועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים, בתמי'. ומחמת תמיהה זו יחשוב שאין זה עדיין גאולה שלימה, מחמת שהוא לפני זמן הקבוע של

ת' שנה, ויצטער. ועל כן ביקש הקדוש ברוך הוא ושאלה וכו', דבשעת היציאה יצאו ברכוש גדול" עכ"ל הנחלת יעקב.

*

משל המגיד מדובנא על זה

וכ"כ גם המגיד מדובנא, בספרו אוהל יעקב (פר' בא), וביאר בזה את מה שאמרו חז"ל: "תורי זהב נעשה לך" זו ביזת הים, "עם נקודות הכסף" זו ביזת מצרים, כי ביזת הים היתה הביזה העיקרית, גם ברכוש שבזו שם וגם בעיקר הבטחת הקב"ה לאברהם שיצאו ברכוש גדול, וביזת מצרים היתה טפילה לה, ולא נעשתה אלא רק כדי שלא יאמר אותו צדיק. וכדרכו המתיק זאת במשל, לב' מלכים שהיו רבים זה עם זה זמן רב, עד שהחליטו כי יביאו ב' גיבורים שילחמו זה את זה, ומי שיכריע אתת חבירו ויפילו לבור הממלכה שלו תוכרוזו כמנצחת. וההנה כאשר החלו שני הגיבורים לריב, גבר האחד על חבירו והחל לקחתו לכיוון הבור, ורק סמוך לבור קפץ עליו חבירו והפילו לבור. לאחר הניצחון, אמר המלך לגיבור כי הוא כועס עליו רק על זה שהעמיד את ליבו במתח באותם שניות כאשר נתן לאותו גיבור לקחתו לכיוון הבור ולחשוב כי הוא המנצח. התאם לזה ביאר, כי גם כאן החשש "שלא יאמר אותו צדיק", היינו שלא לתת כביכול תמיהה לאברהם אבינו שיצפה למימוש הבטחת הרכוש הגדול עד ביזת הים, לכן כבר עכשיו נעשתה ביזת מצרים, באופן שישאלו איש מאת רעהו וכו', אך היא אינה העיקרית, ונמשלת ל"כסף" לעומת ביזת הים שנדרש בה לשון "זהב" המשובח יותר.

*

ביאור סתירת הגמרות לפי זה

לפי דברים אלו, ניתן לבאר יפה את דברי הגמרא בסנהדרין יחד עם דברי הספרי בחדא מחתא. שכן דברי הגמרא בסנהדרין שמהם מתבאר כי שכר מצרים היה שכר עבודתם, קאי על ביזת הים, שהיתה ביזה חשובה ועיקרית, והיא היתה מימוש הבטחת "יצאו ברכוש גדול" של ברית בן הבתרים. על ביזה עיקרית זו מתאים לומר, עכ"פ למצרים, שהיה זה כשכר על עבודת ישראל במשך זמן רב, שע"ז מגיע להם באמת שכר הרבה.

אמנם דברי הספרי, יתפרשו יפה על ענין ביזת מצרים, שכיון שמבואר כי ביזה זו לא היתה הביזה העיקרית, ולא נעשתה אלא מתוך חביבות הקב"ה לישראל ורק כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו', ע"ז שפיר שייך להביא את דברי הספרי, שהקב"ה אומר כי "במצרים הענקתי לך ושניתי לך", דהיינו לא רק נתתי לך את שכר העבודה (שהיה בביזת הים), אלא אף הענקתי לך שכר בביזת מצרים, במה שצויתי לכם לשאול רכוש מאת המצרים, ולכן אף אתה תוסיף ולא רק תתן לעבד את שכרו המגיע לו, אלא תוסיף לו הענקה על השכר, וזהו "הענק לו"- הענקה, "ושנה לו" - את שכרו.

*

ביאור לשון הספרי לפי זה

לפי ביאור זה, נוכל ליישב דקדוק נוסף העולה מתוך לשון הספרי, שכן אם דין הענקה הוא רק תוספת על השכר, א"כ מדוע אמר הספרי לשון: "הענקתי לך ושניתי לך", "הענק לו ושנה לו", ונקדים את ענין ההענקה לשכר עצמו, היה לו לומר "שלם לו (שכרו) ושנה לו הענקה" וכדומה.

אמנם לפי דברינו, מתבארים הדברים כמין חומר, שכיון שלפי דברינו, תחילת דברי הספרי על ענין ביזת מצרים וביזת הים קאי, ונתבאר כי ביזת מצרים לא היתה העיקרית, ולא באה אלא מדין "הענקה" ולא מדין תשלום על הרכוש, שנתקיים רק אח"כ בביזת הים, נמצא כי במקרה של גאולת מצרים, קדם דין ההענקה לדין התשלום על העבודה. לפיכך הביא הספרי את דברי הקב"ה כסדרם, שבמצרים "הענקתי לך" תחילה בביזת מצרים, ולא הסתפקתי בזה אלא "ושניתי לך" את ביזת הים כתשלום על העבודה. וכיון שהתחיל בדברי הקב"ה, שהיה מוכרח להקדים את ההענקה לתשלום שכר העבודה כמתבאר, המשיך באותו מטבע לשון גם בציווי על האדם: "אף אתה הענק לו ושנה לו", והקדים הענקה לשכר העבודה, למרות שאין זו דרך העולם, לפי שכך היה בעת יציאת מצרים, ודו"ק.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בעניני קרבן פסח וחגיגת י"ד

וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה (יב, ח)

כתב הרמב"ם רפ"ח מהל' חמץ ומצה כתב ומביאין שלחן ערוך ועליו מרור וכו' ו"גופו של כבש הפסח" ו"בשר חגיגה" של יום ארבעה עשר כו' וחזינן שדקדק רבינו לכתוב על חגיגת י"ד "בשר הפסח" לעומת "גופו של כבש הפסח" בק"פ, וכן כתב להלן [שם ה"ז] ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר וכו' ואוכל מגופו של פסח. ויש לבאר חילוק הלשון בזה.

ויש לבאר ע"פ מ"ש בהל' קרבן פסח פ"י הל' י"ד. בשר חגיגה שעלה עם הפסח על השולחן וכל התבשילין העולים עמו על השלחן מתבערין עמו ואינן נאכלים אלא עד חצות כפסח עצמו גזירה מפני התערובת עכ"ל ומקורו בתוספתא פ"ה דפסחים ה"ג ובירושלמי שם פ"ו ה"ד יעו"ש.

ועל פי ההלכה שלפנינו מתבאר הדבר, שבמכוון ובדקדוק כתב "בשר החגיגה", שכן מכיון שבשר החגיגה דינו להתבער בחצות הלילה כדין הפסח, אם כן מן הראוי שלא להביא לשולחן מן החגיגה כי אם את הבשר שיוכל להאכל, שאם לא כן יגרום להפסד קדשים, שהרי עדיין יוכל לאכלו לאחר מכאן, משא"כ בק"פ וודאי צריך שיביא את כל הפסח לשלחן שמצותו שיאכל כולו לפני חצות ולכן כתב "גופו של פסח" ודו"ק.

*

בענין קרבן פסח וחגיגת י"ד על השובע

הנה אי' בברייתא בפסחים ע. חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיהא פסח נאכל על השובע. וכך פסק הרמב"ם פ"ח מהל' ק"פ ה"ג מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן תחילה ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשובע ממנו עכ"ל.

והקשה הגרי"ז זצוק"ל הא כל הקדשים דינם שיהיו נאכלים על השובע וכמ"ש הרמב"ם בפ"י מהל' מעשה הקרבנות הי"א "היתה להם אכילה מועטת אוכלין עמה חולין ותרומות כדי שתהיה נאכלת עם השובע" ומקורו בתמורה כ"ג. ואם כן מאי אולמא פסח שייאכל על השובע באחרונה יותר מחגיגה שאין מתקיים בה דין שובע בליל פסח, ועוד דמדברי הרמב"ם לענין הפסח, מצוה מן המובחר וכו' משמע שהוא דין מיוחד בקרבן פסח.

ותירץ הגרי"ז שדעת הרמב"ם בהל' מעה"ק [פ"י הל"א] "אכילת החטאת והאשם מצות עשה" והיינו דדווקא בקדשי קדשים שהם אכילת כהנים דווקא יש חובה להדיא באכילתם אבל בקדשים קלים אין זה חיוב ממש אלא שכל האוכלן יש באכילתם מצוה כמו אכיל

תרומה ע"ש, וכ"כ בסהמ"צ מ"ע פ"ט. [שצוה את הכהנים לאכול בשר קדשים כלומר החטאת והאשם שהם קדשי קדשים].

ולפי"ז סובר הגרי"ז שדין אכילה על השובע שייך רק בקדשי קדשים, משום דכיון שיש מצוה לאוכלן ע"כ הוי זה דין קיום מצוה מן המובחר [כלשון הרמב"ם בהלכות ק"פ] פ"ח הל"ב] לאוכלן על השובע שזוהי אכילה מובחרת. [כלומר שעל המצווה הקיימת של אכילה יש הוספה לקיימה "מצוה" זו מן המובחר].

אבל שאני קדשים קלים כיון שאין מצוה בעצם לאוכלם, אם כן לא שייך עליהו דינים באכילתן שתתקיים "מצוה" מן המובחר, כיון שאין כלל חובה ממש לאוכלם.

ולפי"ז דומה בזה קרבן פסח לקדשי קדשים מכיון דיש ג"כ מצוה לאוכלו ע"כ שייך בו דין על השובע דזהו דין בחיוב המצוה של אכילתו שיהיה נאכל מן המובחר. אמנם בשאר קדשים קלים כיון דאין מצוה לאכלן אין בהם דין שיאכלו על השובע. ובזה מיושבת הקו' הנ"ל למה אין חגיגה נאכלת על השובע. מכיון שהיא קדשים קלים. עכ"ד הגרי"ז.

אלא שדברי הגרי"ז מוסבים רק על דעת הרמב"ם, אמנם שיטת רש"י אינה כן, שכן בפסחים נ"ט. ס"ל שאכילת קדשים קלים גם כן מצוה חיובית היא. [וזהו"ל שם ד"ה בשאר: "אכילת קדשים עשה היא, בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל"] ואם כן הדרא קושיא לדוכתה דמ"ש פסח שנאכל על השובע ולא חגיגה, הרי לדעת רש"י כל הקדשים נאכלים על השובע לרבות קדשים קלים.

וי"ל בזה בס"ד שרש"י לשיטתו קאי, דהנה כתב רבינו דוד אבודרהם בשם רש"י ששאלת בן החכם היתה בעיקר: למה מקדימים חגיגה לפסח, שהרי הפסח העיקר היום. והתשובה על כך היא: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. וזה לשונו. אנו עושים זה כהלכות הפסח שאין נאכל אלא על השובע שאין נאכל שום דבר אחריו, כדי שישאר טעמו בפינו ומתוך הטעם נזכיר טעמי מצות הפסח ונספר בהם כל הלילה". עכ"ל.

ונמצא לדעת רש"י שדין פסח על השובע תרתי אית ביה, האחד דין שובע כמו שאר הקרבנות. והטעם השני שלא יאכל כלום אחריו כדי שישאר הטעם בפיו ויתקיים ביותר מצוות סיפור יציאת מצרים.

ונמצא שאם חגיגה ופסח לפנינו, אע"פ שבשניהם יש דין על השובע, מ"מ יש עדיפות לאכול את הפסח על השובע באחרונה יותר מחגיגת י"ד. שכן דין שובע דחגיגה יש בה רק חדא, והיינו דין שובע דלמשחה לגדולה כמ"ש הרשב"ם, ואילו קרבן פסח יש בה תרתי שובע דשאר קרבנות וגם שלא יאכל אחריו כלום לצורך מצוות סיפור יצי"מ. ולכן נאכל דווקא קרבן פסח על השובע שבזה עדיף הוא מקרבן חגיגת י"ד כנ"ל.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"שאלת" כלי כסף וזהב מהמצרים הנסיון גדול לישראל,
"להתנהג כרמאים", הביאור בזה

קודם מכת חושך נצטוו ישראל על ידי ה' מפי משה (שמות יא ב): דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב: וברש"י כתב וז"ל: דבר נא - אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם קיים בהם, (שם יד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם:

וכבר הקשו המפרשים וכי כל קיום ההבטחה הוא מחמת "שלא יאמר אותו צדיק" אף בלי טענת אברהם, היה הקדוש ברוך הוא צריך לקיים את הבטחתו, והרי הבטיח ה' לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וא"כ מדין קיום הבטחת ה' היו צריכים לצאת ברכוש גדול, ומדוע רק מפני הטענה "שלא יאמר אותו צדיק".

וברש"י כתב (ב) דבר נא - אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך. ומקורו הוא מגמרא (ברכות ט ע"א): בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל; בבקשה מכם והנה מדוייק שפעמים הקב"ה "מבקש" מבקש הוא משה "בבקשה", ומבקש שמשא יבקש מעם ישראל "בבקשה מכם". וצריך להבין מדוע הדיבור הוא כל כך בדרך של בקשה. והנה בדרשות הר"ן (דרוש יא) ביאר ענין זה ותורף דבריו הוא כך.

שם ביאר שמראש היתה הלקיחה מן המצרים היתה בדרכי רמיה שלוקחים ישראל מהם אך למטרת שאלה ולמעשה לא התכונו להחזיר. מעתה הקשה הר"ן שהרי אמרו חכמים ז"ל (ב"ק כז ב) אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות שלא תראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו שלי אני נוטל. ומבואר שאסור לו לאדם לעשות פעולת הנראות אף שהם צודקות אם נראה שהוא גנב וגזלן.

וכתב הר"ן אחרי שנצטוו לנהוג באופן הזה "וכל אלו הדברים מתמיהין בעצמם, וראוי שיפול ספק מצידן לישראל בנבואתו של משה".

וביאר הר"ן שצוה ה' וישאלו איש מאת רעהו, שעם היות שממונם היה מותר להם, ויכולין לקחתו, שהרי נתשתעבדו בהם מאתים ועשר שנים ולא שלמו להם מעולם.

וכתב שעצם ציווי זה לנהוג כרמיה, "שאף על פי שיהיה זה לישראל דבר זר, וזה אמרו (שמות יא ב) דבר נא באזני העם, ואין נא אלא לשון בקשה (סנהדרין פט ב), והוא כאומר

ידעתי שהם אנשי חיל שלא יחפצו במרמות. וכתב שאמר ה' עם כל זה תחלה פניהם בשמי
שיעשו ככה, ולא ישאלו למה.

וביאר שהמסתתר מתוך הנהגה זו "וכאשר הוגד למלך מצרים ולעמו שישראל בורחים,
אין ספק שחשדום באנשי דמים ומרמה, שאם לא כן למה יתנכלו אליהם בדברים האלה,
וכל זה הניעם בלי ספק לרדפם".

וכתב שאילו אמר משה רבינו תחילה לפרעה שישלחם ולא ירדפם עוד, ושיתנו להם
שכרם גם כן, אין ספק שאחרי היות כן, לא היו זזים המצרים מקומם לרדוף אחריהם.
אמנם אחר שכביכול אמרו ישראל שהם רק שואלים כלים חוזרים, וסוף דבר לא יחזרו,
דבר זה יגרום למצרים לרדוף אחריהם לתוך אחריהם ובכך ימותו מתוך בזיון ותהא מפלתם
שלימה.

וכתב עוד הר"ן וכוונת כל אלו הדברים, היתה נעלמת מישראל, ואולי גם ממשה.
והיינו שעצם הנהגה זו שללכת בדרכי רמיה נעלמה מישראל ואולי אף ממשה רבינו.
וכתב שכתוצאה מכל זה "סיבת כל זה היה ראוי שיספקו ישראל בשליחותו של משה, אף
על פי שהאמינו בו בתחילה.

וכתב הר"ן הוא שרמז ואמר (שמות יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה וגו', כלומר אז
הכירו שכל מה שהיו מופלאים ממנו תחילה ומסתפקים בו, לא היה, רק לסבב שמצריים
עצמם יכנסו בים.

אבל היתר אלו שני הקשרים, הוא דבר אחד, שמדרכי השם יתברך הוא להביא עצות
מרחוק להפיל שונאיו בדינו ולקחת נקמתו מהם,

ומכל זה עולה, שכל מהלך ה' ללכת בדרכי רמיה דבר זה גרם למצרים שהם הביאו על
עצמם את חורבנם כמו ידיהם, ובכך היתה מפלתם גדולה ונוראה ומכח זה נתגדל שמו של
ה' ונקם בהם את אשר העבידו בפרך את ישראל.

ומעתה לפי זה יבואר עצם לשון בקשה שביקש ה' ממשה, שיבקש מבני ישראל.

כי עצם המהלך עצמו ללכת בדרכי רמיה היה זר לישראל להתנהג בדרכי רמיה, ומשום
כן היה צריך ה' לבקש שינהגו כן אף מבלי להבין מדוע.

ומעתה לפי זה יתורץ מה שאמרו בגמרא "שלא יאמר אותו צדיק", שמכח זה ישאלו בני
ישראל ממצרים חפצים. ולעיל הקשנו שהרי מכח הבטחת ה' שיצאו ברכוש גדול היה צריך
לקיים דבר זהו ולא רק מדין "שלא יאמר אותו צדיק".

אמנם הביאור בזה, הואיל וישראל היה נראה להם הדבר זה להתנהג בדרכי רמיה, היה
צורך להכניס בהם רגשות שהואיל והובטח כן לאבי האומה אברהם אבינו, היה בכך הרגש
שישאלו שהרי הובטח לאברהם אבינו ומדין זה להשתדל בקשה שהובטח לאברהם
אבינו.

ויש להעצים שכל מהלך זה של וישאילו את מצרים בגמרא נאמר ברכות ט ע"ב שהעשו את מצרים כמצולה שאין בה דגים, היינו שרוקנו את מצרים מאוצרותיהם.

ונמצא שעצם הפעולת ישראל שהשאילו את מצרים היתה חורבן גדול בעצם הלקיחה, ומלבד זאת גרם להם למצרים להביא על עצמם את מפלתם בים סוף ובכך היתה מפלת מצרים גדולה ונוראה.

אכן נראה לבאר עוד את גודל הנסיון של ישראל להתנהג ברמיה היה גדול לעין שעור וכדלהלן.

שבמכת חושך שהיתה משך זמן של שבוע ימים נאמר במדרש שהיו ישראל נכנסים בבתיהם של המצרים וראו כל אשר יש להם ולא נגעו דבשום דבר באופן מוחלט וכתב הרש"ר הירש זצ"ל שבשעה שהוחזר להם מאור עיניהם, ובו מצאו את כל אשר להם ללא פגע, גדלות זו תגבר סוף סוף על סלידת המצרים מפני העברים. והיא אשר הרימה קרנו של האיש משה בעיני המצרים - יותר משעשו זאת הניסים אשר חולל. ושמה משה והעם התקוממו בלבם לרעיון להעמיד בסכנת - מה נצחון מוסרי זה על - ידי בקשות כאלה.

ולפי היה נסיון גדול לבני ישראל שאדרבא כאן התגלתה מוסריותם הגדולה של כלל ישראל לא לקחו נקמה לא כשודדים אלא מבקשים.

מעתה אחר שהראו ישראל את מוסריתם הגדולה לעיני מצרים, שוב כשהיו ישראל לעשות כן בדרכי רמיה, היתה לחרב את כל מוסריותם הגדולה שהיתה בהם וללכת נגד אופיים המוסרי שנתגלה במלא תפארתו במכת חושך.

מעתה מלבד עצם הפעולה של דרכי רמיה. עצם הנהגה היה זה נסיון גדול מאד לישראל אחר שהתגלו במלא תפארתם במהלך מכת חושך.

מעתה לשון בקשה מפני בני ישראל היה במקומו לכך היה צריך הקב"ה לבקש כן מישראל בבקשה שיעשו כן אף מבלי להבין מדוע.

ונראה שעצם פעולה זו ללכת נגד טבעם, היתה לבטל את עצמם כנגד רצונם אלא כל פעולתם הוא עשית רצון ה', שהינה פעולה אלוקית ולא כהנהגת שכל האדם השוקל את הדברים בשכלו.

ההבטחה היו בה שני קצוות, שעבוד מחד, ורכוש גדול בסוף כבני מלכים, הביאור בזה
עצם הנבואה שנאמרה לאברהם אבינו ועבדום וענום ואחרי כן יצאו ברכוש גדול נראה שהיו בה שני דברים יסודיים שלכאורה סותרים זה לזה אך משלימים זה לזה.

שמחד היה צורך לישראל לירד לגלות להשתעבד במצרים כדי לבטל את העצמיותם לשעבדם שעל ידי צירוף השעבוד יאמינו בה' באופן שלם ומלא.

אכן, אחר שנגמר שעבודם, וכבר נתבאר בכמה ממאמרינו שעצם שעבוד מצרים הוליד מציאות של עבדים בישראל ללא החשבה עצמית, משום כן בשעה שנגמר שעבודם היה צורך לרוממם לגדלם ולהחשיבם שאין הם אומה של עבדים. מפני כך היה צריך שיהיה

בהם צד המנגד לעבדות, והיה צורך להשפיע עליהם כסף זהב לרוממם להחשיבם לדעת שביסודם הם בני מלכים.

וכבר הבאנו כמה פעמים את דברי הרמב"ם בסוף הלכות מלכים (מלכים פי"ב ה"ה) באותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד.

ומבואר בדבריו שמחד יהיה עסק בני האדם "לדעת את ה'". ומאידך "וכל המעדנים מצויין כעפר". וצריך ביאור מה צורך יש במעדנים, אם כל הרצון לדעת את ה'.

וביותר יקשו הדברים שכתב שם הלכה ד, לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שישארו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה.

וא"כ מבואר, שלא נתאוו חכמים כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא ררק לב פנוי לחכמה. ומאידך מבואר שבאותו השעה כל המעדנים מצויין כעפר. ואם כן אם אין מתאוים לאכילה ושתיה, מדוע יהיה יש צורך בשפע כזה גשמי באותו הזמן שהמעדנים מצויים כעפר.

ונתבאר שבשעה שהכל רוצים לרדוף אחר הדעת וחכמת אלוקים, בזמן שכזה יש מעלה בעושר והשפע שהוא נותן שלווה ומרגוע לאדם ושוב לבו של אדם פנוי אל החכמה.

מעתה בשעה שישראל נעשים בני מלכים ויוצאים משעבודם רצה הקב"ה שיתנהגו כבני מלכים ומשום כן השפיע עליהם כסף זהב, שבזמן שישראל נעלים יש מעלה שיש בהם כסף וזהב.

ובגמרא בכורות ה ע"ב נאמר בשעת יציאתם ממצרים שאין לך כל אחד ואחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים לובים טעונים מכספה וזהבה של מצרים וכל זה כדי לרוממם כאמור.

ובגמרא ברכות ט ב נאמר שאחר שבה משה לבני ישראל שישאילו כדי שלא יאמר אותו הצדיק וכו' נאמר בגמרא שם. אמרו לו: ולואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם: מוציאין אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם: בבקשה מכם, הוציאוני היום ואיני מבקש כלום.

והיינו שהיו ישראל עבדים ומשעובדים אין להם בקשות והשגות בכסף וכלל לא אין להם רצון לקבל כסף כי משועבדים היו, ולכך מטרת הכסף לרוממם את נפשם ולהחשיבם.

והנה אחר חטא העגל שחטאו ישראל אמר משה להקב"ה: ברכות לב ע"א: כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל.

וטענת משה רבינו היתה כסף וזהבה שהיה להם ביציאת מצרים ובקריעת ים סוף הוא זה הגורם שנעשו רעים ועשו את העגל.

והביאור בזה, שבאמרנו שם ביארנו שכסף וזהב בזמן רגיל יש בו כח משחית שמושך את האדם אל הגשם ומורידו מחיי הרוח.

מעתה כונת הקב"ה היתה להעמידם כבני מלכים ומתוך זה הושפע עליהם כסף וזהב, אכן בשעה שחטאו אמר משה להקב"ה שעצם הזהב והגשם הוא סיבת חטאם, כי כסף וזהב אם משתמשים בו נכון הוא מעלה גדולה לבני מלכים, מאידך אם לא הרי הוא מקור הנפילה ועבירה לאדם.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מאלו מינים היתה מכת הארבה - ישוב סתירת המקראות

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַּ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֶלֶּה בְּקִרְבּוֹ (י, א) וברש"י: 'ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה - והתרה בו'.

יש לדייק, שלא נאמר כאן מה להתרות, לא נאמר מה להתרות, והרמב"ן הרגיש בזה וכתב (י, ב) וז"ל והנה ה' הודיע למשה עכשיו את מכת הארבה וצוה לו לומר לפרעה, שאם לא כן מה ההסבר של בא אל פרעה שיבא אליו ולא יאמר לו כלום, ומה שזה נזכר רק בדברי משה אל פרעה, מפני שהפסוק קיצר בזה ע"ש.

ויש לדייק עוד על השינויים שבין התראת משה רבינו לציווי הקב"ה שנאמר אח"כ, ובמכת הארבה בפועל, בהתראת משה לפרעה על מכת הארבה אמר לו **פִּי אִם מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלַּח אֶת עַמִּי הַנְּנִי מִבְּיַד מִחַר אַרְבֵּה בְּגִבְלֶךָ. וְכִסָּה אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת הָאָרֶץ וְאָכַל אֶת יִתְרֵי הַפְּלִטָּה הַנִּשְׁאָרִת לָכֶם מִן הַבְּרֶד וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה. וּמָלְאוּ בְּתֵיךְ וּבְתֵי כָל עֲבָדֶיךָ וּבְתֵי כָל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעַם פְּרַעֲהַּ (י, ד - ו), ולכי תידוק תראה כדלהלן -**

א. משה אמר **אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה**, ולא אמר שלאחריו לא יהיה כן.

ב. משה אמר **וְאָכַל אֶת יִתְרֵי הַפְּלִטָּה הַנִּשְׁאָרִת לָכֶם מִן הַבְּרֶד וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצֹּמַח לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה**, וכפי שפירש הרמב"ן שהארבה אכל אותם צמחים שלא הכה אותם הברד, וגם הצומח מן השדה לאחר הברד.

*

והנה בציווי הקב"ה למשה אחר ההתראה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה וַיַּעַל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הַשָּׂאִיר הַבְּרֶד (שם, יב), ויש לדייק שנשתנה כאן מהתראת משה כדלהלן -

ג. לא נזכר מה שאמר משה **וְכִסָּה אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת הָאָרֶץ**.

ד. נאמר רק **וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הַשָּׂאִיר הַבְּרֶד**, לא נזכר שיאכל גם את כל העץ הצומח לכם מן השדה מה שגדל לאחר הברד.

ה. **נִטֵּה יָדְךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה באור החיים פירש אולי שיקשור ארבה אחד במטהו (וכ"כ האבן עזרא בשם רבי משה הכהן, ודחה פירשו זה ע"ש), או אפשר שיזכיר שם הארבה בנטותו את ידו לסימן כי נטית ידו הוא בשביל הארבה עכ"ל, וצריך ביאור מה נשתנה מכת הארבה שהיה צריך להדגשי בעת נטותו את ידו למה הוא עושה כן.**

*

עוד יש להבין במכת הארבה בפועל כתיב וַיַּעַל הָאֲרֵבָה עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכָל גְבוּל מִצְרַיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֵבָה כְּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יְהִיָּה כֵּן. וַיִּכַּס אֶת עֵינַי כָּל הָאֶרֶץ וַתִּחַשֶׁךְ הָאֶרֶץ וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרָד וְלֹא נֹתֵר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם (שם יד - טו), והמדקדק יראה שבתאור המעשה בפועל ישנם כמה שינויים מהותיים -

ו. בהתראת משה רבינו לא נאמר שאחריו לא יהיה כן, ובפועל כתיב מִצְרַיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֵבָה כְּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יְהִיָּה כֵּן, וכנ"ל הערה א'.

ז. בפועל כתיב וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאֶרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבְּרָד, ואילו בציווי הקב"ה לא נאמר ויאכל את כל העץ, ובהתראת משה נאמר וַיֹּאכַל אֶת יֵתֵר הַפְּלִטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן הַבְּרָד, וַיֹּאכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצְּמִיחַ לָכֶם מִן הַשָּׂדֶה, ומשמע דכל העץ הצומח הוא מה שגדל אחר הברד.

ח. עוד כתב רש"י עה"פ וַיֹּאחֲרָיו לֹא יְהִיָּה כֵּן כתב וז"ל ואותו שהיה בימי יואל שנאמר [יום חשך ואפלה יום ענן וערפל פֶּשַׁח פָּרַשׁ עַל הַהָרִים עִם רַב וְעֵצוֹם] כְּמָהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם [וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד שְׁנֵי דוֹר וְדוֹר] (יואל ב, ב), למדנו שהיה כבוד משל משה, על ידי מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם נוכדכתיב יֵתֵר הַגֹּזֵם אָכַל הָאֲרֵבָה וַיֵּתֵר הָאֲרֵבָה אָכַל הַיֵּלֶק וַיֵּתֵר הַיֵּלֶק אָכַל הַחֲסִיל (יואל א, ד), אבל של משה מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה עכ"ל, ותמה הרמב"ן וז"ל וקשה עלי מאמר הרב שהרי כתיב וַיֵּתֵן לַחֲסִיל יְבוּלָם וַיְגִיעֵם לְאֲרֵבָה (תהלים עח, מו), וכתיב אָמַר וַיָּבֵא אֲרֵבָה וַיֵּלֶק וַאֲיִן מִסְפָּר: וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֶרֶצָם וַיֹּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם: (תהלים קה, לד - לה), ואולי יאמר הרב שהיה מין ארבה של משה גדול משל יואל ושאר המינין של יואל גדולים משל משה ע"ש.

ט. יש להעיר עוד בכפילות כיון דכתיב וַיַּעַל הָאֲרֵבָה וגו' למה חזר ואמר לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֵבָה כְּמָהוּ וגו', והוי סגי ליה לומר לפניו לא היה כן ואחריו לא היה כן.

*

מכת ארבה היה של כמה מינים - ומין הארבה בא מחמת ציווי הקב"ה וכילו את אשר הותיר הברד, ושאר מינים באו ע"י משה רבינו והם כילו מה שצמח אחר הברד

ולע"ד יש ליישב כל הערות הנ"ל במהלך מחודש, והוא בהקדמת דברי הרבי רבי בונם מפשיסחא זצ"ל הובא בקול שמחה בפרשתן וז"ל לזה נ"ל לומר שמכת ארבה לא אמר הקב"ה בעצמו למשה רק ה' צוה שיבחר משה בעצמו איזה מכה שירצה^{לה} ובוזה יתראה הקב"ה שעושה הכל לטובתם, משא"כ אם היו כל המכות על פי ה' בפירוש היה מקום להטעות ולומר שלא לטובתם עשה את המכות האלה רק מאיזה טעם אחר וכו', ומשה

^{לה} וכיו"ב מבואר בחזקוני להלן בקרא כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים לציין, ולציין כי הציווי היה ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וזה היה דוקא במכת ארבה שנתעורר ענין זה וכמו שכתבתי בחידושי עה"ת לצרף.

בחכמתו בחר לפרעה מכת הארבה כי כל המכות היו מדה כנגד מדה ופרעה אמר פן ירבה לזה בחר מכת הארבה פני שיפרו וירבו כמאמר הרבה ארבה וכו' לו.

אמנם הרמב"ן (י, ב) כתב וז"ל והנה ה' הודיע למשה עכשיו את מכת הארבה וצוה לו לומר לפרעה, שאם לא כן מה ההסבר של בא אל פרעה שיבא אליו ולא יאמר לו כלום, ומה שזה נזכר רק בדברי משה אל פרעה, מפני שהפסוק קיצר בזה ע"ש, ולפום ריהטא נחלקו הרמב"ן והקול שמחה אם התראה זו היתה מפי הקב"ה או מפי משה.

ונראה לחדש ולעשות שלום בין הגדולים דשניהם אמת ובאמת במכת ארבה היה התראה מפי הקב"ה וגם היה הוספה על המכה מפי משה, בציווי הקב"ה נאמר **מִשֶׁה נָטָה יָדָךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאַרְבֶּה וַיַּעַל עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּאכַל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֶת כָּל אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבְּרֶד, וּמִצַּד הַצִּיּוּוִי לֹא הָיָה צְרִיךְ לְבֹא אֶלֶּא מִיֵּן אֶחָד מִמִּינֵי הָאֲרֵבָה הַנִּקְרָא בְּשֵׁם אֲרֵבָה, וְהוּא הָיָה צְרִיךְ לְהַשְׁלִים אֶת הַכִּילוּי שֶׁל מַכַּת הַבְּרֶד וּלְכַלּוֹת אוֹתוֹ צוּמַח שֶׁלֹּא הִכָּה הַבְּרֶד, וּמִשֶׁה רִבִּינוּ הוֹסִיף עַל הַמַּכָּה שִׁיבּוּאוֹ גַּם שֶׁאֵר מִיֵּנֵי הָאֲרֵבָה יִלַּק וְחָסִיל וּמִטְרַתָּם לְכַלּוֹת אֶת הַצּוּמַח לָכֵם מִן הַשְּׂדֵה וְהִינּוּ אוֹתָם הַצּוּמָחִים וְהַפִּירוֹת שֶׁצּוּמְחוּ לְאַחַר הַבְּרֶד, וְכַמְבוֹאֵר בְּהַתְּרַאת מֹשֶׁה אָמַר לְפָרְעֹה וְאָכַל אֶת יִתֵּר הַפְּלִטָּה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֵם מִן הַבְּרֶד וְאָכַל אֶת כָּל הָעֵץ הַצּוּמָח לָכֵם מִן הַשְּׂדֵה (י, ה), וּפִירֵשׁ הַרְמַב"ן דְּמַלְבַּד מֵה שִׁיאֲכַל הָאֲרֵבָה אֶת הַנִּשְׂאֵר לָכֵם מִן הַבְּרֶד הוּא יֹאכַל גַּם אֶת הַצּוּמַח מִחֲדָשׁ מִן הַשְּׂדֵה ע"ש.**

ובזה מיושב במקרא קדש ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים (שם טו), ויש לדקדק בכפילות כיון דכתיב ברישא דקרא את כל עשב וגו' ואת כל פרי העץ הרי הכל בכלל, ומה הלימוד במה שכתב ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים, ולהאמור היה כאן מכה משולבת דחוץ ממה שאכלו את כל אשר הותיר הברד, לא נשאר כל ירק בכל ארץ מצרים גם הגדל מחדש לאחר הברד ודו"ק בזה.

ומעתה י"ל דמין הארבה שעליו היה התראה מפי הקב"ה והוא אכל את יתר הפליטה אשר הותיר הברד עליו נאמר **כָּבֵד מְאֹד לִפְנֵינוּ לֹא הָיָה כֵּן אֲרֵבָה כְּמָהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן, וְכַמּוֹ שֶׁכָּתַב הַרְמַב"ן שְׁמִין זֶה הָיָה גְדוֹל מֵאוֹתוֹ שֶׁהָיָה בִּימֵי יוֹאֵלִי, אֲבָל שֶׁאֵר מִיֵּנֵי הָאֲרֵבָה שֶׁהוֹסִיף מֹשֶׁה בְּהַתְּרַאתוֹ וְהֵם אֲכָלוּ אֶת הַצּוּמַח מִן הַשְּׂדֵה אַחַר הַבְּרֶד לֹא הָיוּ גְדוֹלִים וְאִיכּוֹתִיִּים כְּמוֹ אֵלוֹ שֶׁהָיָה בִּימֵי יוֹאֵל, וְאֲכֵן לֹא נִזְכַּר בְּהַתְּרַאת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן וְדו"ק בְּכָל זֶה.**

¹⁰ ובזה יש לבאר דיוק לשון רש"י שעל הארבה הנזכר ביואל אמר ואותו שהיה בימי יואל ועל הארבה הנזכר בפרשתן אמר למדנו שהיה כבד משל משה וכו', אבל של משה של מין אחד, ואמאי לא קאמר רש"י ואותו שהיה בימי משה, דמכת הארבה הוא של משה שהוא הביאו, ודו"ק.

¹¹ והרא"ם תי' דהיו שאר מינים גם בימי משה אבל מין הארבה היה גדול ממין הארבה שהיה בימי יואל וזה לא היה, וריבוי שאר מינים היה בימי יואל יותר, ויתכן דדיוקו של הרא"ם מדכתיב ארבה כמוהו והוא שפת יתר וע"כ דבא לומר דמין הארבה לא היה כמוהו ולא יהיה כן.

ואם כנים אנו בזה יתכן לומר דלזה היה דוקא במכה זו הדגשה בשעת נטיית היד שהיא בשביל הארבה, דרצון הקב"ה דנטייצת היד תהיה עבור המכה שציוה הקב"ה שהיא שונה במהותה ובאיכותה ממה שהוסיף משה רבינו, ואילו שאר מיני הארבה שבאו ע"י משה רבינו הגיעו מעצמם בלא נטיית היד.

ובהקדמה זה יתכן לפרש מקראי קדש בתהלים (קה, לד - לה) **אָמַר וַיָּבֵא אֲרֶבֶה וַיִּלֶק וַאֲיִן מִסִּפְּרֵי: וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֶרְצָם וַיֹּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם, וַיֵּשׁ לַתְּמוּהָ עַל הַכִּפִּילוֹת וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב וַיֹּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם, וְנִרְאָה לִפְרֵשׁ דְּבֵאמַת בַּמִּכָּה זֶה הָיָה ב' חֲלָקִים א. מֵה שְׂבֵא ע"י הַקֶּב"ה וְזֶה אָמַר וַיָּבֵא אֲרֶבֶה וְקָאֵי עַל הַקֶּב"ה שְׂבֵאמָרוּ בֵּא הָאֲרֶבֶה, ב. וַיִּלֶק וַאֲיִן מִסִּפְּרֵי קָאֵי עַל אוֹתוֹ הָאֲרֶבֶה שְׂבֵא ע"י מֹשֶׁה רַבִּינוּ, וְקָאֵזִיל וּמִפְרֵשׁ מֵה הָיָה מִטְרָתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד, א. אוֹתוֹ הָאֲרֶבֶה שְׂבֵא בְּמֵאמֵר הַקֶּב"ה וַיֹּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֶרְצָם הוּא אוֹתוֹ הָעֵשֶׂב שֶׁהוֹתִיר הַבֶּרֶד, ב. וְהִילַק שְׂבֵא ע"י מֹשֶׁה רַבִּינוּ וַיֹּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם הוּא מֵה שְׂצֻמַּח לְאַחַר הַבֶּרֶד מֵהָאֲדָמָה,**

ובזה נפרש מה שנאמר בתהלים (עח, מו) **וַיִּתֵּן לַחֲסִיל יְבוּלָם וַיְגִיעֵם לְאֲרֶבֶה, שֶׁלֹּחֲסִיל שְׂבֵא ע"י מֹשֶׁה רַבִּינוּ וְהוּא הָיָה כְּדֵי לֵאכּוֹל יְבוּלָם הַיֵּינוּ אוֹתוֹ הַתְּבוּאָה שְׂצֻמַּח מִעֲצָמוֹ אַחַר הַבֶּרֶד, וְלֹא ע"י יְגִיעָה, וַיְגִיעֵם לְאֲרֶבֶה הַיֵּינוּ אוֹתָם צֻמְחִים שֶׁזָּרְעוּ לִפְנֵי הַבֶּרֶד וְהָיָה לָהֶם יְגִיעָה בְּזָרִיעָה וְחִרִּישָׁה וְכו', וְזֶה נֹאכַל ע"י הַמִּין הָאֲרֶבֶה שֶׁאֵמֵר הַקֶּב"ה וְדו"ק בְּכָל זֶה.**

ומעתה מיושב כל הערות דלעיל, ואכתוב הישובים לפי סדר ההערות -

א. ארבה שבא מחמת משה רבינו לא היה מיוחד באיכותו ולא היה שייך לומר עליו ואחריו לא יהיה כן.

ב. הארבה שבא ע"י משה רבינו היה מטרתו לאכול מה שצמח מן השדה אחר הברד.

ג. בציווי הקב"ה לא היה אלא מין אחד ולא היה כ"כ רב ועצום ויתכן שלא היה די לכסות את עין הארץ.

ד. מין ארבה שהיה ע"י ציווי הקב"ה היה מטרתו לכלות אשר הותיר הברד.

ה. נטיית היד של משה רבינו היתה להביא את אשר צוהו ה', ולכן הודגש מין הארבה בשעת נטיית היד.

ו. מין הארבה היה עצום באיכותו ועליו נאמר ואחריו לא יהיה כן.

ז. ההדגשה היא על אותו המין ארבה שבא בציווי הקב"ה והוא אכל רק מה שהותיר הברד, ואילו שאר הארבה אכלו מה שצמח אחר מכת ברד וזה נרמז במה שאמר **וְלֹא נֹתַר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם.**

ח. מין הארבה הוא היה מיוחד באיכותו ועליו נאמר ואחריו לא יהיה כן, ואילו שאר מינים שהיו היו מועטין לעומת ריבוי העצום שהיה בימי יואל.

ט. הודגש בתורה לא היה ארבה כמוהו לומר דקאי בדוקא על מין הארבה ולא על שאר המינים.

*

מהלך מחודש במה היתה מכת הארבה חמורה יותר משל יואל

ובאופן מחודש נראה לבאר הא דכתיב וַיִּנַּח בְּכָל גְבוּל מִצְרָיִם כְּבֹד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֶבֶה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן דֵּהָאֵי לֹא הִיָּה כֵּן אֲרֶבֶה כְּמֹוֹהוּ לֹא קָאֵי עַל עֵצִים הָאֲרֶבֶה אֲלֵא אֵיכוֹת הַנּוֹק שְׁנַעֲשָׂה עַל יָדוֹ וְנֹק בְּאֵיכוֹת כְּמֹוֹהוּ לֹא הִיָּה וְלֹא יִהְיֶה.

והוא עפ"י"מ שכתב בבעל הטורים וז"ל וינח ב' וינח בכל גבול מצרים, וינח ביום השביעי (להלן כ, יא), מלמד שנח הארבה בשבת, וביאר הלב שמחה זצ"ל בפרשתן עמ' פ' וז"ל שביום השבת נח הארבה במקום אחד בכל גבול מצרים וזה וינח וגו', אבל לא נח מלאכול אז וזו מכה קשה ביותר^ל, כי טבע הארבה שקופץ ממקום למקום ואוכל ואז אפשר שיותר מעט, אך כאשר הוא נח במקום אחד מכלה הוא את הכל, וכאשר כאן נח הארבה בשבת היה זה מכה בתוך מכה, ולא נותר כל ירק וגו', וזה פי' וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן שֶׁתִּמְהוּ רו"ל מאותו שהיה בימי יואל שנאמר בו כמוהו לא נהיה מן העולם שהיה כבוד משל משה, אמנם למ"ש נכון כי כאן היתה המכה קשה ביותר שכללה הכל משא"כ בימי יואל, כי אֲרֶבֶה כָּמֹוֹהוּ שנח בשבת ובמנוחתו מרבה נזקו, אכן לפניו לא היה ואחריו לא יהיה כן ע"ש.

ומעתה יש לומר דהארבה שנח בשבת ומחמת זה כילה הכל הוא היה דוקא מין הארבה, אבל יתר המינים שהיו לא נחו בשבת ועל כן לא היה הנזק באיכות כמו הארבה, וא"ש דברי רש"י שבימי יואל היה כבוד מאד שכמוהו לא נהייתה מחמת ריבוי המינים, אבל אותו של משה אם כי מחמת ריבוי המין היה מועט משל יואל, אבל הנזק הנגרם ממין הארבה היה גדול יותר ממה שהיה בימי יואל.

ולמה שכתבתי דמין הארבה היה בציווי הקב"ה ושאר מינים היה הוספתו של משה, יתיישב דבהתראת משה אל פרעה כתיב אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתֵם עַל הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה, ולא אמר לו ולאחריו לא יהיה כן, דבאמת בימי יואל היה יותר בכמות, אבל במעשה שהיה מבואר במקרא קדש כְּבֹד מְאֹד לְפָנָיו לֹא הָיָה כֵּן אֲרֶבֶה כָּמֹוֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן, דקאי על מין הארבה והיזק באיכות כזו לא יהיה כן.

ובהקדמה זו יתפרשו מקראי קדש בתהלים (קה, לד - לה) אָמַר וַיָּבֵא אֲרֶבֶה וַיִּלַּק וַיֵּאֵין מִסְפָּר: וַיֵּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֶרְצָם וַיֵּאכַל פְּרִי אֲדָמָתָם, והכי פירושו אָמַר וַיָּבֵא אֲרֶבֶה הוּא מֵאִמֵּר הַקַּב"ה עַל מִין הָאֲרֶבֶה, וַיִּלַּק וַיֵּאֵין מִסְפָּר לֹא קָאֵי אֲרִישָׁא דקרא אָמַר דְּהִילַק לֹא בֵּא בְּצִוּוֵי הַקַּב"ה כִּי אִם ע"י ציווי משה רבינו, אלא קאי על וַיָּבֵא אֲרֶבֶה וַיִּלַּק, וַיֵּאכַל כָּל עֵשֶׂב בְּאֶרְצָם קאי על הארבה שבא בציווי הקב"ה והוא שנח בשבת אכל כָּל עֵשֶׂב לֹא הַשְּׂאִיר דָּבָר, וַיֵּאכַל

^לאלא דבהגהות עטרות אד"ר על בעה"ט שם כתב בביאור דברי בעה"ט וז"ל ואין מוּזֵק שְׁלִיט בְּיוֹמָא דשַׁבְּתָא, כ"ה בטעמי מסורת למהר"מ מרוטנברג בשם מורו הר"מ, וכ"כ בשפתי צדיק באות י"א בבעה"ט שנח הארבה בשב"ק, מהו הלימוד, אולי הכונה שנח מלאכול הצמחים אף שמותר לו, היה קידוש שם שמים בריה קלה כזו יש לה הרגש מקדושת שבת קדש ע"ש.
וע"ע בהגהות עטרות אדר הנדפס בסוה"ס שהעיר קצת יש לעיין ע"ז מדברי המכילתא המובא בתוס' שבת קכב. שאין זה נייחא וכו' עכ"ל.

פְּרִי אֲדָמָתָם הוא הילק, והוא לא כילה הכל, וא"ש כפילות ויאכל דהיו כאן ב' מיני אכילות ע"י ב' מיני הארבה.

וגם בדרך זה יתיישבו כל הערות דלעיל ואכתוב הישובים לפי סדר ההערות -

א. מיני הארבה שבאו מחמת משה לא היה הזיקם יותר מאותם שהיו בימי יואל.

ב. מיני הארבה שבאו ע"י משה לא היה מטרתם לכלות אשר הותיר הברד ויתכן דמה שאכלו מן הצומח אחר הברד לא היה בשלימות, כמו הארבה שאכל מה שהותיר הברד עד תומו ע"י מנוחתו בשבת.

ג. בציווי הקב"ה לא היה אלא מין אחד ולא היה כ"כ רב ועצום, ויתכן שלא היה די לכסות את עין הארץ.

ד. הארבה בפני עצמו לא היה אוכל כ"כ, ורק ע"י הוספת משה להחשיך הארץ אכל את כל העץ.

ה. נטיית היד של משה רבינו היתה להביא את אשר צוהו ה', ולכן הודגש מין הארבה בשעת נטיית היד.

ו. הנוק שהיה ע"י הארבה שנח בשבת היה עצום ועל נזק נאמר ואחריו לא יהיה כן.

ז. ע"י שהביא משה את הילק והחשיך כל הארץ אכל הארבה גם מה שהותיר הברד וגם מה שצמח אחר הברד, אבל מחמת ציווי הקב"ה היה צריך לאכול רק מה שהותיר הברד, וזה החלוקה במקרא ויאכל וגו', **וְלֹא נֹתֵר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֶשֶׂב הַשָּׂדֶה כָּכֹל אֶרֶץ מִצְרָיִם** היינו בגרמת מה שהוסיף משה.

ח. הנוק נגרם מחמת מין אחד שאכל הכל עליו נאמר ואחריו לא יהיה כן.

ט. הודגש בתורה שלא היה ולא יהיה ארבה כמוהו שהוא נח בשבת ואינו קופץ ממקום למקום.

*

דברי החתם סופר דבימי משה היה מין אחד חסיל שאכל והילק בא לכסות את עין הארץ
כתב החת"ס עה"ת וז"ל ואחריו לא יהיה כן פירש"י של יואל היה של מינין הרבה, והקשה הרמב"ן הא בתהלים ע"ח כתיב ויתן לחסיל יבולם, ושם ק"ה כתיב וילק ואין מספר וצ"ע, ולפע"ד ליישב עפימ"ש מ"ו בהפלאה (פנים יפות ד"ה וכיסה^{לט}) שיש מהם החשיכו השמש ולא אכלו ואינך אכלו בחשיכה כסומא שאוכל ואינו שבע ע"ש, ונלפע"ד דבקפיטל ע"ח

^{לט} וז"ל וכיסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ, לכאורה הוא כפול, וגם הוא מקרא קצר דהו"ל לכתוב הרואה את הארץ עיין פרש"י, ונראה לפרש עפ"י התרגום ויחפי את עין שמשא, דהיינו שהיו גבוהים אף באויר השמים עד שהשיך את השמש, כדכתיב בתריה ותחשך הארץ, ולפי"ז יש לפרש מה שאמר ולא יוכל לראות היינו דקאי על הארבה עצמו, שאותו ארבה שאכל עשב הארץ לא ראה את הארץ, מחמת שחשך עליהם אותם שהיו באויר, וזהו הגורם שאכלו כל עשב הארץ שלא היה להם שביעה, כמו שאמרו חז"ל (יומא עד:) מאן דאית ליב סעודתא ליכלי ביממא עכ"ל,

כתיב ויתן לחסיל יבולם [ויגיעם לארבה] המה אכלו, ובקפיטל ק"ה כתיב וילק ואין מספר המה לא אכלו רק החשיכו השמש, ושניהם מן הארבה אך לא אכל רק מין חסיל לבד, משא"כ ביואל שכל המינים שהוזכרו שם אכלו וישחיתו עכ"ל.

ולדבריו בימי משה לא היו כי אם ב' מינים ילק וחסיל, והילק בא לכסות את עין השמש והחסיל בא לאכול, נמצא שלא אכל אלא מין אחד, משא"כ אצל יואל כל המינים אכלו.

ובהקדמה זו יתכן לומר דעצם מכת הארבה היה בציוויו הקב"ה אך אי משום הא לא היה מזיק כ"כ, ומשה הוסיף להביא את הילק להחשיך הארץ ועי"ז אכל הארבה הכל כיון שהיה בחשיכה, והיה הנזק באיכותו יותר משל יואל, וא"ש מה דבהתראתו של משה רבינו לא אמר ואחריו לא יהיה כן, דההתראה היתה מפי הקב"ה רק על ביאת הארבה, ולמעשה נוסף אח"כ ביאת הילק להחשיך הארץ.

*

תמיהה על דברי החת"ס וישוב דבריו

והנה דברי החת"ס צ"ע דהא בתהלים ע"ח כתיב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה, ומשמע דהיה גם מין ארבה, [והרי הארבה הוא מין בפני עצמו וכנוצר ביואל א, ד].

ויתכן דהחת"ס מפרש דהאי ארבה הוא החסיל הנזכר ברישא דקרא, והוא כמו הרבה מקראות המדברים מעניין אחד בכפל לשון.

ובאופן מחודש היה נראה לי לומר דהנה בקפיטל ע"ח כתיב **יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וַיַּצְפְּרֵדֵעַ וַתִּשְׁחִיתֵם: וַיִּתֵּן לְחָסִיל יְבֹלָם וַיִּגְיַעֵם לְאַרְבֶּה:** (תהלים עח, מה - מו), והמדרייק שם יראה דבתחילה כתיב ערב ואחר צפרדע, ואח"כ ארבה, והוא שלא כסדרו דהא בתחילה היה צפרדע ואח"כ הערוב ואח"כ הארבה, ויתכן לומר דבאמת צפרדע זה הנזכר לא קאי על מכת צפרדע כי אם על מכת ערוב ואתי למימר דמכת ערוב שהיו תערובת של חיות גם הצפרדע היה בכלל, ולדרכינו נאמר עוד דהחסיל והארבה הנזכר לא קאי אמכת ארבה כי אם אמכת ערוב ואתי לומר דגם הארבה היה בכלל הערוב ואכל את יבולם, ומעתה מה שזכר בקפיטל ק"ה שם הוא מכת ארבה ולא היה כי אם הילק והחסיל, והילק הסתיר עין הארץ והילק אכל והכל נכון בס"ד.

ויש להוסיף על דבריו דמכת הארבה באה ע"י ציווי הקב"ה ומשה הוסיף על המכה באיכותה במה שהוסיף להביא את הילק לכסות את הארץ ועי"ז אכל הארבה יותר, ובדרך זה נמי יתיישבו כל ההערות דלעיל ואכתוב הישובים לפי סדר ההערות -

א. מין הילק שבא ע"י משה לא בא לאכילה אלא לכסות את הארץ וגם בימי יואל היה כמוהו ואדרבא בימי יואל הוא אכל את הצומח.

ב. מין הילק שבא ע"י משה היה מטרתו להחשיך שעי"ז יאכל החסיל יותר ומחמת הוספת משה אכל את הכל.

ג. בציווי הקב"ה לא היה אלא מין הארבה שהיה מיועד לאכול, והוא מחמת עצמו לא די לכסות את העין הארץ.

- ד. מין ארבה שהיה ע"י ציווי הקב"ה לא היה אוכל כ"כ הרבה אלא מה שהותיר הברד, וע"י שהחשיך עין הארץ אכל יותר.
- ה. נטיית היד של משה רבינו היתה להביא את אשר צוהו ה', ולכן הודגש מין הארבה בשעת נטיית היד.
- ו. המין שבא ע"י משה רבינו לא שייך לומר עליו לאחריו לא יהיה כן וכנ"ל אות א', ובגרמתו אכל הארבה שבא ע"י הקב"ה באופן שלאחריו לא יהיה כן.
- ז. ההדגשה היא על אותו המין ארבה שבא בציווי הקב"ה והוא אכל רק מה שהותיר הברד, ואילו שאר הארבה אכלו מה שצמח אחר מכת ברד וזה נרמז במה שאמר **וְלֹא נֹתֵר כָּל יֶרֶק בְּעֵץ וּבְעֶשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכֹל אֶרֶץ מִצְרָיִם.**
- ח. הנזק הנגרם מחמת מין הארבה עליו נאמר ואחריו לא יהיה כן.
- ט. הודגש בתורה שלא היה ולא יהיה ארבה כמוהו באופן שהחשיך עין הארץ.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

מכת בכורות - אני ה' ולא אחר

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פְּחַצְתָּ הַלֵּילָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וַיִּמַּת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פְּרֹעָה הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשֹּׁפֵחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרְחִים וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה. וְהָיְתָה צַעֲקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמָהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמָהוּ לֹא תִסָּף. וְלִכְל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרָץ כְּלָב לְשָׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד בְּהֵמָה לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל (יא, ד-ז)

ויש לדקדק בפסוקים אלו.

- א. מה שאמר "אני יוצא בתוך". שתיבת 'יוצא' ותיבת 'בתוך' הם הפכיות כי יציאה היא היא 'מתוך' ולא 'בתוך'. והיה ראוי לומר 'אני בא בתוך מצרים'.
- ב. עוד יש להבין שכאן נאמר "ומת כל בכור". ולהלן נאמר "וה' הכה כל בכור".
- ג. עוד יש להבין מה שאמר שאחרי שיהרוג כל בכור במצרים "והייתה צעקה גדולה". מה העניין שיהא צעקה במצרים. הלא עיקר המכה שיהרג כל בכור, ומה לנו בצעקתם של המצרים.
- ד. עוד יש להבין מה שאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". מה מעלה ומורדת נביחת הכלב, ויותר היה ראוי לומר 'ומבני ישראל לא ימות אחד'.

מכת בכורות ע"י הקב"ה בלבד

והנה חז"ל (מכילתא ז, יב) דרשו עה"פ "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'". ועברתי בארץ מצרים - אני ולא מלאך. והכיתי כל בכור - אני ולא שרף. ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא שליח. אני ה' - אני הוא ולא אחר.

ויש להתבונן במאמר זה. א: שמלשון המדרש שמלבד מה שהקב"ה הכה את בכורות מצרים היה גם עניין במה 'שעבר' במצרים, ויש להבין מה היה בהעברה זו. ב: עוד יש להבין מה שחילק לג' לשונות. מלאך שרף ושליח. שהרי כולם מכוונים לאותו עניין. ג: עוד יש להבין מה שסיים המדרש אני הוא ולא אחר, וכי לא ידענו שהוא ולא אחר.

עוד אמרו חז"ל (ש"ר טו, ה) אמר רבי שמעון גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודת כוכבים ובמקום טינופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן, משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות אומר מה אעשה, לטמא את עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר, ולא אאבד את תרומתי, כך אבותינו היו תרומתו של הקב"ה שנאמר "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה". (ירמיה ב, ג). והיו בין הקברות שנאמר "כי אין בית אשר אין שם מת". (שמות יב, ל). אמר הקב"ה

היאך אני גואלך, להניחן אי אפשר. ולהיכנס במקום הטינופת אי אפשר, מוטב לי להיכנס בתוך גילולי מצרים ואל אפסיד חלתי. ולאחר שהוציאם קרא לאהרן וטהר אותם שנאמר "וכפר את מקדש הקדש.. ועל כל עם הקהל יכפר". (ויקרא טז, לג).

ומבואר במדרש שאם הקב"ה עצמו לא היה יורד הייתה 'חלתו' נפסדת ולכך הוצרך הוא בעצמו לרדת למצרים 'ולטמא עצמו' כביכול. וצריך ביאור וכי ולא יכל לשלוח שליחים ממלאכיו להציל את ישראל בלא להפסיד 'חלתו'. ובלי 'לטמא' עצמו.

וביאר רבינו האלשיך זיע"א, שבזמן שהקב"ה שולח משחית להעניש את הרשעים, מבואר בחז"ל (ב"ק ס.) שאינו מבחין בין צדיק לרשע, משא"כ אם הקב"ה בעצמו הוא זה שמעניש ממילא הוא מבחין בין צדיק לרשע. ועוד חילוק יש בין אם הקב"ה מעניש, לבין אם מעניש ע"י משחית, כי בזמן שניתן רשות למשחית להעניש אדם מסוים שהגדיש את הסאה, יכול הוא לפגוע גם באחרים שהם רשעים אף שעדיין לא הגיע הזמן להיפרע מהם, וטעם הדבר כי בזמן שאדם עושה עבירות נדבק בו רוח טומאה, וכשבא המשחית להעניש מוצאים מקום להאחז בו, כי המשחיתים נוצרים מאותם עברות, ומצא מין את מינו. ולבוא להפרע ממנו.

ובזה מבואר מה שאמרו חז"ל שאם הקב"ה בעצמו לא ירד להכות את מצריים, הייתה 'חלתו' נפסדת, כי אפילו אם היו כל עם ישראל צדיקים, מ"מ כיון שהמשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, יש חשש שמא ישחית גם בעם ישראל. וכ"ש שעם ישראל באותה שעה לא היו צדיקים וכמו שאמרו חז"ל עה"פ "לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי". (דברים ד, לד). שלא נאמר 'עם מקרב גוי'. כיון שהללו היו עובדי ע"ז, והללו היו עובדי ע"ז. וא"כ אף שהשליח היה נשלח להרוג דווקא את המצרים, מ"מ כיון שכוחות הטומאה של ע"ז נדבקו בעם ישראל היה מוצא מקום להאחז בהם.

וכן מבואר מה שאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו". כי בזה יוכח לעם ישראל שהקב"ה בעצמו הוא זה שיכה את מצרים ולא ע"י שליח שאינו מבחין בין צדיק לרשע, כי כל כלב לא יחרץ לשונו, שאמרו חז"ל (ב"ק ס:) שאם כלבים צועקים מוכיח הדבר שמלאך המוות בא לעיר, אמנם היות והקב"ה עצמו יצא להכות את מצרים שום כלב לא צווח, ובזה "למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל". כי השם היה שם, ולא שום משחית כלל.

יוצא - בתוך

ובזה יש לבאר מה שאמר "כחצות הלילה אני יוצא בתוך". שלכאורה 'יוצא - ובתוך' הם מילים הופכיות, כי מבואר בזוה"ק שבכל חצות לילה הקב"ה משתעשע בגן עדן עם כל קדושים הצדיקים אשר בקרבו. ועתה תוכפל התמיה במה שהקב"ה בא אל מצרים, כי מלבד שהיא מלאה בגלולים ואין כבודו לה' להיכנס שם. הרי הוא עוזב בזמן שדרכו לבוא בקרב

^מ מאמר זה כתבתי מתוך דברי רבינו בכמה מקומות בפרשה, היות ודרכו של רבינו לכתוב על סדר הכתובים, ולא לפי עניינים.

קדושים להשתעשע בגן עדן עמהם שהוא בחצי לילה. ואמנם כבר התבאר שהקב"ה היה מוכרח בעצמו לבוא למצרים, שאל"כ תאבד 'חלתו'.

ובזה מבואר מה שאמר 'אני יוצא' כיון שהקדושה מכונה 'רשות היחיד' שאין בה פרוד, ואילו הטומאה מכונה 'רשות הרבים' כיון שיש בה פירוד. א"כ הרי במה שעוזב בחצות את מקומו בגן עדן נחשב 'יציאה' מרשות היחיד אל רשות הרבים שזהו 'בתוך' מצרים.

ומת כל - בבת אחת

ובכדי להוכיח שהקב"ה בכבודו בא להכות כל בכור. ולא ע"י שרף או שליח. לזה אמר, "ומת כל בכור". דהיינו שכל בכורות מצרים ימותו באותו רגע. שדבר זה אינו יכול להעשות ע"י שליח ורק ע"י הקב"ה לבדו.

ואיך יוודע שמתו כולם בבת אחת, לזה הוסיף ואמר "והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים". שלכאורה כיון שכל מצרים צועקים היה מן הראוי לומר והיה 'צעקות'. אך במה שאמר 'צעקה' מכוון בזה שישמע צעקת הרבים בכל ארץ מצרים באותו הזמן עד כדי שישמע כצעקה אחת. כיון שכולם ימותו באותה שעה "אשר כמהו לא נהיתה וכמהו לא תסף". כיון שנס כזה עצום שבבת אחת ימותו באותה שעה כולם, וכל העם יצעקו בבת אחת לא היה ולא יהיה עוד בעולם.

אני - ולא מלאך שרף ושליח

ובזה יש לבאר מה שאמר המדרש אני ולא מלאך שרף ושליח. כיון שבמכת בכורות היו ג' ענינים. א: מה שהקב"ה עצמו ירד למצרים, שבלא זה לא היה שייך להפלות בין עם ישראל למצרים. נכי למשחית אין כח להבחין בין צדיק לרשע, וכ"ש שגם הם היו רשעים וכדלעיל]. ב: הכאת בכורי מצרים. ג: הכאת אלוהי מצרים.

וחז"ל הוכיחו כן מלשון הפסוק שכתוב: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה'". שלכאורה היה צריך לומר ועברתי בארץ מצרים והכיתי כל בכור. ולמה הפסיק העניין לומר בלילה הזה. ועוד שכפל פעמים 'בארץ מצרים'. ומוכח שהיה כאן ג' ענינים עצם מה שעבר הקב"ה. ההכאה בבכורי מצרים. והכאה באלוהי מצרים.

ובזה יש לבאר מה שחילקו הלשונות. מלאך שרף ושליח. כי בכל מקום שכתוב בתורה 'מלאך' סתם הכוונה על מטטרו"ן שר הפנים. וכמו שפרשו חז"ל (סנהדרין לח:): עה"פ "הנה אנכי שולח מלאך לפניך". והיה מקום לומר שלשליחות הראשונה להבחין בין עם ישראל למצרים, אפשר לשלוח את המלאך הגדול הזה ואז הקב"ה לא יצטרך להיכנס למקום הטומאה הזו, ועל זה באו חז"ל ואמרו אני ולא מלאך. וכן לשליחות השנייה להכות כל בכורי מצרים, היה אפשר לשלוח 'שרף' שהוא מסוג מלאכי הדין. ועל זה אמר אני ולא שרף. וכן לשליחות השלישית להכות אלוהי מצרים שהם הטמאים ביותר היה אפשר לשלוח 'שליח' דהיינו כח טומאה כיוצא בו שהוא יפגע בהם, וכמו שכתוב בזוהר (תזריע נ.) שנגע הבא על הבית הרי הוא טמא ועל ידו מסתלק הרוח טומאה שהשרו הכנענים

בבתיים מהעבודה זרה שעבדו שם^{מא} וכוחות טומאה אלו נקראים 'שליחים' כמו שאמרו חז"ל שלמלאך המוות קוראים 'שליח'. ובא הכתוב לומר שמרוב חיבתו של הקב"ה לא עשה כן אלא כל ג' שליחויות אלו עשה הקב"ה בעצמו. להראות חיבתו לעם ישראל.

אני ה' - אין ממש בע"ז

וסיים המדרש לומר 'אני הוא ולא אחר'. שהנה אמרו רבותינו (ע"ז נד): ששאלו חכמי רומי את חכמי ישראל אם אין רצונו של הקב"ה בעבודת כוכבים למה אינו מבטלה ומאבדה? אמרו להם חכמי ישראל אילו לדבר שאין צורך לעולם בו היו עובדין, היה מבטלו. אך כיון שבם עובדים לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, שיש צורך לעולם בהם. וכי יאבד עולמו מפני השוטים?! אמרו להם חכמי רומי: א"כ יאבד דבר שאין צורך לעולם בו, ויניח דבר שצורך העולם בו? אמרו להם הזקנים: אם הקב"ה היה עושה כן, והיה נראה שחמה ולבנה אינם מתבטלים, בעוד ששאר דברים מתבטלים מאיליהם, אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו עובדי חמה ולבנה, מפני שאומרים 'תדעו שהן אלוהות - שהרי הן לא בטלו'

ולפי"ז יש לומר שכאן שהקב"ה עשה בכל אלוהי מצרים שפטים. והשאיר את כל אלוהי העמים, היה מקום לומר שמה שהשאיר את השאר ולא כילה אותם, שיש בהם ממש, לזה אמר אני הוא ולא אחר, כי אין זולתי.

^{מא} חז"ל: כיון דעאלו ישראל לארעא בעא קודשא בריך הוא לדכאה לון ולקדשא לון ארעא ולאפנאה אתר לשכינתא דלא תשרי שכינתא גו מסאבא, ועל דא בההוא נגע צרעת הוו סתרין בניינין דאעיין ואבנין דאתעבידו במסאבו, ת"ח אי עובדא דא הוה לאשכחא מטמונין בלחודוי, יהדרון אבנין לבתר כמה דאינון לאתרייהו ועפרא לאתריה אבל קרא כתיב וחלצו את האבנים וכתוב ועפר אחר יקה, בגין דיתעבר רוחא מסאבא ויתפני ויתקדש השתא כמלקדמין וישתכחו ישראל בקדושה ובדיורא קדישא למשרי בינייהו שכינתא, עכ"ל.

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביכנ"ס היכל יוסף שלו, רמב"ש

ברכת שהחיינו והטוב והמטיב על תפילין, ספר תורה, ספרים ובית כנסת

א. נער הנעשה בר מצוה ומניח תפילין בפעם הראשונה, יש לדון האם צריך לברך שהחיינו על התפילין, ואמנם נפסק להלכה שאינו מברך על קיום מצוה בפעם הראשונה בחייו כמבו' בסי' כ"ב סק"ב [ובבאה"ל שם הביא שיש חולקים וכתב שמהנכון שיברך שהחיינו על דבר אחר ויפטור גם את הנחת התפילין בפעם הראשונה בחייו], אבל יש לדון אם יברך שהחיינו על מה שקיבל לידי מתנה כזאת תפילין ששויים הרבה כסף.

עוד יש לדון בציבור שקיבלו ספר תורה במתנה לקהילה, האם יברכו הטוב והמטיב מצד השמחה בקבלת המתנה ששווה הרבה כסף.

ב. ולבאר ענין זה יש להקדים, לגבי הקונה כלים חדשים לבני ביתו, נפסק בשו"ע [סי' רכ"ג, ה' וסקי"ט] שבעל הבית הקונה הוא יברך הטוב והמטיב כי גם לו יש שמחה שאשתו ובניו יש להם בגדים חדשים וגם הם עצמם שמחים בזה א"כ יש בזה טובה גם לו וגם לבניו, ומאידך גיסא לא מצינו שהבנים עצמם יברכו שהחיינו, אבל אנחנו נוהגים להיפך, שהבנים כן יברכו שהחיינו אבל האבא הקונה אינו מברך הטוב והמטיב.

עוד יש להקדים שאלה שנשאלתי מאחד שקנה מזגן לחדר ילדים שהם ישנים בו האם אלו שישנים בחדר הזה יצטרכו לברך שהחיינו או הטוב והמטיב עליו בשימוש הראשון או בגמר התקנתו.

ג. והנה, המשנ"ב [סי' רכ"ג סקי"ג] הביא מחלוקת המג"א [שם סק"ה] והחיי אדם [כלל ס"ב ס"ה] אם הקונה ספרים חדשים יברך שהחיינו, במג"א כתב שלא יברך כי מצוות לאו ליהנות ניתנו והביא ששיטת הרמ"מ שכן יברך אבל הוא עצמו פוסק שלא יברך, אבל החיי אדם כתב שאם נהנה מהספר ויהיה מהדר אחר זה הספר ושמח בקנייתו מברך שהרי ברכה זו רק על השמחה ולא על התשמיש, כלומר, כוונתו שגם אם נאמר שלא מברכים על מצוות כי מצוות לאו ליהנות ניתנו, מכל מקום יכול לברך על עצם השמחה שיש לו ספרים חדשים שרוצה בהם.

ובדומה לזה כתב החת"ס [שו"ת או"ח סי' נ"ג] לגבי ציבור או יחיד שקנו ספר תורה, וכתב שאם יחיד קונה ס"ת יברך שהחיינו ואם ציבור קנו ס"ת לא יברכו שהחיינו כיון שאין לכל אחד ואחד שווי מספיק חשוב לברך עליו, ומפרש שזו שיטת רמ"מ [שהביא המג"א שם

שכתב לברך על קניית ספרים] שכן מברכים על קניית ספרים כי מלבד המצוה יש לו את
עצם הקנין, והמשנ"ב שם הכריע בזה שאין למחות ביד המברך.

ויש להעיר, שבימינו לכאורה מחיר ס"ת הוא יקר מאוד עד כדי שבקהילות שאינם גדולות
מאוד, יכול להגיע לכל אחד חלק חשוב מספיק בשביל לברך עליו, ואם נחלק מחיר ס"ת
לכל אחד ואחד יעלה בידי כל אחד ואחד חלק שאינו שווה פחות ממחיר חליפה למשל
שנוהגים הכל לברך עליה שהחיינו, וא"כ לפי שיטתו היינו צריכים לברך היום שהחיינו על
ס"ת.

והבאה"ל בריש סי' כ"ב דן במי שמתחיל לקיים מצות תפילין וטלית האם יברך שהחיינו
ומסיים עם טלית בלבד שאם קנה טלית חדשה א"כ יברך עליה כדין קונה כלים חדשים
המבואר בסי' רכ"ג, ויש קצת משמעות שעל תפילין לא יברך גם אם יקנה, ואפשר הטעם
כהמג"א שיש בזה רק מצוה ואין בזה הנאה כמבואר, וגם המג"א בסי' כ"ב הזכיר שהחיינו
רק על קניית טלית חדשה ולא על התפילין.

והמשנ"ב [סי' רכ"ג סקי"א] הביא בשם החת"ס [או"ח סי' קנ"ו] והלכות קטנות [ח"ב סי'
קע"ט] שאם ציבור בונה או קונה בית כנסת, יעמוד שליח ציבור ויברך הטוב והמטיב
להוציא את כולם. אבל לגבי ס"ת לא הזכיר כלום לברך שהחיינו בין אם יחיד קונה ובין
אם הציבור קונה.

ד. ויש לבאר דהיינו מצד שיטת המג"א שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולכן אם בנו או קנו
בית כנסת הרי יש כאן גם כן הנאה גשמית כי יש להם בנין שמיגן עליהם מפני הגשם
והשמש ואפשר לברך על ההנאה הזאת, אבל על ספר תורה הרי אין הנאה גשמית א"כ לא
כתב לברך כי מצוות לאו ליהנות ניתנו, ורק הסכים שאין למחות בידי המברך וכשיטת
הח"א וכנ"ל.

ויש להקשות, מה יענה המג"א על טענת הח"א והחת"ס שמלבד המצוה הרי יש לו שמחה
במה שרצה את הספרים והיה מהדר לקנותם.

ונראה, שטענת המג"א היא שאם קנה ספרים, א"כ לא הרויח ברכושו כלום כי גם קודם
היה לו את השווי של מה שקנה, א"כ נמצא שההנאה והשמחה היא רק במה שיכול
להשתמש בתפילין או בספרים, ועל זה כתב שמצוות לאו ליהנות ניתנו, כי זו שמחה רק
על הנאת האפשרות שימוש, אבל אם יקבל את הספרים או את התפילין במתנה, א"כ גם
המג"א יסכים שיכול לברך כי יש לו הנאה מהשווי שקיבל, כלומר, במה שקיבל לידו שווי
ממון ולמשל הרי יכול למוכרו ולקבל את שוויותו, למשל מי שקיבל במתנה כרטיס טיסה
לאמריקה צריך לברך שהחיינו על השווי ממון של הכרטיס אע"פ שאסור לצאת מארץ
ישראל וגם אין לו שום צורך בזה אלא שיכול למוכרו, ועל זה בודאי צריך לברך שנתרבה
ממונו ויש לו עכשיו שווי של זה- וזה שמחה גשמית ולא שמחה במצוה.

אבל אם קונה ספרים או ס"ת, הרי רכושו נשאר בדיוק כמו שהיה, והאפשרות למוכרו
כמובן איננה סיבה לברך כי גם לפני שקנה היה יכול לקנות בכספו מה שרוצה, א"כ אין לו

רווח ממוני כי אם שמחה באפשרות שימוש, ושמחה זו היא במצוה ומצוות לאו ליהנות
ניתנו.

ולפי זה נער בר מצוה שמקבל תפילין מאביו יצטרך לברך שהחיינו על השווי ממון שקיבל,
והיינו צריכים לחייב את הקהל בברכת הטוב והמטיב על הספר תורה שהרי בימינו יש חלק
חשוב לכל אחד שראוי לברך עליו.

אמנם, באמת יש חילוק גדול בין תפילין לספר תורה, ונבאר בעזה"י.

ה. ולהגיע אל האמת בס"ד יש להקדים עוד, הבאנו לעיל שבשו"ע ומשנ"ב מבואר שאם
קונה לבני ביתו בגדים הוא צריך לברך הטוב והמטיב, ובכה"ח [סקל"ז] כתב שכיום לא
נהגו כן, וגם בימינו הבנים מברכים שהחיינו ודבר זה אינו מוזכר כלל, ויש לבאר את הטעם
מפני שכוונת המשנ"ב הוא באופן שבעל הבית קונה את הבגדים ונותן אותם לבניו
ללבושם, והיינו שהבגדים נשארים שלו אלא שהוא נותן להם רשות ללבוש את הבגדים
לפי הצורך, והמשל לזה הוא ארון בגדים או מזגן בימינו שגם אם קונה אותם לבניו עדיין
הם נשארים שלו אלא שנותן להם רשות שימוש ככל שירצו, ולמשל, אם ירצה יוכל
להעבירם אח"כ לבן אחר או לקחתם לגמרי, אבל כיום צורת הקניה של בגדים לילדים
בימינו היא שקונים את הבגדים רק בשבילם, והם כביכול נעשים 'שלהם' ממש, א"כ אין
זה נחשב שהוא קנה את הבגדים ונותן להם ללבוש משלו אלא קנה להם את הבגדים,
ודומה לנתן בגד במתנה המבו' שם סקכ"א שאין הנותן מברך על זה.

ולכן, בזמן השו"ע האבא בירך הטוב והמטיב כי מה שקנה [את הבגדים לעצמו] גרם
שמחה גם לו וגם לבניו במה שנותן להם רשות להשתמש בבגדים אבל הבנים לא בירכו
כלום כי הבגדים לא היו שלהם כלל אלא יש להם רק רשות וזכות להשתמש בזה, אבל
בימינו להיפך האבא אינו מברך הטוב והמטיב כי אין לו שייכות לבגדים ורק נתן אותם
מתנה שעל זה אינו מברך ורק הבנים הם המברכים שהחיינו על המתנה הגמורה שקיבלו.

ולכן, אם האבא קנה מזגן או ארון או מיטה לחדר ילדים, האבא בודאי צריך לברך הטוב
והמטיב והבנים לא יברכו כלום, כי הדבר דומה ממש לקניית כלים חדשים ובגדים חדשים
של זמן השו"ע שהבעלות נשארת של האבא אלא שנותן רשות לבנים להשתמש לפי
הצורך.

ו. ולפי זה, בימינו הטעם שלא לברך על ספר תורה שנתרם לקהילה, הוא משום שבדרך
כלל אין זה מתנה מושלמת אלא רק זכות שימוש [כמו הבגדים של פעם], ועל זכות שימוש
המקבל אינו יכול לברך כלל ורק הנותן הוא יכול לברך - אלא שדבר זה מצינו רק באב לבניו
ששמח הנאה גשמית במה שבניו לובשים טוב אבל מצד שמחה רוחנית של נתינה הרי
נפסק להלכה [שם סקכ"א] שלא לברך, ולכן גם הנותן וגם המקבל אינן מברכים.

אבל אם ציבור קיבל ס"ת במתנה גמורה ולא רק כהשאלה וזכות השתמשות, א"כ יצטרכו
לברך שהחיינו כמו תפילין, מצד קבלת השוויות ממון שהוא עצמו שמחה שנתרבה ממנו,
ובימינו יש לכל אחד שווי גדול הראוי לברך.

ברכת שהחיינו והטוב והמטיב על תפילין, ספר תורה, ספרים ובית כנסת

והמשנ"ב שכתב [סי' רכ"ג סקי"א] לברך הטוב והמטיב על בית כנסת, היינו כי סוף סוף יש בזה הנאה גשמית שיש כאן בנין המיגן מגשם ומשמש וכו', ויכולים לברך על השמחה של השימוש בבנין, גם בלי השמחה של השימוש למצוה.

ולכן, על פי הנתבאר, נער בר מצוה שקיבל תפילין מאביו, בודאי צריך לברך שהחיינו, כי המתנה היא גם שווה ממון והגדילה את ממונו, וגם מתנה גמורה 'מושלמת', כלומר, זה לא שהאבא 'מרשה' לו להשתמש בתפילין אלא זה מתנה מושלמת לגמרי [כעין בגדים שאנחנו נותנים לילדים בימינו], ולכן הבן הוא זה שצריך לברך שהחיינו [כפי שאנחנו נוהגים לגבי בגדים וכנ"ל], ואע"פ שמצוות לאו ליהנות ניתנו יכול לברך על מה שנתרבה ממנו ויש לו שוויות, ורק לגבי ספרים שאין רווח במה שיכול למוכרם כי הרי גם קודם היה יכול שלא לקנותם ולא הרויח כלום בשוויות אלא רק באפשרות השימוש והיא מצוה לכן יש אומרים שלא יברך, אבל על דבר שיש בו רווח ממנוי יברך לכל השיטות שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

ובאמת יש להעיר שפעם תפילין היו יותר זולים מספרים כמבוי' בב"מ דף כט: ובשו"ע חו"מ סי' רס"ז, כ"א שתפילין הם זולים יותר מספרים, אבל בימינו תפילין מאוד יקרים.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

סוד החינוך

וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרַעֲה אֱלֹהֵי עַד מָתִי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹקֵיהֶם הַטָּרֵם תִּדַע כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם. וַיּוֹשֶׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן אֶל פְּרַעֲה וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם לָכוּ עֲבַדְוּ אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם מִי וּמִי הַהֲלֹכִים. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנַעֲרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נֵלֶךְ בְּבָנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ נֵלֶךְ כִּי חָג ה' לָנוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגְדָה פְּנִיכֶם. לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגְּבֵרִים וַעֲבַדְוּ אֶת ה' כִּי אֲתָה אַתֶּם מִבְּקָשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֶתְכֶם מֵאֶת פְּנֵי פְרַעֲה (י, ז-יא)

א. יש לשאול לאחר שהצליחו עבדיו לשכנעו לקרא למשה ואהרון כיצד לאחר שהוחזרו ע"י עבדי פרעה מפני שמצרים אובדת ובכל זאת לבסוף גירשם?

ב. ועוד כיצד אומר פרעה למשה לכו נא הגברים כי "אותה אתם מבקשים" הרי משה ביקש שכולם ילכו בנערנו ובזקננו בבנינו ובנותינו וכו'?

סוכריה מסעירה

הסיפור המצמרר הבא התרחש בחצר בית כנסת בשעת המנחה ביום השבת וכה מספר הרה"ג רבי שמואל דוד הכהן פריעדמאן שליט"א בספרו הנפלא בדידי הוה עובדא' וכן שמענו באוזנינו מפיו את הסיפור לפרטיו בחצר בית הכנסת משתובבים הילדים הקטנים בשמחה מקפצים ורצים מתחבאים ומתרוצצים לפתע ניגש אליהם עובר אורח והושיט לאחד הילדים סוכריה כתומה ועסיסית עגולה ומתוקה הילד הודה לו בחום אך לא מיהר לאכול הן גדל והתחנך בבית בו לימדו שלא אוכלים שום מאכל לפני שבודקים את כשרותו והרי עליו לשאול את אביו לוודא כי כשרות הסוכריה אינה מוטלת בספק ויאכלו ילדים וישבעו הילד רץ לבית הכנסת וניגש לאביו הוא הושיט לו את הסוכריה ושאל בפשטות מתוקה אבא הסוכריה הזו כשרה למהדרין? האבא הביט בסוכריה לרגע הפכה לצידה השני והחוויר רגע אחד עמד המום כמסומר למקומו וברגע שאחריו רץ לחצר בית הכנסת כשגופו רועד וכולו חלחלה מי נתן לך את זה? שאל את בנו בפחד האם הוא נתן גם לילדים אחרים? התברר כי הסוכריה המדוברת היתה טבליה של נפטלין' כן אותו חומר הדברה מסוכן המשמש להדברת חרקים ומזיקים בבגדים ובספרים ונראה כסוכריה כתומה ועגולה ואולי גם עסיסית אך טומן בחובו רעל מסוכן עד מאוד המסכן חיים עד מהרה התברר כי רק בנו היה בר המזל' שזכה בסוכריה כל יתר הילדים קינאו בו אך לא זכו האב מיהר לבנו והסביר בני יקירי תראה איך ניצלת בזכות שהקפדת על הכשרות ולא אכלת מהר מדי את הסוכריה הרי הסוכריה הזו מסוכנת ומכילה רעל אימתני שמירת הכשרות הפכה לשמירה על החיים'

כמה חשוב לגדל ולחנך את הילדים כבר מגיל צעיר להישמר ולהיזהר מכל מאכל או ממתק
תמיד זה יציל אותם מלהיכשל במאכל אסור לפעמים זה יכול גם להציל חיים.

מחלוקת פרעה ומשה בהשקפת החינוך

ובזה נבוא לביאור הדברים אשר כתבתי בעודי בחור בישיבה בערך שנת תשל"ה, שהנה
כאשר נדייק בפרשה מתבאר כיצד הדבר אירע בתחילה באו משה ואהרון לפרעה וביקשו
והתרו בו לשלח את בני וואם לא יביאו מכת הארבה, ופרעה לא שת ליבו אליהם וגירשם
מלפניו, אולם הפעם התערבו שריו ועבדיו של פרעה ואמרו לו "הטרם תדע כי אבדה
מצרים" ומדוע יהיו לנו למוקש "שלח את האנשים", והיינו שריו ועבדיו טענו כי יש סכנה
גדולה למצרים ותראה כמה נהרגו וכמה נזקים נעשו ולכן איך אפשר לזלזל בבקשתם
ולגרשם. כמובן שמסתמא התקיים דיון בין פרעה לשריו ועבדיו בדבר האם לשלוח את בני
ישראל כבקשתם לשלושה ימים לעבוד את השם או לא, ונלע"ד שצריך לבאר מה התחולל
בבית המלך ונקדים לומר שהיה הסכמה ברורה בין פרעה לשריו ועבדיו שאם כוונת בני
לברוח ולא לחזור, ודאי לא משתלם לשולחם בשביל הסבל הזה כיון שהנזק שיהיה גדול
מאוד שבעתיים מהצער והאובדן שיש כעת מאחר ונפסיד שישים ריבו עבדים בחינם שזה
העוצמה הכלכלית של מצרים, אולם אם באמת כוונתם ללכת לעבוד השם לשלושה ימים
ולחזור ברור שכדאי לשולחם מאשר לסבול, זאת ועוד הייתה **השקפת עולמם** של פרעה
שריו ועבדיו שלעבוד את השם דבר זה שייך רק לגדולים שמבינים ולא לקטנים, אולם
למרות זאת היה ויכוח בין פרעה לעבדיו האם באמת כוונת בני ללכת להקריב לפני ה'
ולחזור או כוונתם במרמה ללכת ולברוח ולא לחזור. ולזה השיבו לו עבדיו והדגישו אדרבא
בא ננסה אולי לא כדברייך ותשלח **"את האנשים"** מדוע נקטו בלשונם אנשים, היות ואנשים
במקרא היינו החשובים שבהם כדי לעבוד ד' ותשאיר ערבון את כל בניהם ונשותיהם
ובודאי לא יברחו, ולכן השתכנע פרעה לנסות, ולזאת השיבו את משה ואהרון לפרעה,
וסתם דבריו בתשובתו שהוא מסכים לשלוח ושאל מי ומי ההולכים, והוא כדי לבחון את
כוונתם אם כהבנתו שכוונת בני היא לברוח, או באמת רק כוונתם לעבוד את השם ולחזור,
וכאשר השיב משה בנערינו ובזקננו בבנינו ובבנותינו וכו' מזה הבינו פרעה שריו ועבדיו
שכל כוונתם היא לברוח ובוזה שכנע פרעה את שריו ועבדיו, ולכן אמר פרעה למשה לא כן
לכו נא הגברים, כמ"ש רש"י כיון שרצונכם לעבוד ולזבוח אין זה שייך אלא לגברים לפי
השקפת עולמם כי אותה אתם מבקשים, היינו היות וכל בקשתכם בפה הייתה לעבוד את
ד' ולזה אין צורך בנערים ונשים, ולכן כאשר לא הסכימו גירש אותם כיון שכבר הייתה
הסכמה גם משרי ועבדי פרעה שכנראה כוונת בני לברוח ולא לעבוד את ד'. **ויש להוסיף**
מה שכתב בקומץ המנחה לבאר את **השקפת פרעה** עפ"י המדרש על מה שאמר פרעה מי
ומי ההולכים, אמר להם פרעה עתידין אתם לומר מי ומי, מי יעלה בהר ד', ומי יקום במקום
קודשו נקי כפיים ובר לבב. והיינו כוונת פרעה שלעניין עבודת ד' הרי אתם בעצמכם
אומרים מי מסוגל לעבוד ד' דווקא מי שהוא יכול לעמוד בהר השם והוא נקי כפיים ובר
לבב וכיצד רוצים אתם את הנערים טף ונשים, בודאי כל כוונתכם לברוח. ודרך זו נבין גם

הויכוח בהמשך הפרשה אחרי מכת ברד כתוב (כד) ויקרא פרעה אל משה ויאמר לכו עבדו את ה' רק צאנכם ובקרכם יצג גם טפכם ילך עמכם: (כה) ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו לה' אלקינו: (כו) וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבד את ה' אלקינו ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד באנו שמה: (כח) ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תספך ראות פני כי ביום ראתך פני תמות: ועלינו להבין אחרי שהחזיר את משה והסכים לבקשתו כיצד מגרשו? ועוד יותר הפעם הוסיף לגירוש התראה שאם יראה את פניו ימות מדוע? אולם הגם שפרעה אחרי מכת ברד הפנים את המסר של משה שדרך עבודת השם אצל ישראל היא בנערנו ולכן עדיין אולי יש סיכוי שכוונתם באמת לא לברוח ולכן אחרי מכת ברד הסכים שילכו כולם לעבוד את השם אבל ביקש להשאיר את הצאן בכדי שיהיה ערובה וביטחון שיחזרו, מה גם שלהבנת פרעה מספיק מעט מהצאן כי אין ספק שלא יקריבו את הכל בהיות וזה מקור פרנסם וכיון שכן תשאירו את רוב הצאן ותקחו מעט לקורבנות, אך משה השיב שלוקחים הכל וגם אתם תתנו לנו כי אין גבול וחשבון לעשות רצון השם, וכיון שכן הבין פרעה בטוח שהכוונה לברוח לכן התרה בו שאם יחזור ימות משא"כ בפעם הקודמת עדיין היה לו קצת ספק אולי הם דוברי אמת. **אולם השקפת משה רבנו** שדרכי התורה אדרבא ההפך מקדים בנערנו לזקננו "שאם אין גדיים אין תיישים" ועיקר ערובת עם ישראל הוא הדור הצעיר. ובכדי שיגדלו ויתחנכו בדרכי התורה מעודם קטנים צריך להראות להם עבודת השם וקיום המצוות ובזה שרואה מתחנך ונשרש הדבר בקרבו וממילא גודל בדרכי התורה והיראה, אבל אם נחכה עד שיגדלו כבר יהיה מאוחר לחנכם בדרכי התורה ולכן מוכרחים בעבודת ד' יחד עם הנוער הצעיר. ועיקר מצוות סיפור יציאת מצרים בליל פסח מתקיים בבנים כמ"ש למען תספר באזני בנך ובן בנך, וכל הנסים והנפלאות הכל בכדי להשריש לדורות הבאים את השגחת הקב"ה האמונה התורה והמצוות ובלעדי זה ח"ו עם ישראל כבר היה כלה במשך הגליות. **הראת לדעת** כי מחלוקת פרעה ועבדיו עם משה ואהרון בדרכי החינוך, שהשקפת פרעה שריו ועבדיו כהשקפת תרבות המערב שאין עבודת השם שייכת לנשים ולקטנים כי צריך לשחרר אותם לעשות כרצונם וכאשר יגדלו וישכילו יעבדו את השם, אולם השקפת משה ואהרון הפוך שעבודת השם מתחילה דווקא בקטנים שאם אין גדיים אין תיישים והדרך לחנך דווקא כאשר הילד עדיין קטן שמתרגל והולך וגודל על אדני התורה והיראה.

החלק הראשון הדוגמה האישית

אחר הדברים האלה נמצאנו למדים מהיא משימת החינוך שהיא מורכבת משני חלקים הדוגמה האישית שהם המחזות שרואה בבית ושנית מההרגל שמחנכים ומרגילים את הילד, **החלק הראשון** במשימת החינוך בבית שמתחיל מהדוגמה האישית שבלעדיה לא יתכן לחנך אלא אולי לאלף את הילד בכוח או מפחד, כי לא יתכן לדוגמה שיבקש מבנו לברך ברכת המזון יפה או יתר הברכות או תפילה או נטילת ידיים וכדומא בזמן שאחד ההורים נוהג אחרת ומזלזל מאחר ומדוע להורה מותר ולא יהיה אסור וגם אם יעשה אינו אלא מפני הפחד ונחשב כאילו שמתחלה לרגע שיוכל להוריד את הפחד וישנה את דרכו

ולא הופך לקניין בנפשו, ולזאת כל זוג שבונה ביתו מתחילת חיי הנשואין צריכים לחשוב יחד כיצד רוצים שהבית יראה על פי השקפת התורה וצריכים להרגיל עצמם לשמור ולהיזהר בקיום התורה והמצוות ולתת ערך עליון לתורה ולמצוות וכך בניהם האוירה בבית חייבת להיות רגועה וננוחה ונעימה ובכבוד שבזה הזוג מכשיר את ביתו לגדל ולחנך את בניהם אשר יזכו. כמבואר **במסכת סוכה דף נו** שהתינוק אומר את מה את מה שהוא שומע בבית: כמסופר על מרים בת בילגה שהמירה דתה והלכה ונישאה לאחד מחשובי המלכות ביון, וכשנכנסו היוונים להיכל בימי מתתיהו בן יוחנן היתה מבעטת בילגה במזבח ואומרת לוקוס לוקוס זאב זאב עד מתי אתה מכלה ממונם של ישראל, ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק, וכששמעו זאת חכמים קנסו את בית אביה ואת כל משמרתה, שואלת הגמרא וכי מפני שהיא המירה את דתה יקנסו את בית אביה ואת כל משמרתה? ומשיבה כן משל הוא השגור בפי העם לומר **שותא דינוקא בשוקא או דאבויה או דאימיה** כלומר מה שהתינוק אומר בשוק או ששמע מאביו או מאמו, ואף בילגה זו אילולא היתה שומעת מהוריה כך לא היתה אומרת כיוון שהילד מושפע מאוד מדברי ההורים בבית ומהניגון שבו נשמעים הדברים ומסדרי עדיפויות שיש להורים, לכן על ההורים מוטלת החובה להיות לו לדוגמא ולמופת.

דברי התוספות מדוע בתחילה היו מלמדים דווקא בירושלים

ואכן יסוד זה מבואר במסכת בבא בתרא דף כא ע"א בתחילה. התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש? כי מציון תצא תורה. וכתבו בעלי התוספות שם לבאר. וז"ל כי מציון תצא תורה. לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה עכ"ל. ללמדנו שהילד מושפע ממה שרואה ושזה היסוד הראשון החינוך ואם בבית יראה דוגמה שלישית הוא הדבר הכי חזק שמשפיע על הילד לרעה, ומאידך הדוגמה החיובית היא העוצמה בחינוך והצלחתו של הילד.

הדוגמה האישית משדרת חינוך

פעם בא יהודי אל האדמו"ר מקוצק וביקש ברכה עבור בנו שילמד, אמר לו האדמו"ר מקוצק אם אתה מבקש ברכה שבנך ילמד, חזקה על הבן שגם הוא יבוא לבקש ברכה שבנו ילמד כי גם הוא לא ילמד, אם אתה תלמד ובנך יראה איך נראה בית יהודי אמיתי הוא ידע **שכך צריך לעשות וגם הוא ילמד**, אבל אם אתה רק תבקש ברכה שהוא ילמד והבן שלך רואה שאתה בא מהעבודה ומיד הולך לנוח או לקרוא עיתון ולא ללמוד הוא יעשה את אותו הדבר, **ובזה יובן הפסוק ושננתם לבניך ודברתם בם [דברים ו ז]** שהרי היה צריך להיות כתוב ודיברת בם ואח"כ ושננתם לבניך? **אלא** שאם אתה רוצה לחנך בנך שישננו קודם כל עליך לתת להם דוגמא אישית ודברת בם בשבתך ביתך ובלכתך וכו' וממילא יושפעו בנך.

מעשה עם הסטייפלר זצ"ל

לפני שנים רבות שאלתי את הסטייפלר זצ"ל בעניין חינוך הבנים מה עלי לעשות בשולחן שבת בכדי לחנך את הילדים האם ללמוד איתם מוסר ואו דבר אחר, והשיב לי כי החינוך והמוסר הכי גדול שיש הוא הדוגמה האישית שכאשר האדם משתדל להיות דוגמה באכילתו ובדיבורו ובברכתו הרי זה מוסר השכל שחודר עמוק אצל הילדים הרבה יותר מתוכחות מוסר שפעמים רבות הן פוגעות ומשיגים הפוך מהמטרה. **בהיותי לומד בישיבת קול תורה פעם אבי ז"ל ביקש מהמשגיח הרה"ג גדליה רייזמן זצ"ל לאפשר לי להיות בימים נוראים בבית היות ואין לימודים, השיב על כך המשגיח לאבי תדע לך שבישיבה אפילו הריצפה מחנכת תראה ניקיון וסדר המקום משדר ומרגיל לחינוך בכל שעה ושעה.**

החלק השני חנוך לנער על פי דרכו

החלק השני: במשימת החינוך הוא להרגיל את הילד משעת לידתו לעבודת השם, וכבר אמר שלמה המלך בחכמתו **במשלי פרק כב (ו)** חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה: **וכמבואר במדרש משלי (בובר) פרשה כב סימן ו [ו]** חנוך לנער על פי דרכו. ר' אליעזר ור' יהושע, ר' אליעזר אומר אם חנכת בנך עד שהוא נער בדברי תורה הוא מתגדל בהם והולך, שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה ע"כ. וכן האבן עזרא חנוך למד מלשון לימוד והרגל. וכתב (בספר חסידים, סימן י) וכל דבר שיתנהג האדם בקטנותו כשיהי' גדול ויחפוף לעזוב קשה תהי' עליו כמיתה ע"כ. וביאר המלבי"ם **במשלי פכ"ב (ו)** והוא שירגילנו מנעוריו אל השלמות, אם בדעות, אם במעשים ובמדות, כי ההרגל שיורגל בנעוריו, יעשו בו חקוי עצום ורושם שמור בנפש לא יסור גם לעת זקנה.

ההרגל הופך לטבע וקניין

וכתב רבי שלמה אבן גבירול בספרו תיקון מידות הנפש בהקדמה וז"ל. חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כ"ב, ו) וכבר אמר הפילוסוף אפלטון: "השכל מתנהג, והמוסר קניין, וההרגל על כל דבר שלטון". ודע כי כל מדות האדם אשר תראנה בו בימי הבחורות והזקנה, הם בימי הילדות והנערות עכ"ל. וכתב החפץ חיים באגרות ומאמרים סימן כה וז"ל וכל אב צריך לחנך את בנו בהדרגה בתורה ובמצות בעודו בנעוריו, עד שיהי' לו המדות והמצות הרגל כל כך עד שיהפכו לו לטבע שני. וכו' וכל מה שיתרשל האב כל דהוא בחינוך בנו, לא יחשוב שזהו הפסד וחסרון רק לאיזה זמן קצר, אלא החסרון ישאר לו לכל ימי חייו עכ"ל.

הדרכת הסבא מקלם

ומסופר על הסבא מקלם היה אומר כל זמן שיש לב אין שכל וכשיש שכל אין לב, כלומר בזמן שלילד אין מספיק שכל יש לו לב טהור ההורים תפקידם לנצל זאת ולהחדיר ללבו מידות טובות יראת שמים ודרך ארץ, אולם ברגע שהילד מקבל טיפה שכל הוא מאבד את התמימות והזוך גם הלב נאטם וכבר קשה יותר להשפיע.

הבן דומה לנטיעה

עוד כתב בפירוש רבינו יונה על אבות פרק א ועל ענין זה אמר דוד ע"ה [תהלים קמ"ד י"ב] אשר בנינו כנטעים מגדלים בנעוריהם. ר"ל כי הנטע בעודנו קטן אדם יכול לגדלו להיות עץ ישר ולא יהיה עקום אך לאחר שגדל בעקומו, היותו קשה הוא מאד לתקן, וכן האדם בעודנו קטן בקל הוא להיות בדרך טוב ולסור מן הרע וכו' וכתוב [דברים כ יט] כי האדם עץ השדה. וכתב בספר בית אבא כי ר' ישראל מסלנט הבחין בנכדתו הפעוטה כי יש לה נטיה למידת הקמצנות, מיד החל לחנכה בעודה קטנה, נתן לה כסף או ממתקים כדי שתחלקם לאחרים, כדי לשרש ממנה תכונה רעה.

דרכי החינוך לאור חז"ל מהגיל הקטן

וכבר אמרו חז"ל במסכת סוכה דף מב ע"א תנו רבנן קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר אביו לומדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? אמר רב המנונא תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. קריאת שמע מאי היא? פסוק ראשון ע"כ. חז"ל מלמדים אותנו שדרכי החינוך מתחיל מעודו תינוק כפי מה שהוא מסוגל לעשות והולך ומתקדם עם הבן ומוסיף מצוות ומעשים טובים כפי התפתחות הבן, ולכן מהרגע שמתחיל לדבר הדבר הראשון שצריך להרגיל את בנו הקטן באמירת פסוק של תורה וכך הולך ועולה עדי היותו לגדול.

רבי יהושע אשרי יולדתו

עוד מבואר בתנא בפרקי אבות פ"ב מ"ח ששיבח ריב"ז את תלמידו רבי יהושע אשרי יולדתו בגלל החינוך מקטנותו, וכתב בספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן מח וז"ל וגם מחמת שבאים קטנים לביהכ"נ נכנסת יראת שמים בלבם. והוסיף ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ב אשרי יולדתו. ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעיי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא הוציאה ערשתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה: ולזאת מזהיר בספר חסידים סימן רל"ח, קטן מוטל בעריסה לא ירננו לו שירים וזמירות של גוים כדי שלא יבכה ע"כ

הרגל לדבר אמת

מספר השל"ה הקדוש בשער האותיות אות ד' שהיה רגיל לבוא אצלו בירושלים איש חסיד גדול מחסידי עליון אדם זה גם אם היו נותנים לו כל הון דעלמא לא הוציא מפיו דבר שאינו אמת בבירור וכשנשאל כיצד זכה למידה יקרה זו שנשתרשה כל כך בעצמותיו סיפר לשל"ה כך הכל בא אודות החינוך שנתן לו אביו בעודו ילד קטן כשהיה מתקוטט עם אחיו כדרך הילדים והיה בא אל אביו בטענות שאחיו רב עמו פנה אביו ואמר להם בני מי שיודה על חטאו ויאמר האמת אז אמחל לו ובתנאי שיזהר מהיום והלאה שלא ישנה באיוולתו ומי שיכחיש דעו לכם שאחקור ואדרוש אם הוא משקר ואז אענישו בכפל כפליים וכך עשה האב מי שהודה מחל לו ולא עוד אלא שהעניק לו מתנה שכללה כמה מטבעות כפרס עידוד

על אומץ לבו וגבורת נפשו להודות על האמת ומי ששיקר ענשו בעונשים גדולים וכך הטביע בבניו את מידת האמת והסלידה והפחד מהוצאת דבר שקר.

סיפור מהבן איש חי על בן שקטע אוזן אמו

הגרי"ח זצ"ל בעל הבן איש חי אף ממחיש ומספר מעשה בגנב מועד שנתפס שוב בגנבתו גזר עליו המלך לתלותו אמו ששמעה על גזר הדין באה וישבה תחת עץ הצליבה ובבתה ללא הפוגות על גורל בנה הצעיר המון רב נתאספו לראות את ביצוע הגזר הדין ואת התליה קודם שניגש התליין להדק את חבל התליה על צווארו של הנער שאל אותו אם יש לו בקשה אחרונה בל שהיא ביקש הגנב רשות מהתליין לגשת בפעם אחרונה ולנשק את אמו הבוביה ולנחם אותה מעט לפני מותו ואבן ניתן לו מבוקשו קרב הגנב אל אמו והושיט פיו לפניו ונשך בבל בחו את און אמו ותלש את אזנה לגמרי הדבר היה לנורא ולפלא עצום בעיני כל הנוכחים בולם חרקו שיניים על רשעותו עזותו ואכזריותו של הצעיר שבחר דוקא בשעה כזו לעשות מעשה כה שפל לאמו המסכנה המתבוססת בדמה וכשראה הנער הגנב שכל הנוכחים רוטנים וכועסים אמר להם דעו כי אמי היא הסיבה לכל התוצאה הנוראה לה הגעתי והיא אשר דירבנה את דרכי הנילוזה וזאת כאשר בקטנותי בפעם הראשונה לא עמדתי מול הפיתוי וגנבתי מספר ביצים מהלול היא קבלה אותם ממני בסיפוק ואף עודדה אותי להביא לה את התרנגולת עצמה ואכן עשיתי זאת בכישרון וכשראיתי שהנני מצליח במשימתי התחלתי לגנוב מהחנויות דברי ערן ואמי לקחה אותם ממני בסיפוק וכך הפכתי לשודד מקצועי למרות ידיעתה של אמי אילו הייתה מוכיחה אותי על מעשי המקולקלים והייתה נזופת בי כאמא החפצה בחינוך בנה אין לי ספק שלא הייתי עולה היום על עמוד התליה ובודאי גם היא לא הייתה בוכה כאן היום ומאחר ולא פתחה את פיה להשמיע באזני דברי תוכחה אני פתחתי את פי ונשכתי את אזנה ואולי תהיה עכשיו סיבה מוצדקת יותר לבכיותיה. **ואכן מובא בספר שבט מוסר** ראיתי בדור הזה הרבה בנים הולכים אחר שרירות לבם בנים לא אמון במ התגדלו בלי תרבות ובלי דרך ארץ אמנם אין להאשים את הבנים על כך כי הפשיעה היא מצד האב ואם שאינן חוששים לראות את הנולד ומונעים מוסר ומורא מן הקטנים וגם כשיגדלו אינן מקבלים עוד מוסרו.

אהבת השם לאברהם בגלל החינוך

אברהם אבינו מכונה בכינויי אהבה מפי הקב"ה בורא עולם מגלה לו את תוכניותיו ואת סוד דרכי פעולותיו נגד סדום ועמורה כנאמר המכסה אני מאברהם ולכאורה מדוע זוכה אברהם ליחס זה ולאהבה זו לא עשרה ניסיונות לא ההקרבה והמסירות של אברהם ולא את הנפש אשר עשו בחרן הסוד והיסוד הוא משום שאומר הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו ומפרש"י כי ידעתיו לשון חיבה החיבה היתרה לאברהם אבינו למרות שעמד בכל הניסיונות היתה על למען אשר יצוה את בניו ואת אחריו.

להתייחס ולהוקיר את הילדים

היה זה בעת סעודת השבת בביתו של הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל באורח די קבוע היו מתארחים על שולחנו אורחים מזדמנים וחשובים כמו אישים מפורסמים ועסקנים ידועי שם שנקלעו לשבת לשכונת מגוריו והוזמנו להתארח אצלו אך למרות חשיבותם וההערכה הרבה שרחש אליהם נהג לסדר את המקומות בשולחן באופן הבא תחילה הילדים הם ישבו לצידו כל העת כדי שיחושו חביבים אצלו רק אחריהם הושיב את אורחיו החשובים חשובים ככל שיהיו בכך ביקש להביע מסר ומהנהגתו אנו למדים הבנים תחילה הילדים הם החשובים מכל אחר כך כל היתר ובפעם אחרת נפעמו הנופשים בקאנטרי' ההרים אליהם יוצאים למנוחה לראות את הגאון רבי משה עם ילדיו ממתין בתור למתקני השעשועים או לרכיבה על בעל חיים לא שהיה לו זמן מיותר לגאון עולם שהנהיג את הדור ביד רמה אלא שהיה לו מסר חשוב להביע לילדיו שהוא עימם גם בשעת הנאתם שהם חשובים לו לא פחות מכל עיסוקיו כבדי המשקל.

מוסר השכל

עלה בידנו אחד מיסודות בניית הבית היהודי ברוח התורה ראשית חובת ההורים להרגיל עצמן הן בין אדם למקום ולהנהיג בבית שמירת המצוות קביעת עתים לתורה וצורת הברכות וקיום המצוות בכדי שיהיו דוגמה ליוצאי חלציהם, וכך הדבר בין אדם לחברו ההנהגה בין ההורים הכבוד ההדדי וצורת הדיבור והעזרה ההדדית הן יהיו לדוגמה וזה יסוד החינוך להיות דוגמה כי לא יתכן לחנך את בניו בזמן שההורים עצמן אינם נוהגים כך טול קורה מבין עיניך, ולזאת אם יזלזלו בטרם הילדים נולדו הדבר לא ישתנה גם לאחר שיוולדו וממילא תהיה התוצאה כשילון בחינוך, ושנית החינוך וההרגל מתחיל מהגיל הרך ביותר, ולצערנו עד כמה רבים טועים מהדור הצעיר אשר סללו לעצמם דרך חדשה לחשוב שדרכי החינוך מתחילים רק כאשר הילד גודל ומבין, ולזאת עוזבים את בניהם לא לבא להתפלל ולא לברך ברכת המזון או בכלל לא להקפיד על ברכות הנהנין וכן נטילת ידיים וכן בהתנהגותם מניחים להם להרוס ולשבור וללכלך ולהזיק ומרגיעים את עצמן שהם קטנים וכשיגדלו יבינו, אולם התורה וחכמנו לימדונו שזו טעות גדולה כי חנוך לנער בעודו נער הזמן לגדלו ולחנכו ולהרגילו ורק אז גם כי יזקין לא יסור מהדרך, אבל אם ח"ו מניחים לילד לגדול כרצונו בקטנותו מאחר ואדם עיר פרא יולד הרי שיושרשו בו ההרגלים הגרועים ויושרשו בו לכל חייו כדברי ר"י החסיד ורבנו יונה, וכאגרת החפץ חיים שההפסד מהנהגה זו היא לכל החיים ומעוות שאינו יכול לתקן כי בננו כנטיעים שאפשר ליישר רק בעודו רך וקטן, והפלא הגדול שגם הורים אלו מבינים שבמה שנוגע לשמירת בריאותו וסכנתו מנזק חייבים לשמור על הקטן ולהזהירו ולהדריכו ולא ואמרים הנח לו שילמד לבד ואם על נזקי הגוף כך ק"ו על נזקי הנשמה, ולזאת מורי ורבותי עלינו לתת את כל דעתנו על חינוך הקטנים כמובן בדרכי נועם ולא יד קשה במיוחד בדורנו שנחלשו הלבבות ואין להם כוח סבל כדורות הקודמים, ולכן רק בדרכי נועם ככל שנחבב בעיניהם את התורה

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

סוד החינוך

והמצוות על ידי פרסים וכדומא ההרגל הופך לטבע שני זוכים שבנינו שתולים בבית השם
יפריחו ויהיו לגדולי ישראל אמן ואמן.

בברכת שבת שלום ומבורך

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

החודש הזה לכם

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה (יב, ב)

חודש. 'חידוש'.

- התחדשות.

בימים הקרובים כולנו נכריז על החידוש הזה: 'ולבנה אמר - שתתחדש'.

ומה 'מונח' בהתחדשות הזו?

- 'עטרת תפארת לעמוסי בטן. שהם עתידים - להתחדש כמותה'.

והלבנה הזו, נאמנה לגמרי למה ש'נאמר' לה. בתחילת כל 'חודש' - היא מתחדשת.

ואז היא הולכת - וגדלה. הולכת ונעשית 'כלי' - לאורה של חמה. כלי, 'להשפיע' את האור הגדול הזה.

ובאיזשהו שלב, משהו 'משתבש'. ה'גדילה' - פוסקת. ואז היא הולכת וקטנה. הולכת ונעלמת.

- וחוזר חלילה.

אנחנו חיים - בהתחדשות תמידית. לפחות כדאי לנו לנסות לחיות כך.

הלא אלו הם חיינו האמיתיים, כ'עמוסי בטן'.

*

עירוב טוב ורע

חטא אדם הראשון.

- האסון הגדול ביותר שאירע אי פעם. מבחינה מסויימת - הוא 'כולל' את כל האסונות שארעו לאחריו.

ועד היום, אנחנו מנסים 'לתקן' אותו. 'לבנות' מחדש, את מה שהוא 'שבר'.

אחד מה'פגעים' שהחטא הזה יצר, הוא - ה'עיפוש'.

אתה מותיר פיסת לחם בחוץ, לאחר מספר ימים - היא נעשית 'מעופשת' (עי' פרדס רמונים שי"ג פ"ג ההק' הג').

יתכן.

חטא אדם הראשון, יצר 'תערובת' מה'טוב' - וה'רע'.

ומאז, אין 'רע' - בלי טוב. ואין 'טוב', בלי רע. הכל - 'מעורבב'.

ותפקידנו כעת - 'לברר'. לטהר את הטוב מהרע שדבק בו; ו'לדלות' את חלקיקי הטוב שנתערבו ברע.

החודש הזה לכם

העולם הגשמי, והעולם הרוחני - מקבילים זה לזה. ה'עיפוש' הגשמי, הינו חלק בלתי נפרד - מתערובת ה'טוב ורע' שיש בכל הבריאה כולה.
לדוגמא - נתח בשר.

הוא 'טוב' - כי הוא מזין. וטעים. ומשביע. לכך הוא נועד. 'כירק עשב נתתי לכם את כל'.
[אגב - 'נתתי'. מי שהכל 'שלו' - נתן לנו. אחרת - מה ההיתר לאכול 'חיים' של 'מישהו' אחר. ומה ההבדל אם חיים אלו הם חיי אדם, או חיי בהמה. לתשומת לב מאמיני ה'שוויון'. ועי' באר הגולה למהר"ל בא"ז פ"ב. שם משמע שבאמת יש שוויון בין האדם והבהמה; השאלה היא רק באיזה 'אדם' מדובר.]

ובאותו נתח, יש גם יסוד 'רע' כלשהו. הוא נמצא שם, 'מקנן' בפנים.

ואם לא תעשה משהו 'טוב' עם החתיכה הזו, אם לא 'תוביל' אותה למקום הנכון שלה - אז אותו 'רע' - יעלה מבפנים. החתיכה כולה - תתעפש. וכך היא תהפוך - כמעט לגמרי - ל'רע'.

וכשאתה אוכל, אז הגוף שלך 'מברר' את הטוב מהרע. הטוב - נותר בך, והרע - יוצא. כך זה בגשמיות האוכל, וגם ברוחניותו.

*

התמשכות - או התחדשות

ה'עיפוש' הזה, הוא תוצאה - של התמשכות ה'זמן'.

'זמן', זו מציאות 'נבראת'. העולם שלנו, מתנהל - בתוך מציאות נבראת זו. ויש עולמות - 'למעלה' - שהם 'מעל' הזמן. מעל המציאות הזו, של 'התמשכות'.
'וללבנה אמר - שתתחדש'.

'לבנה', זו מידת ה'מלכות'. מלכות ה' יתברך. ה'ספירה' התחתונה מתוך העשר.

וה'זמן' - הוא בה (עי' זוה"ק בראשית דף מו ע"ב. וע"ע קה"י (הקדמון) ערך זמ). היא זו ש'תוחמת' דברים, להגדרתם המדוייקת. עד כאן, ולא יותר. שעה עגולה, שלעולם לא 'תיכנס' בגבול השעה הבאה. אין אפשרות כזו לעולם.

ויעודו האמיתי של הזמן, הוא להיות 'הזמנה'. 'הזמנה מילתא'. 'להזמין' את המטרה, את התכלית. לייצר - 'תהליך' נכון, בו נבנית מציאות חדשה.

ה'זמן' - הוא כלי. זו מהותה של מידת המלכות - 'כלי'. ועלינו מוטל התפקיד - 'למלאות' אותו, בתוכן שלשמו הוא נוצר. להכניס בו 'חיים'. כמו הלבנה - המקבלת את ה'אור', מהשמש.

ו'זמן' כזה, שממלאים אותו בתוכן הנכון, הוא 'מזמין' - את ה'גאולה'. את ה'חיים' החדשים, האמיתיים. לא כאלו של 'תרווד רקב', כמו שאנחנו 'כאילו חיים', היום.

החודש הזה לכם

ואם האדם משתמש בכלי ה'זמן' - למטרות 'אחרות', אז ה'מציאות' - 'מתעפשת'.
מרקיבה. אם הזמן הוא 'התמשכות', ואין 'חידוש' אמיתי ממקור החיים - אז אין גם 'חיים'.
וכשאין חיים, אז נתח הבשר - הולך ונהיה כולו 'רע'. הולך ונעשה 'תרווד רקב'.

וכשאתה 'עושה משהו' עם המציאות - היא לא תתעפש. היא רק תשביח ותלך. כמו 'זקני
תלמידי חכמים', שככל שה'זמן' עובר עליהם - הם 'משביחים' יותר. אצלם, ה'זמן' - הוא
באמת הזמנה.

*

מעל הזמן - אל תוך הזמן

נחיד את הדברים.

במערכת הזמן לעצמה, כפי שהיא, אין 'חידוש'. השעות עוברות, והימים חולפים. זהו
'ריטואל' קבוע, מעגל שלא משתנה.

זמן, מטבעו, הוא משהו שמתמשך. ש'מתגלגל'. משהו קבוע מראש, ידוע מראש. אתה
ידוע בדיוק מתי תהיה השעה ארבע, ומתי יהיה יום שלישי.

אז המציאות של 'חידוש' - לא שייכת, מטבעה, למשהו שהוא מטבעו - מעגל קבוע וידוע.
וגם מעל הזמן - אין מציאות של 'חידושים', ואין גם צורך בחידושים; כי חידוש - זה כשיש
'תהליך', ואין שינוי, ולפתע משהו 'חדש' מגיע. וכשהכל נמצא בנקודה אחת - לא שייך
חידוש.

אז המושג של 'חידוש', לא שייך למערכת הזמן, וגם לא למה ש'מעל' הזמן.

- אז להיכן הוא כן שייך??

- לשניהם!

דהיינו: התחדשות, היא ה'גילוי' של ה'מעל הזמן' - בתוך מערכת הזמן. משהו 'מלמעלה',
שחודר - אל החיים שבטבע.

וזוהו ייעודו האמיתי של ה'זמן'. לכך הוא נוצר. להכניס אל המציאות שלנו - את ה'מעל
הזמן'.

וכשאתה מקבל משהו מ'שם', אז עליך לדעת - 'שם' זו מציאות אחרת. מציאות שאין בה
'עיפוש'. שאין בה את הפגם של חטא אדם הראשון. מציאות, שכל כולה - 'טוב'. כפי
שהוא. בלי 'תערובות'.

ואת ה'טוב' הזה, אפשר 'להמשיך' - לכאן. לתוככי המציאות של זמן. 'לחדש' משהו כאן.
[ואגב. ידוע שאין 'מחשבין קיצין'. ויתכן שהסיבה לכך, היא שאין אפשרות 'טכנית', להגיע
מתוך מערכת הזמן - אל מציאות שהיא 'מעל הזמן'. ה'קץ', שייך ל'שם'.]

ואם האדם משתמש בכלי נפלא זה כדי 'לקדם את מטרותיו האישיות' של יצרו הרע - אז
ה'זמן' יהפוך ל'התמשכות'. וה'עיפוש' - יעלה, ויגדל, ויתפשט.

כי אם הזמן הוא 'תהליך' של התפתחות - אז הדברים הולכים ומשתבחים. ואם הוא רק 'התמשכות', אזי הכל - 'מתעפש' ונרקב.

המילה 'התחדשות', היא בגי' - 'שמע ישראל' (התחדשות - במילוי, 1123). ושמע ישראל (הפסוק כולו), בפשוט, עם המילים - (1123).

ו'שמע ישראל', זהו ה'יחוד' העליון. היינו, ה'התייחדות' של ה'עליון' - בעולם שלנו. וכשהזמן אינו 'מתחדש'; כשהחטא שולט - והוא, כדרכו, כאופיו מאז ומתמיד - ישן נושן, מעופש ומרופש, ורק ה'עטיפות' חדשות - אז אין 'חיבור' למציאות של 'למעלה' מן הזמן. למציאות של 'גאולה'.

*

כור הברזל

ארץ מצרים דאז, היתה מלאה - בגילולים. ובכישופים. ובערוה. כל כולה - מציאות של רע. 'ערות הארץ'.

ועמוק ב'קרבה', היה - עם ישראל. עמו של ה' יתברך. העם שהוא ה'עתידי' הנכון של הבריאה כולה.

ולעם הזה, היו כמה 'גילגולים' קודמים. דור המבול, למשל. זה היה ה'נסיון' הראשון. והוא לא צלח, כידוע.

וזה רמוז כאן - 'כל הבן הילוד, היאורה תשליכוהו'. סוג של 'מבול'.

הגלגול השני, היה - דור הפלגה. גם זה לא הצליח, והם חטאו. 'נלבנה לבנים'.

- וגם זה מופיע כאן - 'תוכן לבנים תתנו'.

מצרים, היתה - 'כור הברזל'.

כור ברזל - תפקידו, 'לברר' את הסיגים - מהכסף. להוציא את ה'יקר' - מכל ה'זולל' שעוטף אותו. שחדר אל תוככי נשמתו.

וכך, במצרים, בני ישראל נעשו - שש מאות אלף. מציאות של 'שלמות'. עם - שלם. ואותו עם, עבר את 'כור' ההיתוך ההוא. והוא היה אמור להיעשות - מצורף. מטוהר. מלובן.

ואז נוצרה בעיה גדולה.

הם 'נכנסו' - אל תוככי ה'רע'. הם שקעו ב'מ"ט שערי טומאה'.

ה'עיפוש' הגדול - שלט בהם. כמעט לגמרי. כמעט.

ואז, ה' אלוקי אבותינו - 'נכנס' לתמונה. הוא החל 'להכות' - ולחזק את לב פרעה. לשבור אותו שוב - ולחזק אותו שוב. לשבר ועד, ולחזק עוד. וחוזר חלילה.

עד שזה הגיע למצב, שה'שבר' האחרון - היה 'פיצוץ' אדיר. פיצוץ כזה, ששיבר את ה'רע' מכל וכל. ש'עקר' אותו מהשורש.

החודש הזה לכם

וכך, פרעה - 'ראש הנחש', קם באמצע הלילה, וזעק בקול גדול - 'בני חורין אתם'. אתם
'משוחררים' מתחת ידי. מתחת יד ה'רע'.

כשה'טוב' אינו מסוגל לצאת מתוך הרע, אז ה' משבר את הרע. וממילא - הטוב יוצא
ממנו.

אבל זה לא היה 'סוף פסוק'.

זו היתה - הפסקת ה'דמים'. ה'דם זיבה'. אותה 'מחלה', שהם היו 'אפופים' בה - מכך
רגל ועד ראש.

ואז היה צריך - 'שבעה נקיים'. להתחיל את ה'חיים' מחדש. לבנות בנין חדש.

לאחר שה'עיפוש' הפנימי יוצא ועולה, יש כמה שלבים: האחד - הפסקת ה'זרם' של
ה'דם'. השני, ההתנקות מאותו ה'עיפוש' - 'שבעה נקיים'. והשלישי - הטהרה המוחלטת.

- ההתחדשות. ה'חודש הזה לכם'.

וזו הגאולה האמיתית.

*

התחדשות

על תקופת התחדשות דומה (במימד אחר - אבל על אותו ה'עיקרון' ממש), נאמר בחז"ל,
שאם היא לא תהיה - אזי 'רגיל בה', וקץ בה' (עי' נדה לא:).

כשאינן 'התחדשות' - אז 'רגיל בה'. זו התמשכות, במקום התחדשות.

ואז - 'קץ בה'. ה'עיפוש' ההוא, ה'רע' המעורב ב'טוב' - עולה על פני השטח.

כשהזמן מתמשך לו, בלי 'חיבור' למשהו 'עליון' - אז הכל נהיה 'עייף'. ויגע. ולא ירא
אלוקים.

ה'חודש הזה לכם'.

עלינו לחיות - ב'חידוש'. בחודש.

ולא. אין צורך לחפש כל הזמן 'ריגושים' חדשים. ממש לא. חיפוש כזה - הוא עמוק בתוך
מערכת הזמן, והוא רק מגביר את ה'עיפוש'.

מה שעלינו לעשות - זה להכניס את מערכת ה'מעל הזמן', אל תוך ה'זמן'. להבין,
שהמצוות שלנו - 'מחברות' את המציאויות האלו. 'מייחדות' אותן.

הלא ה'זמן' - זו ה'מלכות', השכינה; וה'מעל הזמן', זו המערכת שמעליה.

וכל מטרת בריאת העולם, וגם כל העולמות העליונים, היא - לייחד קודשא בריך הוא,
ושכינתיה. להכניס את ה'מימד' העליון - אל תוככי העולם שלנו.

וכשהעולם שלנו, על שלל 'עיפושיו', מצליח 'להתנקות' - ולהיטהר, אז יש מקום
ל'התחדשות' הזו. יתכן שזה יקח זמן. אנחנו עדיין בתוך המערכת הזו. צריך 'שבעה נקיים'.

אבל לאחר מכן - תגיע הטהרה. ואז - היעד הגדול: 'פנים אל פנים'.
אפשר להתקרב, אפשר להתייחד. אפשר לייחד קודשא בריך הוא ושכינתיה - בנו. בעולם שלנו. במציאות שלנו, בליבו של כל יהודי - באשר הוא.
זהו התהליך. מידי 'חודש' בחודשו.
הלבנה - מתחדשת. מתחילה את הדרך. הולכת ומתגדלת. הולכת ונעשית ראויה - לקבל את ה'אור', מהחמה.
ואז, כשעברו עליה הימים הראויים לטהרתה - אפשר 'לקדש' אותה. לייחד אותה - עם מי ש'אמר לה שתתחדש'.
עם המציאות הזו - שתמיד היא זורחת. שאין בה 'שינוי', שאין בה 'חסר'.
כך גם אנו - ה'עמוסי בטן'. האחוזים - בשכינה הקדושה, זו שה'לבנה' - נמשלה אליה. וזה לא רק משל בעלמא, אלא היא ה'ביטוי' שלה ממש.
עלינו להפנים את כל זאת. לדעת מה אנחנו עושים. בפרט - במצות קידוש לבנה. 'לקדש' אותה - לקודשא בריך הוא. אנחנו, בתוכו. בפנים. חלק מה'קידושין' האלו. מה'נישואין' הללו.
זה 'מתחיל' - בכל חודש. ובחסדו - זה בקרוב גם יתמשך, ויתמשך, ויגדל עוד ועוד - עד שיהיה 'אור הלבנה כאור החמה'.
וב'קטן' - זה בכל המצוות שלנו. לכולן - מטרה אחת: לייחד. 'לקדש'.

*

במקום סיכום:

יש כמה 'מקבילים':

א. קודשא בריך הוא - ושכינתיה.

ב. מעל הזמן - ובתוך הזמן.

ג. טוב 'טהור' - ועירוב טוב ורע.

ד. חמה - ולבנה.

[יש מקבילים רבים מאוד נוספים, ואכמ"ל; פירטנו כאן את הנוגע לדידן.]

ואת כל אלו - עלינו 'לחבר'. לאחד. לייחד.

וזה מתבטא - בחידוש הלבנה. 'התחדשות'. החידוש, כפי שביארנו, הוא לא ב'זמן' - וגם לא ב'מעל הזמן'. הוא ה'ביטוי', של ה'מעל הזמן' - בתוך מערכת הזמן.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

החודש הזה לכם

וכל מצוה שלנו - יוצרת חידוש כזה. יוצרת 'ייחוד', בין ה'מעל הזמן' - למערכת הזמן.
ובתנאי - שאנחנו מודעים לכך. מודעים לסוגיא הזו, ומודעים - לתוכן העמוק של כל מעשה
שלנו.

זו המטרה של כל הבריאה כולה.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

חשבון זמן ארבע מאות ושלושים

וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (יב, מ)

הנה במשנה בעדיות פ"ב מ"ט תנן, הוא היה אומר, האב זוכה לבן, בנוי, ובכח, ובעושר, ובחכמה, ובשנים, ובמספר הדורות לפניו, והוא הקץ, שנאמר (ישעיה מא) קורא הדורות מראש, אף על פי שנאמר (בראשית טו), ועבדום ועינו אתם ארבע מאות שנה, ונאמר (שם), ודור רביעי ישובו הנה. מבאר רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל כונת המשנה באמרה ובשנים במספר הדורות לפניו, בהקדם דברי התוספתא (שם פ"א הי"א) מספר הדורות לפניו, הקץ. אע"פ שהימים והשעות כחוט השערה לפני המקום, אינו מונה אלא דורות. ע"כ. והיינו דגדר הזמן אינו כלפי הקב"ה דאצלו יתברך הכל נקודה אחת, רק כלפי האדם. והגם שהזמן שישבו במצרים אינו עולה יותר ממאתים ועשר. מ"מ הקב"ה חישב לפי הדורות שישבו במצרים, דהיינו לפי אלו שישבו ולא עבדו למצרים, דהיינו שבט לוי (דאיתא בפרקי דר"א פ' ל"ז ובמדרש שהובא ברמב"ן (במדבר ג יד) ששבט לוי לא עבדו) מלוי עד משה, ולכל אדם חישב שנותיו בפני עצמו ולא חיסר את השנים שנבלעות של זה בזה. ומביא דוגמה לזה מנזיר דף י"ג ודף ט"ו.

ועל כן החשבון הוא, משה רבינו פ' שנים עמרם קל"ז שנים קהת קכ"ח שנים ולוי היה בערך פ"ה שנים. סך הכל עולה לארבע מאות שלשים.

ובאופן נוסף מבאר רבינו שהחשבון הוא כל שנותיהם של יעקב קהת ולוי, קמ"ז קל"ז קכ"ח. מ"ב [מקורות: צ"פ עדיות ועה"ת פ' ויגש (מזו)]

*

זמן היציאה ועיבור חודש אייר

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מִמִּצְרַיִם (יב, מא)

איתא בשבת (דף פ"ו ע"ב פ"ז ע"ב) ת"ר בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו וכו' ת"ש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהם ובחמשה עשר יצאו ולערב לקו בכורות לערב ס"ד אלא מבערב לקו בכורות ואותו

מ"ב צ"ע דלחשבון זה עולה ארבע מאות ושנים עשרה שנים ואין זה ארבע מאות ושלושים. ואולי צריך להוסיף שנות גלות יוסף, אך א"כ הוה תל"ד, וצ"ע.

היום חמישי בשבת היה מדחמיסר בניסן חמשה בשבת ריש ירחא דאייר שבתא וריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן אמרי לך רבנן אייר דההיא שתא עבורי עברוה.

מקשה רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל הלא לפי חשבון זה נמצא שמתן תורה היה רחוק חמישים ואחד יום מחג הפסח. וזה לא יתכן [ובקרא כתיב חמישים יום]. ומבאר רבינו עפ"י מה שכתב במקו"א דאם עברו ב"ד את החודש ואח"כ באו עדים לאחר הזמן של מועד, שנחלקו בזה אם מאיימין על העדים שלא יעידו. ואם לא איימו אז נחלק הדבר לב' דינים, דלענין שתי הלחם, הולכים אחרי הקרבת העומר בפועל דהיינו לפי העיבור של ב"ד אף שהיה טעות. ולכן בנידונינו יקריבו יום אח"כ. אבל לגבי זמן היו"ט ועוד דברים הולכים לפי החשבון האמיתי.

ואומר רבינו, די"ל שכך באמת אירע אז ביציאת מצרים. שהיה בקידוש החודש דאייר ב' הענינים. ועל כן הגם שלענין שתי הלחם אזלינן בתר העיבור שבטעות היה, מ"מ לענין היו"ט וקבלת התורה אזלינן בתר המולד האמיתי לפי החשבון^{מג}. [מקור: צ"פ שבת דף פ"ז ע"ב]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

^{מג} צ"ע, דלגבי יוה"כ כתב רבינו בכ"מ (מכתבי תורה מכתב נ"ז ושו"ת צ"פ נ"י סי' ק"ג וש"נ) דלענין היו"ט אזלינן בתר קידוש הב"ד אף שהיה בטעות. דישראל קבעי למועדים, ולענין העינוי אזלינן בתר החשבון האמיתי. וצ"ע.

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, כולל מגדל עוז (רחובות)

יציאת מצרים הגשמית והרוחנית

בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יב, מא). וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא
ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (יב, נא)

האם יציאת מצרים מיוחסת לישראל או לקב"ה?

בפרשתנו אנו מוצאים שני פסוקים העוסקים בתיאור יציאת מצרים "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (פרק יב פס' מא), ובסמוך לו (פס' נא) "וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". וכשמתבוננים בכתובים נוכחים לראות שיש חילוק ביניהם, שבעוד הכתוב הראשון משייך את יציאת מצרים לעם ישראל - "יצאו כל צבאות ה' וגו'", הרי שהכתוב השני מייחס את יציאת מצרים לקב"ה - "הוציא ה' את בני ישראל", ויש להעמיק בכך.

וכשם שבפסוקים מצינו שפסוק אחד מייחס את יציאת מצרים לישראל והאחר לקב"ה, כך אנו מוצאים בדין ודברים בין בלק לבלעם. שכך אמר בלעם (במדבר כג כב) "קֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם" וכתב רש"י (ע"פ תנחומא יד) "[אמר בלעם לבלק] אתה אמרת 'הנה עם יצא ממצרים' (שם כב ה) לא יצא מעצמו, אלא האלוקים הוציאם". ויש להבין את הדין ודברים ביניהם, וכי חשב בלק שעם ישראל יצאו לבד, והלא נאמר בשירת הים "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אֲחֻז יִשְׁבֵי פְלִשְׁתִּים" (טו יד) וכן אמרה רחב "כִּי שָׁמְעֵנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ ה' אֶת מֵי יַם סוּף מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב י), והיאך יכול בלק להכחיש את הידוע.

כאשר התלוננו עם ישראל בפני משה ואהרן על חסרון במזון אמרו בתוך טענתם "כִּי הוֹצֵאתֶם אֶתְנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה" (טז ג), והם ענו כנגדם "עָרַב וַיִּדְעֶתֶם כִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שם ו). ותמוה, היאך ייחסו ישראל את יציאת מצרים למשה ואהרן, בעוד שבעיניהם ראו כיצד ה' מהפך ומשדד כל מערכות הטבע. ובמפורש נאמר לאחר קריעת ים סוף "וַיִּצְאֵם מִיַּם סוּף וַיִּבְמְשָׁה עֲבֹדוֹ" (יד לא), הרי שידעו שהקב"ה הוציאם ממצרים ומשה לא היה אלא שלוחו.

בהגדה של פסח אנו אומרים שאילו הקב"ה לא היה מוציאנו ממצרים "הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". וקשה, מה ההכרח שגם אנחנו היינו משועבדים, הרי הרבה ממלכות גדולות נפלו במשך השנים כגון רומי ויוון, וא"כ אין הכרח שהמצרים היו נשארים במלכותם, וכמו ששנינו במסכת ידים (ד ד) שבא סנחריב ובלבל את כל האומות, ואם כן סביר להניח שלא היינו משתעבדים לעולם.

שיעבוד גופני ושיעבוד רוחני

והנראה בזה, שבמצרים שועבדו בני ישראל בשני שעבודים שונים. האחד, שיעבוד הגוף, כמו שמבואר בתחילת פרשת שמות "וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ; וַיִּמְרְרוּ אֶת

חִיִּיהֶם בְּעִבְדָּה קָשָׁה" (א יג-יד), וכמו שכתב רש"י (ב יא) שהנוגש היה מעמיד את הישראל מקרות הגבר למלאכתו. אך יש לידע שהיה שיעבוד נוסף, והוא שיעבוד הנפש, שעם ישראל נדבק בטומאת מצרים ושקעו במ"ט שערי טומאה ובעבודה זרה. ושיעבוד רוחני זה, כה גדול היה כוחו, עד שגם לאחר שפסקה העבודה חצי שנה קודם יציאת מצרים (ראש השנה יא א), ולאחר שנה של מכות נוראות שקיבלו המצרים (עדויות ב י), בכל זאת אילו היו נשארים ישראל במצרים עוד זמן מועט היו שוקעים בטומאת מצרים מבלי אפשרות לעלות משם (זוהר חדש פר' יתרו), ועל כן נאמר (דברים טז ג) "כִּי בְּחַפְזוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" שלא היה אפשר עוד להמתין אפילו מעט בתוך טומאת מצרים, כי אילו היו נשארים אפילו מעט, כבר לא היה את מי להציל, כיון שהיו ישראל נפגמים בשורשם והיו דומים למצרים במהותם. ועל כך אומר בעל ההגדה שאילו לא גאלנו הקב"ה ממצרים, היינו עדיין משועבדים, שאין הכוונה על שיעבוד הגוף, שהרי עמים רבים השתחררו מעול העבדות, אלא הכוונה לשעבוד הרוחני, שכיוון שהיינו נהפכים לחלק מהעם המצרי, שוב לא היינו יכולים לעולם להילקח להיות עם ה'.

ובכך נבין מה שבכל מקום נאמר לשון כפול ביחס ליציאת מצרים, וכגון אצל יוסף "פָּקֵד יִפְקֹד" (בראשית נ כד; שמות יג יט) ששתי גאולות היו גשמית ורוחנית, ובהגדה של פסח "ונודה לך שיר חדש על גאולתנו (הגשמית) ועל פדות נפשנו (הרוחנית)" ובברכת המזון "על שהוצאתנו מארץ מצרים (מהטומאה הרוחנית) ופדיתנו מבית עבדים (גאולה הגשמית)" ובתפילת שחרית "ממצרים גאלתנו וגו' ומבית עבדים פדיתנו", ובעשרת הדברות (שמות כ ב) "אֲנֹכִי הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (הטומאה הרוחנית) מִבֵּית עֲבָדִים (השעבוד הגשמי)" וכהנה רבות. ועל דרך זו, ביאר הרמב"ן (ג ט) את כפילות הפסוקים "וְיָצְאֶת צִעֲקָתָם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נְגִשְׁיוֹ" (שם ז) וסמוך לו (שם ט) "וְעֵתָה הִנֵּה צִעֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלַי", שהצעקה הראשונה הייתה של בני האדם מהשעבוד הגופני, והצעקה השנייה הייתה של כנסת ישראל על השעבוד הרוחני.

ישוב ההערות לפי היסוד הנ"ל

ומעתה נראה ברור, שיציאת המצרים הגשמית, הגם שהקב"ה עשה מופתים עצומים, מכל מקום עניינם היה לסלק את שלטון המצרים, וכאשר סר המפריע, יצאו עם ישראל מכח עצמם ממצרים תחת הנהגתו של משה רבינו. אולם הייתה יציאה נוספת ממצרים והיא היציאה מהשעבוד הרוחני, שביחס אליה לא הועיל מה שיצאו ישראל ממצרים למקום אחר, שהרי טומאה זו תמשיך להיות דבוקה בהם, והקב"ה פעל להוציא טומאה זו מליבם ולסייע בידם להיטהר ולהזדכך.

ובכך מתיישבות ההערות באר היטב. שיציאת מצרים המיוחסת לישראל עוסקת ביציאה הגשמית, ואילו יציאת מצרים המיוחסת לקב"ה עוסקת ביציאה הרוחנית. ובלק טען "הַנִּיחָה עִם יֵצֵא מִמִּצְרָיִם" שלא הייתה אלא יציאה גשמית, אולם טומאת מצרים עדיין דבוקה בישראל וממילא אפשר להחיל עליהם קללה, אך ענה לו בלעם "קָל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם" שהקב"ה הוא שהוציאם, כלומר מלבד היציאה הגשמית הוסיף הקב"ה לטהרם מטומאת מצרים ואין הקללה יכולה לחול עליהם. וזה היה הדין ודברים בין משה ואהרן לעם ישראל,

שכאשר ראו ישראל שהם מתאווים ללחם ובשר חששו שמא עדיין דבוקים הם בטומאת מצרים ועל כן טענו מדוע אתם הוצאתם אותנו מארץ מצרים, כלומר מה הועילה לנו היציאה הגשמית שהייתה תחת הנהגתכם כל עוד לא הזדככנו מהטומאה שדבקה בנו. וענו להם משה ואהרן, שהקב"ה הוציא אותם כלומר טיהר אותם מטומאת מצרים, ומה שהם מתאווים כל כך לאוכל גשמי, הוא מחמת שהקב"ה מנסה אותם על מנת לחשלם ולחזקם כדי שהמעלות הרוחניות שיש בהם יבואו מכח העבודה העצמית שלהם.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע, הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

שמות החדשים

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם רֵאשִׁים חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לְכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה (יב, ב)

הרמב"ן מבאר שנצטוונו בפסוק זה למנות את החודש שבו יצאו בני ישראל מארץ מצרים כ'חודש הראשון', ולמנות את שאר החודשים הבאים אחריו, 'החודש השני, החודש השלישי' וכן הלאה עד סוף השנה ב'חודש השנים עשר', כדי שיהיה זכרון לנס הגדול של יציאת מצרים, כי בכל עת שנזכיר את החודשים, יהיה הנס נזכר, ועל כן אין לחודשים שמות בתורה, כי אם מספרים. וכשנקרא לחודש ניסן 'ראשון' ולחודש תשרי 'שביעי', פתרונו, ראשון לגאולה ושביעי אליה. ומבאר הרמב"ן שבשלב מאוחר יותר, כאשר עלו ישראל מבבל לארץ ישראל, התחילו לקרוא לחודשים בשמות שהיו נקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו ה' יתברך, וז"ל:

"וכבר הזכירו רבותינו זה הענין, ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל, מתחלה לא היו להם שמות אצלנו, והסיבה בזה, כי מתחילה היה מנינם זכר ליציאת מצרים, אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב (ירמיה טז יד - טו) "ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון", חזרנו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בבל, להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו ה' יתברך... והנה נזכיר בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה".

והנה, צריך לבאר על מה סמכו עולי בבל, לשנות מציווי התורה שבפסוק 'ראשון הוא לכם לחדשי השנה', המורה על קריאת החודשים במנין, זכר ליציאת מצרים. ומצאנו בזה שתי דעות במפרשים. דעת האברבנאל שעולי בבל לא הפסיקו למנות את החודשים במנין - 'ראשון ושני' - כפי שציותה התורה, אלא שמלבד זה, קראו לחודשים גם בשמות שהיו קוראים להם בבבל, וכמו שכתוב במגילת אסתר, "בחודש הראשון הוא חודש ניסן", ולפיכך לא עברו בזה על מצות התורה.

ספר העיקרים (הרב יוסף אלבו, מאמר ג פרק טז) מפרש הענין בדרך אחרת וז"ל: "ונראה מזה כי הם הבינו שצווי מנין החדשים היה זמני, רוצה לומר כל עוד שתמיד הגאולה היא, אבל אחר שגלו שנית ונגאלו משם ונצטוו על ידי ירמיה: "לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפון" וגו' (ירמיהו כג, ז), ראו להניח המנין הראשון שהיה זכר ליציאת מצרים וחזרו למנות מנין אחר מתשרי לשנות העולם, והשאירו שמות החדשים שעלו עמם מאשור זכר לגאולה השנית, כי הבינו שצווי מנין החדשים מניסן היה זמני ולא צווי נצחי אף על פי שלא נזכר בו זמן".

שמות החדשים

בספר אמת ליעקב (מרן הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל) כותב שמלבד שמות החדשים שעולי בבל קראו להם בשמות הפרסיים, גם השפה המדוברת בארץ ישראל בתקופת בית שני, היתה לשון ארמי ולא לשון הקודש. והטעם לדבר הוא מפני שעולי בבל אשר בנו את הבית השני, ידעו שבנין זה לא יעמוד לעולמים, וכי אין חזרתם לארץ ישראל בעת ההיא, הגאולה השלמה. הם הבינו שבנין הבית בתקופה ההיא לא נועדה אלא להכין את העם לתקופת הגלות הארוכה אשר עוד לפניהם.

והיינו מפני שראתה ההשגחה שלאחר שבעים שנות גלות בבל, כבר נטמע ונתערב רוב העם עם הגויים, ואם יתעכבו בגלות זו עוד זמן רב, ח"ו לא יצליח העם להישאר בזהותו היהודית, ולא יהיה את מי לגאול. ולכן, חמל ה' על עמו והוציאם מבבל והחזירם באופן זמני, לארץ ישראל, ובנה להם את בית הבחירה, והכל בכדי שישובו ויתחזקו ביסודות האמונה ויהיו מחוסננים לקראת תקופת הגלות המרה.

ובזאת מגיע רבי יעקב לבאר את דברי הרמב"ן הנ"ל וז"ל: "מחמת הכרתם זו שעדיין לא הגיעה הגאולה השלמה, הנהיגו עולי בבל כמה וכמה ענינים שיהיו עושים כמו שהיו נוהגים בתקופת הגלות, להראות שבאמת תקופת גלות בבל עדיין נמשכת, והבנין הנבנה אינו אלא עראי ועתיד להיחרב. מחמת זה כשעלו מבבל חזרו לקרוא את שמות החדשים בשם שנקראו בבבל, וכמו שכתב הרמב"ן: "להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו ה' יתברך", כלומר, כדי לזכור שבאמת לא נגאלו באופן מושלם. ולכן גם לשונם נשאר בלשון הגלות, לשון ארמי, ולא חזרו לדבר בלשון הקודש, מה שהיה נראה כאילה הם נגאלו באופן סופי. ונראה שזה גם הטעם מדוע נכתב התלמוד הירושלמי בארמית, דבשלמא הבבלי שנכתב בבבל נכתב בשפת המדינה, אבל הירושלמי שנכתב בארץ ישראל מדוע נכתב בארמית, אבל לדברינו נעשה זה מהטעם הנ"ל".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

גלות - הכנה לגאולה

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ד' מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם (יב, מא)

כפי המבואר בספרים הקדושים, ביניהם בשל"ה הקדוש, וביניהם בספר בית אלקים
להמבי"ט, ענין גלות ויציאת מצרים היה כדי להכשיר את כלל ישראל למתן תורה ולקבלת
התורה. ולכאורה זהו ענין המבואר כאן שצבאות ד' יצאו בדווקא מארץ מצרים.

ויש לזה הרבה סימוכין מקמאי דקמאי, וכגון הנאמר בספר רבינו בחיי בשם הגאונים, על
הפסוק בפרשת בא וירדו כל עבדיך אלה אלי והשתחו לי לאמר צא אתה וכל העם אשר
ברגליך ואחרי כן אצא ויצא מעם פרעה בחרי אף. דמפסוק זה יוצא שם קדוש ונורא שכוחו
עצום להוציא הולד לקבל תורה, כאשר בני ישראל יצאו ממצרים לקבל תורה. והרי ידוע
שכל אדם נולד לעמל תורה, וכמו כן עם ישראל יצאו ממצרים לקבל תורה כדכתיב,
בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

ועוד חזינן שעשר הדברות כנגד עשר המכות, ונמצא שעשרת המכות היו ההכנה לקבלת
עשרת הדברות, וכן מצינו שהזקנים שלא באו אל פרעה עם משה ואהרן, נפרע להם הקדוש
ברוך הוא במתן תורה, והיינו שההכנה למתן תורה היתה בהכניסה אל פרעה...

וכללות הענין הוא, דיגעת ומצאת תאמין, והיגיעה במצרים זיכתה את עם ישראל
במציאה שהיא המתן תורה. ואם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת השם
ודעת אלקים תמצא. וכן גאולת מצרים היתה בעיקרה בעבור זה והוא בשביל הבן החכם
והדומה לו, לא בשביל הרשע וכיוצא בו, שאילו היה שם, כלל לא היה נגאל.

ונמצינו, שכאשר אנו קוראים הפרשיות דגלות וגאולת מצרים, אנו קוראים בעצם את
ההקדמה והמבוא לקבלת התורה. וכמו כן יש לנו להבין שכל הקשיים שאנו עוברים עתה
בזמנינו, הן בוודאי הכנה למה שד' דיבר טוב על עם ישראל. ויתכן שזו הכנה לגאולה
העתידה לבא בקרוב בימינו.

והנה יש להתבונן עוד בדבר זה שגלות מצרים היא ההכנה וממש ההקדמה למתן תורה.
ויתכן לפרש כך, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת חוקת, זאת חקת התורה, זהו
שאמר הכתוב, מי יתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד), כגון אברהם מתרח, חזקיה מאחז,
יאשיה מאמון, מרדכי משמעי, ישראל מאומות העולם, העולם הבא מן העולם הזה, מי
עשה כן מי גזר כן מי צוה כן לא אחד, לא יחידו של עולם, וכו'. ויש להבין מדוע דווקא
מתרח יצא אברהם.

ונראה לבאר יסוד הדברים. שכדי להגיע לדרגת אברהם אבינו ראש המאמינים ואב ראשון לכלל ישראל, צריך לעבור נסיונות קשים, והנסיון הוא לגדול בבית תרח ומשם לצאת אברהם אבינו... ולא זו בלבד אלא שהקדוש ברוך מצוהו בציווי הראשון שמצינו בתורה, לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך. וכאשר עומדים בנסיונות מסוג זה יוצאים אברהם אבינו. וזהו מי יתן טהור - מטמא - הלא אחד. שהטהור לא יכול לצאת רק מהנסיונות הקשים ביותר שגורם לו הטמא.

וזהו גם ענין העולם הבא מן העולם הזה, דדווקא מהקשיים שהאדם עובר בעולם הזה, הוא זוכה לעולם הבא. וזהו כל היסוד שמבאר בעל המסילת ישרים בספרו בפרק ראשון, ביאור חובת האדם בעולמו. ולכשתימצי, כל דבריו מיוסדים על דברי חז"ל.

וענין זה למדנו לדורות מיציאת מצרים, שכאשר זכינו על ידי ההכנה והיסוריים לגאולת מצרים, כן על ידי העמל ויגיעה בתורה ובמצוות נזכה לכל הטוב אשר דיבר השם על ישראל. ואלו הן עקבי הצאן שבהם נצא עד ביאת הגואל, ודבר זה כל כך חשוב ועקרוני, שלא נוכל לתת לבן הרשע שלא השכיל להבין ואמר, מה העבודה הזאת לכם, משל הוא לא היה כלל במצרים, ולא קיבל הלקח והלימוד שדווקא היגיעה מביאה את המציאה, שזהו כלל ענין יציאת מצרים. להשאר בלי תגובה. ועל כן אנו מודיעים לו ולנו שאילו היה הוא שם עם השקפה זו, לא היה נגאל.

ואפילו כולנו חכמים ונבונים ויודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, כי לעולם לא נפסיק ולא נרפה מלהתיגע ולהתמודד עם נסיונות החיים לטוב לנו ולבנינו כל הימים.

ויהי רצון שנזכה להגיע אל התכלית שלשמה יצאנו ממצרים. ובזה נזכה לגאולה השלימה במהרה.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

מדיני צליית הפסח הנוהגים בקרוב אצל כל יהודי בביתו

וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר ... צְלִי אֲשׁ... (יב, ח)

בקרוב נזכה כולנו להגיע לרגע שציפו לו אבותינו שנים רבות, ולזכות למצווה הנדירה של קרבן פסח, אך בשונה משאר הקרבנות בהם מטפלים צוות שלם של כהנים, ועל היהודי מוטל רק התשלום, בקרבן פסח אחר ההקרבה עצמה שהיא באחריות הכהנים, כל השלבים של הכנת הפסח לאכילתו מוטלים על היהודי הקטן בביתו, יתירה מכך גם הציבור כולו עסוק בשעה זו בהכנת הפסח לאכילה, כך שמומלץ על כל אחד להערך בהתאם וללמוד את ההלכות הנצרכות.

כמובן, בעצם הלימוד מלבד מצוות ת"ת מקיימים בזה גם בזמן הזה "ונשלמה פרים שפתינו" וע"י הלימוד נחשב כאילו קיימנו, וכן מראים הרצון וההשתוקקות לזכות לכך בקרוב.

הלכות אלו נוגעות לכל איש ואשה מישראל [ולאו דווקא לכהנים].

א. מצות עשה מן התורה לאכול הפסח צלוי ולא מבושל ולא חי, והעובר על זה מבטל עשה ול"ת.

ב. יש לצלותו לגמרי באופן שיהיה ראוי לאכילת אדם, לדעת הרמב"ם לכל הפחות כשיעור מאכל בן דרוסאי [י"א חצי בישולו וי"א שלישי בישולו], ולדעת רש"י בשיעור זה עדיין אסור וצריך שיהיה ראוי לאכילה לגמרי.

ג. אם צלאו מעט ולא לגמרי עובר משום "אל תאכלו ממנו נא".

ד. ראוי להתבונן שיהיה צלוי היטב מכל צדדיו כראוי, ומצוי מאד שמצד אחד או מבחוץ צלוי היטב ומבפנים או במקום אחר עדיין אינו גמור.

ה. צולין בתנור על שפוד מעץ רימון בדווקא^{מ"ה}, וישלהוציא מקום חיתוך העץ כלפי חוץ^{מ"ו}.

ו. יש להקפיד שיהא בית השחיטה כלפי מטה ויזוב הדם למטה, ולכן יתן החלק העבה שבשפוד כלפי מטה להחזיקו שלא יפול^{מ"ז}.

ז. תוחבו מתוך פיו כלפי מטה עד בית נקובתו, ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לזמח, ולא מבפנים משום שנראה כמבושל ולא צלי.

^{מ"ד} ויש שהוכיחו מהגמ' פסחים נ"ח שצליית הפסל אורכת כשעה ויש לדחות שהמדובר בכל העיסוק סביב הצליה כגון תיקון התנור ועוד.

^{מ"ה} בגמ' מוזכר לתירוץ א' שדוקא נטיעה בת שנתה, והרמב"ם לא העתיק דין זה.

^{מ"ו} כדי שלא יזובו מימיו על הפסח ויפסל, ויש לדון האם מקום החיתוך דווקא כלפי מטה או לא.

^{מ"ז} תוס'. וצ"ע אם מעכב.

^{מ"ח} הכרעת הרמב"ם.

ח. מצוה לצלות את הפסח מקולס - דהיינו שלם ולא שנחתך ממנו איבר, ואם אינו מקולס כשרמט

ט. אם צלה ע"ג גחלים כשר, ודוקא גחלים שנוצרו מעץ ולא ממתכת, ודוקא גחלים לוחשות [בוערות] ולא עוממות [כבויות].¹

י. צלה בכל דבר אחר רותח פסול.

יא. צלה בחום התנור אחר שפינה ממנו הגחלים אינו צלי אש ולא יצא יד"ח.

יב. יש להקפיד מאד שלא יגע הבשר בדפנות התנור בעודן חמות או בעוד הבשר חם, משום שנצלה מחמת דבר אחר לא מחמת האש, וכן אם נטף מן הרוטב ונגע בתנור שלא יגע בבשר, ובכל הנ"ל אם נגע ישאל לחכם. [ישנם מקרים שצריך להסיר כדי קליפה, וישנם מקרים שיותר], וע"כ מומלץ להשתמש בתנור רחב ככל הניתן.

יג. יש לדון באופן שכבר נצלה כשיעור, ואח"כ נגע בדפנות התנור בעודו חם, אם נאסר משום שנצלה מחמת דבר אחר או שכיון שכבר צלוי לא שייך בו צלי.

יד. כמו כן יש להזהר שלא יגע בבשר קרבן פסח אחר בעודו חם, משום שבולע טעמו ממנו ויאסר לאכלו משום פסח שלא למנויו. נא[וצ"ע]

טו. אין צולין ב' פסחים בתנור אחד, ואפילו שניהם גדי או שניהם טלה שמא יתחלפו הקרבנות, ואם צלה מותר. [ואם נגעו אחד בחבירו בתנור ישאל לחכם, שמא נצלה אחד מחבירו, או שמא בלע מחבירו ונאסר משום טעם פסח שלא למנויו].

טז. אם צלה היטב עד שנחרך כשר, אבל אם נחרך לגמרי עד שאינו ראוי לאכילת אדם ע"י הדחק, לא עבר איסור, אך לא קיים מצות אכילת הפסח²

יז. אסור מן התורה לבשל הפסח במיים ולא בשאר משקין, אבל מותר לסוך אותו בשעת צלייתו בשמן ודבש ושאר משקים, מלבד מים, וכן מותר לטבול הבשר אחר שנצלה בשאר משקין חוץ ממים.

יח. יש להקפיד לאכול את הבשר בלילה ולא בין השמשות³ והאוכל מן הפסח מבעוד יום עובר בעשה. [ויש לשים לב בשעת הצלייה וההכנה שלא לטעום ממנו].

הדברים חסרים, ואשמח מאד לקבל הערות לתגובות: yehudit2761@gmail.com

^{מט} דעת התוס' רפ"ז דפסחים, ולרש"י משמע שפסול. מנ"ח. והח"ח העתיק דברי התוס'.
^נ ברש"י משמע שדוקא אם חתכו לחתיכות, ושמא הטעם שבלי זה אינו יכול להצלות כראוי מבפנים.
^{נא} אפילו אם ננקוט כמ"ש בסעיף קודם שאין במצב זה חיסרון של צלי מחמת דבר אחר.
^{נב} זבח תודה
^{נג} ואינו דומה לשאר דיני התורה שאפשר ע"י תוספת שבת ויו"ט להתחיל ביום.

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

התייחסות נכונה לזולת! / לא ידח ממנו נדח!

וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֵלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֵבֶדָה הַזֹּאת לָכֶם וְכוּ' וַיִּקְדַּח הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ (יב, כו-כז) וברש"י: ויקוד העם - על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם.

המעין בהגדה של פסח, יגלה ששאלת "מה העבודה הזאת לכם" היא שאלת הבן הרשע. הקשה אם כן רבי צדוק הכהן מלובלין (בספרו פרי צדיק, ויקרא, לחג הפסח אות ח): "ומה זו בשורה, שיהיו להם בנים רשעים?"

והוסיף לשאול: "וגם מה זו בשורה שיוולדו להם בנים, זה יתכן לאיש פרטי הוא בשורה... אבל לאומה שלימה הלוא עולם כמנהגו נוהג שנושאים נשים ומולידים בנים!"

וכאן כותב רבי צדוק דברים אשר צריכים לעמוד יום יום שעה שעה, לעיני כל הורה ומחנך בישראל: "אך עיקר הבשורה היה להם שאף הבנים הרשעים שיוולדו להם לא יידחו מכלל ישראל לעולם!"

בהמשך דבריו כותב רבי צדוק: "ואף על פי שחטא - ישראל הוא ולא ידח ממנו נדח, ועל הבשורה הזו היו שמחים, ועל זה נאמר ויקוד העם וישתחוו על בשורת הזרע שהובטח להם שיהיה לזרעם קדושת ישראל לעולם!!!"

ומסיים: "ועל שאלת הבן הרשע בא התשובה אילו היה שם לא היה נגאל, אבל אחר שגאל אותנו ה' יתברך ועשה אותנו לאומה ישראלית, מעתה כיון שגם הוא נולד מישראל ונימול לשמונה, לא יועיל לו רשעתו להוציא עצמו מכלל ישראל אף על פי שעשה תועבות, ואף על פי שחטא ישראל הוא, ויהיה לו תיקון גם על מעשיו".

*

בחודש זה, יחול יום פטירתו של אבי תנועת המוסר ומחוללה, רבי ישראל סלנטר, זצ"ל (כ"ה בשבט תרמ"ג). לכן בשבועות אלו אביא את התייחסותו למשנת "במה מוכיחין". וזה החלי.

כאשר הגיע רבי ישראל לראשונה לממל, נדהם ביום שישי להווכח שלא ניכרת תכונה בחנויות ובשווקים, לא נראו נשים נושאות סלים מלאים כל טוב, דגים וחלות ושאר מטעמים לכבודה של השבת המתקרבת.

הסתובב רבי ישראל אנה ואנה כשליבו בל עמו. קשה היה לו ללכת ולהכין את צרכי השבת כשסביבו עיר של יהודים המתעלמים מהעובדה שיום שישי היום. אברך אחד שראהו, אמר לו: ידע מר שלא רק ביום שישי, אלא גם בעיצומה של השבת פותחים כאן מרבית הסוחרים היהודים את בתי העסק, מורידיים ומעמיסים סחורות ביום השבת. שתק רבי ישראל ושמר את הדבר בלבו...

אחרי שבוע ימים, כאשר התאקלם כבר בעיר, החל להפיץ את דעותיו המוסריות. ביתו היה פתוח לכל והיו נכנסים ויוצאים בו כל שעות היממה.

בשבת הראשונה לשהותו, שאל את מקורביו היכן בית הכנסת של הסוחרים והלך להתפלל שם.

הגיע זמן הדרשה ורבי ישראל עלה לשאת דבריו. בני העיר עדיין לא ידעו ששיטתו הייתה לקרב יהודים בדברים רכים ובאהבה, ולא בכח ובדברים קשים כדרבנות.

ואכן פנה רבי ישראל לסוחרים והחל מושך את לבם בדבריו ומתאר בפניהם את היופי הגנוז בשבת, חמדה גנוזה שנתן לנו הקב"ה במתנה, ויש להתענג בה ולשבות בה מכל מלאכה.

אבל, הוסיף, ספרו לי ומבין אני כי סוחרים חשובים אתם ואינכם יכולים לסגור את בתי העסק בשבת, וברור לי כי יש לטפל ולדאוג לסחורות שמגיעות בשבת, שהרי זה הכרחי. אך לעומת זאת - אינכם מוכרחים לכתוב. האם על הכתיבה מוכנים אתם לוותר בשבת? הסוחרים שהקשיבו אליו ושמעוהו עורך טענותיו במתינות, בהבנה ובידידות רבה, לא מלאם לבם לסרב לו, ולכן הסכימו לדבריו.

צודק אתה, רבי, השיבו. בית המסחר יהיה פתוח בשבת, אבל אנו מוכנים לוותר על הכתיבה בשבת, שאכן אין בה הכרח, ונשלים אותה בשאר ימות השבוע.

מאותה שבת פסק רבי ישראל לבוא לאותו בית הכנסת, אך כאשר פגש בחוצות העיר את הסוחרים, נהג בהם כבוד והאיר להם פנים, ברכם לשלום מתוך סבר פנים יפות, שוחח איתם בענייני דיומא וקנה אט אט את אמונם.

כעבור שבועות אחדים הופיע שוב רבי ישראל בבית מדרשם של הסוחרים, ובתום התפלה דרש בפניהם, חזר והעלה את חשיבותה של שמירת השבת, וכעת הביאם להכרה כי אף שמוכרחים לפרוק את הסחורות בשבת, אבל כדי להטעין את הסחורות אפשר להמתין למוצ"ש ולא יהיה בכך שום נזק.

אף הפעם קבלו הסוחרים את דבריו והסכימו להצעתו.

שוב הוקיר רבי ישראל רגליו מבית כנסת זה למספר שבועות, וכעבור זמן שב לדרוש והפעם הרחיב את הדיבור על פריקת הסחורות שיכולה גם היא להמתין לאחר השבת.

בדרך זו, שלב אחר שלב, השפיע רבי ישראל על הסוחרים ככל שהיה יכול, עד שהביאם למצב בו כל סוחרי ממל שבתו לחלוטין בשבת מכל מלאכה, ועשאוה ליום חג כדת משה וישראל!!!

*

זעקה מקבר מרן רבי ישראל סלנטר

לפני כעשרים שנה התארגנה קבוצה של גדולי המוסר לצאת לתפילה על קברו של אבי תנועת המוסר, רבי ישראל סלנטר, בעיירה קניגסברג שבגרמניה. המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל, סירב בתחילה להצטרף לנסיעה.

לבסוף נעתר מפני בקשת הרבנית לעלות אף לקבר אמה, אשת חבר לגאון הקדוש רבי אברהם גרודזינסקי הי"ד שנקברה אף היא בקניגסברג, ובני המשפחה מעולם לא פקדו את קברה.

עם שובו ארצה סיפר: עמדתי ליד קברו של רבי ישראל והתביישתי. שמעתי אותו קורא אלי ממעמקי האדמה: אני שוכב כאן במנוחה, ואיני צריך שיבואו לבקר אותי. הבט על הבתים סביב. גרים בהם יהודים רבים שבקושי יודעים דבר מה על יהדותם. הם צריכים אותך! גש אליהם וחזק אותם!

בוודאי יודע אתה למה אני קבור כאן בדד בקניגסברג ולא בבית הקברות בליטא ליד בני משפחתי וחבריי. ראיתי את מצב היהדות שהתרופף בגרמניה, נתתי לבי ועיני עליהם. באתי הנה ממרחקים לחזק את יהודי גרמניה. טרם השלמתי את המלאכה. נפחתי נשמתו ונשארתי קבור כאן. באת הנה, המשך נא במלאכת הקודש. (מתוך עלון שואלין ודורשין של הרב בן ציון קוק שליט"א. שמות תשפ"ב)

*

מסופר על הצדיק הירושלמי ר' אריה לוי זצ"ל:

בעת ביקוריו בבית הכלא, היה עורך שם תפילה בציבור. מנהג היה בידו להקדים שלום לכל אסיר ואסיר, ללחוץ ידו, לשאול לשלומו ולמשאלותיו, ולהביא פריסת שלום מקרוביו שמעבר לסורג. רק לאחר מכן התחיל להתפלל ועבר לפני התיבה.

זכרונו הפונומונלי עמד לו לזכור את כל השמות (וביחוד שמותיהם של הילדים - להם רחש חיבה יתירה) הבקשות והמשאלות... ולא פלא שבעת התפילה לא נעדר איש, והאסירים באו ללא יוצא מן הכלל. היו מתכנסים לחדר מיוחד לשם כך, שהרי ר' אריה היה "פיתוי" עצום למתפללים ואיש לא יכול לעמוד בכך. ברם, בקרב האסירים הפוליטיים נמצא אחד, אשר סרב באופן עקרוני להתפלל. הלה, שהיה קומוניסט נלהב, נאסר בשל פעילותו הקומוניסטית והיה מכריז בכל עת: "אני איני מאמין! אתאיסט אנכי למהדרין!" וכיוצא באלה...

שמע ר' אריה כי ישנו אסיר המדיר רגליו מבית הכנסת ופורש מן הציבור ודאג לו... פנה ר' אריה למפקד בית הסוהר, הקצין סטיל (שהיה מכבד את ר' אריה ומצדיע לו כל אימת שראהו) וביקש רשותו לפקוד אסיר זה בחדרו. הרשות ניתנה, ולצד ר' אריה נלווה האסיר משה סגל, אשר שימש כ'מוכתר' האסירים בבית הכלא.

נכנס ר' אריה לכלאו של הקומוניסט, וכדרכו אץ לקראת האסיר, ולחץ ידו בחמימות המיוחדת לו ושאל לבריאותו ולשלומו. הפגין אותו אסיר אדישות והשיבו בשפה רפה.

המשיך ר' אריה ושאלו: מה שמך? השיב לו "ליפקין שמי"! הגיב ר' אריה בהתרגשות:
"שמא ניין ונכד אתה לרבי ישראל סלנטר זכר צדיק לברכה (שאף שם משפחתו היה
ליפקין)?" השיב האסיר: "אמת אמרת, אבי סבי הוא!" אמר לו ר' אריה: "חש אנוכי יראת
כבוד עצומה מלפניך, שהרי מצאצאיו של צדיק גדול אתה אשר לימד מוסר ומידות לבני
אדם, אמור לי בטובך, שמא אוכל לעשות משהו עבורך?".

האדישות בפניו של אותו אסיר כאילו נמוגה ונעלמה והוא השיב לו: "מוכרח אני להודות,
בזה הרגע כבר עשית עבורי, פגישתך זו מסייעת לי בהרבה".

מאותו יום ואילך היה זה האסיר הקומוניסטי, ראשון הממתינים בפתחו של בית הכנסת
לביקורו של ר' אריה. (איש צדיק היה, עמ' 203)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרפראות באור החיים הק' על הפרשה / הרב מרדכי צבי סלומון, קרית גת

רמזי גימטריא לדברי רבינו האור החיים הקדוש בפרשתנו

ויאמר ה' אל משה (י, א)

ובאור החיים הקדוש: אמר לשון אמירה רכה, גם הזכיר שם הרחמים, לא לצד המשתלח אליו, אלא לצד השליח שהוזכר בסמוך אל משה כי הם דברים שישמח בהם צדיק כי חזה נקם, לזה אמר לשון אמירה והזכרת שם הרחמים, כי הם דברים הסועדים את לבו.

*

ויאמר הוי"ה אל משה - עולה בגימטריא 659 / הוי"ה הוי לשון רכה - עולה בגימטריא [עם הכולל] 659

זה השם דרחמים - עולה בגימטריא 659 / זהו בשם רחמים - עולה בגימטריא [עם הכולל] 659

הם דברים ישמח - עולה בגימטריא 659

זה צד שליח צדיק - עולה בגימטריא [עם הכולל] 659

לזה אמר ל' אמירה - עולה בגימטריא 659

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

גודל תיקון מצות פדיון הבן

וְכֹל בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם (יג, טו)

בגליון ישיבת טשעבין מובא מהגאון רב"ש שניאורזון זצ"ל ראש ישיבת טשעבין שהיה מספר ששמע מהגה"ק ר' שמעון זליכובער הי"ד בישיבת חכמי לובלין, מעשה מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע, שהיה בחור אחד שהיה מתמיד ולומד כראוי ויום אחד נכנסה בו רוח שטות וסיפר לכל מכיריו שב"ה נהיה חתן, והדבר לא היה ולא נברא, וכך דיבר מזה הרבה זמן וכבר החל להתכונן לחתונה בהכנה דרבה. וכאשר אביו ראה שאין רוח שטות זו יוצאת ממנו, קם ונסע אל אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע בדבר ישועה ורחמים ולשאל עצה מה לעשות. כשנכנס הבחור עם אביו אל רבינו, **שאל הרבי** את הבחור מי הוא המחותן ומה שמו, וענה לו הבחור שקוראים למחותן ר' שמחה זילברשטיין.

לאחר שיצאו הבחור ואביו מחדר הרבי, הרבי רמז להגבאי שיכניס שוב ביחידות את אביו של "החתן". כאשר נכנס אל הקודש פנימה **שאלו הרבי**, האם בנך זה הוא הגדול שבבית ויען שהוא בנו בכורו **ושאל אותו הרבי** האם עשה לו פדיון הבן?

בתחילה ענה במהירות: "מה השאלה, בוודאי", אולם אחר כך כאשר התבונן יותר בזכרונות מימים ההם, נזכר שהוכרח לצאת פתאום מביתו כמה ימים אחר מילת בנו, והתעכב בדרך כמה שבועות, וכאשר חזר לביתו לא זכר לעשות הפדיון.

צוה אדמו"ר הזקן להגבאי להכניס כהן ומנין, וערכו שם הפדיון הבן, ותיכף ומיד לאחר מכאן שב הבחור לדעתו כמו ימים מקדם ולא דיבר כלל מה"שידוך". החסידים דברו בהתפעלות יתירה ממופת זה שהראה הרבי, איך שהרגיש שבחור זה בכור הוא ועדיין לא נפדה. אולם **הרבי הסביר** שאין כאן שום מופת או נס, דכאשר שאל להבחור לשם המחותן והשיב ששמו שמחה זילברשטיין, הבין הרבי שלא בחינם טפס הבחור שם זה, ומתוך דבריו טמון ששורש הדבר נובע מזה שלא עשו לו פדיון הבן, כי "שמחה זילברשטיין" אותיות "חמשה זילבר-שטיין" והיינו חמש סלעים של כסף.

ובדברי הספד שנכתבו באחד מכתבי העת בעת פטירת אדמו"ר הק' רבי ישראל זי"ע **מטשארטקוב**, הביאו מעשה שהיה יהודי אחד אברך כמדרשו, שפתאום בעת התפילה היה יורד עליו רוח שטות ולא היה יכול עוד להתפלל, ובכל פעם שהתחיל להתפלל היה מתבלבל לגמרי כאילו שדים אחזו בו, ולא ידעו מה לעשות עמו ואיך לעזור. הרב של בית מדרשו, בראותו שאין זה מדרך הטבע, כתב מכתב לאדמו"ר הק' וסיפר לו איך שפתאום בא על אברך זה רוח שטות ממרום שאינו מניח לו להתפלל ונעשה כשוטה. ואע"ג שהרבי לא הכיר כלל אברך זה, השיב הרבי במכתב שבטח שאברך זה הוא בכור ושכחו לפדותו, ויפדה אותו עכשיו ויחזור לאיתנו, וכך היה.

וכן היה מספר חו"ז הרב יוסף היילפרין זצ"ל שאיש אחד בא לפני הס"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע והתחנן לפניו שיש לו משפט קשה ומבקש שהרבי יברכו שיזכה בדינו והשיב לו הס"ק מהוסיאטין שיאחוז עלה הדס בידו בעת המשפט. והנה כאשר עלה יהודי זה לדבר במשפטו ואחזו ההדס בידו כמצווה, רגז וכעס עליו השופט על מה עושה ככה, והשיב לו האיש שכן נצטווה על ידי רבו הרבי מהוסיאטין. כאשר השופט שמע את דבריו נתרגש ואמר לו כשאני הייתי ילד לא הייתי יכול לדבר כלל אבי לקח אותי אל הרבי מהוסיאטין לקבל ברכתו. הרבי שאל את אביו אם אני הבכור וענה שכן, שאל אותו הרבי אם עשה פדיון הבן והשיב בשלילה, דלא ידע ממצוה זו. מיד עשו לי פדיון הבן והתחלתי מיד לדבר כאחד האדם וזכה האיש במשפטו.

וכן מסופר מהרה"ק אדמו"ר מבוהוש ת"א זי"ע, דכשהיה עדיין גר בעיר בוקאראסט ברומניה, באה לפניו אשה אחת עם בנה שהוא כבר בן כמה שנים, אבל דא עקא שהוא מפחד מאוד מאנשים אחרים ומפחד לצאת חוץ לכותלי ביתו והוא מכונס בתוך עצמו ומתיירא לדבר עם אחרים עד כדי כך דכאשר היה שומע איזה רעש קטן היה מתעלף מפחד, וכבר היתה אצל הרבה רופאים וכולם אמרו נואש שאינם יודעים ואינם מבינים למה הוא מפחד כל כך ואינם מבינים כלל מה מפריע לו. ושאל אותה הרבי, אם בנה הוא בכור וענתה שכן ושאלה אם עשו לו פדיון הבן ולא ידעה מה לענות. אחר הביורור נודע שלא פדו אותו ומיד עשו לו פדיון הבן והתחיל מיד לדבר ולהתנהג כאחד האדם, והפחד נעלם ממנו.

והנה אמרו חז"ל (חולין עה:), 'תרי מילתא דתמוה מדכר דכירי אינשי'. ומכל מעשיות הללו נראה שהיה קבלה בידם, דמי שלא נפדה כדין איזה רוח רעה שוכן בתוכו דמפריע לו להתנהג ולדבר כראוי, דיש איזה סמיכות פרשיות בניהם. וכן נראה מהעובדא עם אדמו"ר הזקן מטשארטקוב, דמשום שלא נפדה בחור כהלכה, לכן דיבורו היה מגומגם ומבולבל ודיבר דברים דלא כהווייתן, וצ"ב.

*

במצרים הדיבור היה בגלות

ונראה לבאר דידוע בשם האר"י ז"ל (פע"ח שער חג המצות פר' א) שבמצרים היה הדעת בגלות, וכתב על זה זקני הק' מטשארטקוב זי"ע בספרו ישמח ישראל (אחרון של פסח תרפ"ז ותר"צ) "אם הדעת בגלות אז גם הדיבור אינו בשלימות כי הדיבור נמשך מן הדעת, וכמו דרואים שתינוק שאין דעתו שלימה אינו יכול לדבר, וכל זמן שדעתו מתחזק כמו כן דבורו הולך ומשתלם. שכור שדעתו מבולבלת גם דבורו מגומגם. ולכך בני ישראל במצרים לא יכלו לדבר דבור מתוקן ועל כן נאמר (שמות ב, כג) "ויזעקו ויאנחו ותעל שועתם" שצעקו קולות בלי דיבורים כי לא יכלו לדבר. וכשיצאו ממצרים נשתחררה דעתם גם דבורם נתקן ודיברו כראוי. וזה שאמר 'כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח' כי דבורו מתוקן כל צרכו, ואם כן גם דעתו מתוקנת".

ומעכשיו מבואר, שכדי לגאול דיבורו של אדם צריך להשתחרר מגלות ומשעבוד מצרים, ולכן הבכור שמוטל עליו מצוה מיוחדת להיות נפדה תחת בכורי מצרים, לכן כל זמן שלא

נפדה לא נגאל דיבורו ונעשה מגומגם. וביסוד ושורש העבודה (סוף שער יב) כותב "וגודל התיקון של מצות עשה זו הובא בזוהר הקדוש בהקדמת בראשית (יד.) וז"ל 'המצוה השלש עשרה היא לעשות פדיה לבנו לקשר אותו בחיים כי שני ממונים הם, אחד של החיים ואחד של המות, והם עומדים על האדם וכשאדם פודה את בנו פודה אותו מיד אותו הממונה על המות ואינו יכול לשלוט עליו וזהו סוד. ועל כן באותו פדיון מתקיים המלאך של חיים ונחלש המלאך של מות בפדיון זה קונה לו חיים כאמור ואותו הצד הרע עוזה אותו ואינו נאחז בו'. אחי ורעי ממאמר הקדוש הזה יכול אדם להתבונן גודל התיקון של הפדיון בבן בכור בעצמו לבד קיום מצות עשה מן התורה".

*

פדיון הבן היא סגולה לבריאות הילד

וראה בספר חסידים (ס' שלד) "מעשה בבחור אחד שהיה נטוי למות, אמר תפדוני, כך היה צועק, אמרו לחכם מהו הוא אומר, אמר להם שמא הוא בכור, אמרו כן. אמר להם לפדותו ויחיה, מיד נתנו לכהן ה' סלעים ויחיה כ"ה שנים אחר כך". ובהג' מקור חסד ציין לדברי הזוהר הק' (בראשית יד.) "למיעבד פורקני לבריה לקשרא ליה בחיין".

ובגנוזי ישראל מאדמו"ר מטשארטקוב זי"ע (בליקוטים סוף ח"ב) כתב דבזה מובן דברי רש"י בב"ק (פ.) שפירש ישוע הבן לשון פדיון ופורקן משתה שעושים לפדיון הבן והתוס' הקשה עליו מה שייך לשון ישוע בפדיון, "ונראה לתרץ דברי רש"י שאיתא בדברי האר"י הקדוש זצ"ל שבפדיון הבן מסירין מן הילד הדינין ששורין עליו עד כה, ולכן הוא באמת לו לישועה ועל כן קוראין ישוע הבן".

והחיד"א בספרו מדבר קדמות (מער' פ' אות י) מוסיף "מסורת בידינו מפי זקנים שקבלו מהקדמונים כי איש אשר יקיים מצות פדיון בנו הבכור כדין ויתן ה' סלעים לכהן בשמחה והיו לו לגמרי שלא יחזיר הכהן שום דבר בשום אופן, יהיה בטוח שהילד יחיה וינצל מפגעי חוליי הילדים ויגדל ויהיה לאיש".

*

פסק הרמ"א שהאב אינו יכול לעשות שליח לפדיון הבן

ואולי יש להוסיף תבלין וביאור לזה, בהקדם דברי הרמ"א בהל' פדיון הבן (יו"ד סי' שה, סע' י) שפסק, "אין האב יכול לפדות על ידי שליח וגם אין בית דין פודין אותו בלא האב". והשיגו עליו הש"ך, הט"ז וביאור הגר"א ורעק"א ועוד, שלכאורה "זה תמוה דהא קיי"ל בכל התורה 'שלוחו של אדם כמותו'" (לשון הש"ך), עיי"ש דבריהם.

אמנם בשו"ת חת"ם סופר (יו"ד סי' רצג) כתב להצדיק דברי הרמ"א, דמאחר שפדיון הבן הוא זכר למיתת בכורי מצרים והצלת בכורי ישראל ושם נאמר (שמות יב, יב) "ועברתי בכל ארץ מצרים והכיתי כל בכור" - "אני ולא מלאך אני ולא השליח", שהיה על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, לכן זכר לנס אין לפדות על ידי שליח. ומוסיף עוד החת"ם סופר, שזהו קושית הבן "והיה כי ישאלך בנך למחר מה זאת" (שמות יג, יד), ששואל למה נשתנה מצות

פדיון הבן מכל שאר המצוות שיכולים לעשות בהם שליח, "ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי כי הקשה פרעה לשלחינו ויהרוג ה' כל בכור", שעשה כן הקב"ה בעצמו ולא על ידי שליח, "על כן אני זובח לה' כל פטר רחם", לכן דוקא הבעלים בעצמו היה שוחט את בכור בהמה ולא הכהן, דשחיטה כשרה בזר, וכמו כן "וכל בכור בני אפדה", האב בעצמו ולא על ידי שליח. וסיים בזה החת"ם סופר, "ואע"ג שדברי הגדה הם **מכוונים הם להלכה בעז"ה**". (ובדבריו יש לבאר פסק השו"ע (ס' ת"ס ס'ב) "הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה ומזרו העוסקים בהם ומסייע בעריכתן וכן ראוי **לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה**" וכתב שם המשנה ברורה (סק"ה) "**דמצוה בו יותר מבשלוחו**" וקשה למה דוקא במצוה זו יש לבטל מתורתו ולא סגי בשלוחו (וע' בביאור הלכה ס' ר"נ ד.ה. ישתדל), ולפי דברי החת"ם מיושב).

והיינו, שבמצות פדיון הבן יש ענין מיוחד להראות ולעשות זכר שהקב"ה בכבודו ובעצמו מנהיג עולמו, "אני ולא מלאך אני ולא שליח אני הוא ולא אחר". והנה ידוע שכל חלקי הבריאה נחלקים לד' דרגות, דומם צומח חי מדבר, שהחילוק בין אדם לבהמה שאנו מדברים, והיינו שמכל אברי האדם וחושיו, הדיבור הוא החוש המרום את האדם למעלה מכל חי, למעלת "מדבר".

*

כח הדיבור כולו רוחני

והנה כח הדיבור נבדל מכל שאר חושי האדם, בזה שהוא דבר שהוא כולו רוחני ואין בו שום חלק גשמי כלל וכלשון החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (פר' א), בביאור דברי הירושלמי (פאה - פר' א, הל' א), דכשם ששכר תלמוד תורה כנגד כולם, כך ענשו של לשון הרע כנגד כולם. וכתב החפץ חיים, "והטעם כי כל המצות הם מצטרפות אל הגשם כמו מצות ציצית א"א לקיים אלא על ידי לבישת בגד שהוא גשמי וכן סוכה ולולב וכהאי גונא כל המצות, לא כן לימוד התורה שענינו תלוי בכח הדיבור שהוא כח פשוט רוחני בלבד, ולכן פעולתו שפועל למעלה נורא עד מאוד ועל כן קדושת תלמוד תורה כנגד כולם וכן הדבר להפכו בענין קלקול כי בכל האברים שהוא עושה בהם עונות מחמת שהן גשמיים אין קלקולו למעלה כל כך, לא כן בעון לשון הרע ורכילות שפועל פעולתו על ידי כח רוחני בלבד קלקולו למעלה בעולמות העליונים הוא חזק ונורא עד מאוד ולכך גם ענשו גם כן הוא כנגד כולם". (ובמשלי (יח, כא) כתיב "מות וחיים ביד הלשון" ובפירוש הגר"א כתב ד'חיים' היינו תלמוד תורה, כמ"ש ות"ת כנגד כולם, ו'מות' היינו אם ידבר ח"ו לשון הרע או דברים בטלים).

וכעין זה איתא בספר ערבי נחל (פר' וישלח, סא.) בשם הבעש"ט זי"ע, וז"ל: "הנה כתב הבעש"ט וצלל"ה כי ענין רוח האדם בקרבו וחיות שלו הוא כח הדיבור אשר בקרבו וכמו שאמר הכתוב (בראשית ב, ז) 'ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה' ומתרגמינן 'לרוח ממללא', ולפי זה כשאדם מדבר דיבורים אזי הדיבורים ההם הן חיותו ויוצא חיותו באותן דיבורים". וכן כתב השפת אמת (בהר תרס"ד), "הנה יתרון המדבר על בעלי חיים

על ידי הדיבור והוא מכח הנפש וצריך לשמור עליו שלא ישתנה על ידי כוחות הגופף כי מצד הנפש יש להם שורש אחד".

וכבר מובא יסוד זה ברבינו בחיי (ריש פר' ויגש) "הדיבור הוא עיקר הוית האדם, ומזה אמר הכתוב "ויהי האדם לנפש חיה" באורו שעיקר הוית האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת, והוא שכתוב "בורא ניב שפתים" (ישעיה נז יט) **ומה שייחס הכתוב הדיבור לבורא יתעלה מפני שהדיבור נאצל מכח השכל שהוא מצד הנפש המדברת שבאדם**".

ובפר' כי תצא כתיב כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת **מכל דבר רע** ואמרו חז"ל בספרי "מכל דיבור רע" (וע' בזה במאור ושמש) הרי שבדיבור רע נכלל כל דבר רע, ונקיות הדיבור לבד מספקת להגן על האדם.

ורואים מזה שיש צד השוה בין ענין הדיבור ופדיון הבן, כי כח הדיבור "הוא כולו רוחני" (לשון החפץ חיים הנ"ל), משום שבאה מהנפש שהוא גם כולו רוחני ואין בה שום צד גשמי כלל, אלא נחצב כולו מתחת כסא כבודו ית' וכן הוא ענין פדיון הבן שנעשה כולו על ידי הקב"ה, "אני ולא השליח" ורק הוא ית' יכול להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור.

*

נוסח ברכת פדיון הבן המובא ברא"ש

ובזה יש לפרש הברכה המופלאה שמביא רבינו הרא"ש בהל' פדיון הבן (נדפס בסוף פירוש הרא"ש על גמ' בכורות), וז"ל: "ומצאתי תיקון הגאונים וז"ל, 'ותיקון הגאונים לסדורי מנהגא דפדיונא וברכתא דיליה הכי (עיי"ש אריכות דברים בזה), ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידש עובר ממעי אתו ולארבעים יום חלק אבריו מאתים וארבעים ושמונה אברים שיש בו, ונפח בו נשמה דכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה, עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידים סככו כדכתיב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני וזימן לו מאכל ומשתה וזימן לו שני מלאכי השרת לשמרו במעי אמו כדתיב חסד ואמת עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי וגו' כשם שזכר בכור זה לפדיון כך יזכהו לתורה לחופה ולמעשים טובים בא"י מקדש בכור ישראל לפדיונו".

ומסיים הרא"ש, "ולא נהגו לברך הכהן ברכה זו בצרפת ובאשכנז, דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא או בגמרא כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה ברכה", עכ"ל. והנה אע"פ שאין אנו נוהגים לאמרה, מ"מ מותר לנו להתבונן בה וכן היה עושה הרב מפאניווש הגר"י כהנמן זצ"ל כשהיה מכהן בפדיון הבן, שהיה נוהג ליקח הגמרא ולקרוא הברכה דרך לימוד, משום חביבות וחשיבות ברכה זו.

והנה צריכים להבין, דתמיד כל ברכת המצוה מסובבת על מצותה, ואיזה שייכות יש בין כל הענינים המוזכרים בברכה זו, למצות פדיון הבן. ולפי הנ"ל מובן, דאכן מצות פדיון הבן סגולתה להשיב נפש הבן על מקומה, שיזכה להבטחת הפסוק 'נפש חיה' לרוח ממללא' ולכן תיקנו נוסח זו דייקא.

רק על חלק הדיבור האב אינו יכול למנות שליח

ובזה נבין מה שכתב הגאון ר' עקיבא איגר בחידושו על שו"ע וז"ל: "דהא ודאי מה דסבירא ליה לשיטה זו (כלומר הרמ"א הנ"ל) דאינו יכול לפדות על ידי שליח היינו שהשליח יעשה מעשה הפדיון **שיאמר** לכהן בזה המעות יהיה הבן פדוי, אבל פשיטא דיכול להקנות להכהן המעות על ידי שליח והוא בעצמו אומר מעות אלו שאני מקנה לך על ידי השליח יהא בני פדוי".

ובספר ראשית ביכורים (על בכורים, נא: ד"ה 'ראיתי', עמ' ד. בדפי הספר) מאת הגאון האדיר ר' אברהם וויינבערג הי"ד מווארשא, כתב שיוצא מזה, שמה שכתב הרמ"א דאינו יכול לפדות על ידי שליח, אין כוונתו על נתינת הכסף, רק על מעשה הפדיון שהשליח **יאמר** להכהן באלו המעות יהא הבן פדוי, על אמירה זאת א"א לעשות שליח.

והקשה על זה הגר"א וויינבערג: "ואני בעניי לא זכיתי להבין אטו האמירה פועלת הפדיון, הא פעולת הפדיון נעשה רק על ידי נתינת החמש סלעים והאמירה אינה אלא לגלות מחשבתו שלשם פדיון בנו הוא נותן ואמאי לא יועיל מה שמגלה דעתו על ידי שליח?"

והאריך בזה ולבסוף מסיק, "ולולא דמסתפינא הייתי אומר על פי מה שכתב הרדב"ז (ח"א, סי' קנד) על הדברים שצריכים לעשות לשמן דצריך דיבור ולא סגי במחשבה משום שהדיבור עושה רושם גדול ובגט שאם כתב אותו סתם אינו כורת בינו לבינה ועל ידי שכותב אותו לשמה כורת לפיכך צריך שיוציא הדברים בפה כדי שעל ידי זה יתקיים המעשה שאין הדברים מתקיימים במחשבה לבד וכן במגילת סוטה צריך להוציא בשפתיו כדי שהמים יפעלו פעולתם.

ולפי דבריו אפשר דה"ה לענין פדיון הבן דהפדיון צריך לפעול להחזירו לשורשו אל שער הראוי לו כמו שכתבנו לעיל (ביכורים, מט:): לבאר דברי הריב"ש ס' קל"א על פי דעת רבינו בחיי פר' תשא שאינו ראוי לקבל פני שכינה ולראות בנין בית המקדש אם אינו נפרדה, ענין גדול כזה אינו מתקיים במחשבה לבד אלא בדיבור, ואם כנים הדברים יובן מה שתפס הגרע"א שהדיבור מוכרח למעשה הפדיון ורק על זה כוון הרמ"א שאינו מועיל שליחות משום שאין הדיבור בא לגלות מחשבתו בלבד אלא לפעולת גוף הפדיון", עכ"ל הראשית ביכורים.

ביאור החידוש שסעודת פדיון הבן נחשבת כפ"ד תעניות

והנה שגור בפי העולם שסעודת פדיון הבן חשוב כאילו התענה פ"ד תעניות, ורבים חושבים שחידוש זה יצא מבית מדרשם של תלמידי הבעש"ט, אמנם בספר דבר שמואל (יו"ד עמ' ב:) מאת הגאון ר' שמואל עמאר אב"ד מקנאס במרוקו (תק"ץ-תרמ"ט) כתב "העיד לי החכם כמה"ר דוד אדרעי שד"ר מעיר צפת תוב"ב שקיבל מרבו ורבו עד הרב הגדול האר"י החי זי"ע שהנמצא בבית פדיון הבן כאילו התענה פ"ד תעניות".

גודל תיקון מצות פדיון הבן

ורבים נתקשו להבין, למה יהא ככה ולמה דוקא נאמרו הדברים בסעודת פדיון הבן. ויש לומר בהקדם דברי הס"ק מרוז'ין זי"ע וכפי שרשמם מרן אדמו"ר ר' מש"י מסאדגורא זי"ע, וז"ל בקיצור "הרה"ק המפורסם ר' שלום מבעלזא זי"ע שלח את כל בניו מדי שנה להס"ק מרוז'ין זי"ע לסאדיגורא, ושלח עמהם ללותם אחד מחסידיו ושמו ר' אורי. בעת בואו לקבל שלום מהס"ק עלה בלב ר' אורי הנ"ל איזה מילתא דבדיחותא בדרך צחות, והיתה מחשבתו לאמר דבר זה. אבל כשדרך על מפתן החדר של הרוז'ינער וכראות צורתו הקדושה נסתתמו דבריו ולא היה יכול לדבר כלל.

וכשנגש לתת את הקויטל שלו אמר הס"ק מרוז'ין "איך ווייס, אז מעוויל זאגען א ווערטיל און מעהאלט זיך אן און מזעגאט נישט, איז אזוי גלויך ווי פ"ד תעניתים" (יודע אני, שאם רוצים לומר מילתא דבדיחותא, ומתאפקים ואין אומרים, הרי זה שקול כפ"ד תעניתים). וסיים ר' אורי הנ"ל "ותיכף ידעתי כי מרן הרוז'ינער ידע והרגיש מכל מחשבותי".

ומעכשיו מובן הקשר בין פדיון הבן לפ"ד תעניות, שמאחר שאם מתאפקים מלדבר דברים של מה בכך, חשוב כמו פ"ד תעניות וכן איתא בטעמי המנהגים (אות תתקלד), שכדי לבטל פגם דברים בטלים ודברי ליצנות צריכים לצום פ"ד תעניתים, עיי"ש טעם למספר זה, ועל ידי פדיון הבן זוכה האדם לרוח ממללא, שיכול לדבר כראוי וכנכון, לכן גם חשוב כמו פ"ד תעניות.

שמחת אלעזר / בעקבות הגאון רבי שמחה (בן הגה"ק רבי אלחנן הי"ד) וסרמן זצ"ל, ראש ישיבת אור אלחנן, מגדולי דורו וממערורי תנועת התשובה.

בעריכת ה' מ"צ גולדבאום, עורך ספרי קובץ פרשיות, קובץ מאמרים ושמחת אלעזר

ולמען תספר

וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֲתַתִּי אֲשֶׁר שָׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב)

המרבה לספר ביציאת מצרים משובח. מדוע?

יש היגיון בכך שילדים חוגגים את יום-הנישואין של הוריהם. אילולי שההורים נישאו, הילדים לא היו בעולם - הם לא היו נולדים. לכן, אין זה אירוע בלעדי של ההורים. זהו יום משמעותי גם עבור הילדים ועל כן ניתן להבין שגם הילדים מציינים וחוגגים אותו.

אבל האם יש חשיבות לילדים לדעת מה הייתה התפריט בחתונה - איזה אוכל הוגש בה? לא. אין חשיבות לדעת אם אכלו בחתונה דג או עוף. מה שחשוב הוא עצם הדבר שההורים נישאו.

כך בענין יציאת מצרים. אנחנו מודים להשם שהוציא אותנו ממצרים, וזה מובן. אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים גם אנחנו היינו עבדים. אבל מדוע יש מצוה כה חשובה לספר אודות יציאת מצרים באריכות כה גדולה ובפירוט כה רב - "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"? מדוע צריך לספר אודות "התפריט" וה"מנות" שהוגשו - כגון עשר המכות וכו'?

*

לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

עלינו ללמוד מזה שהסיפור איננו על אודות רצף של התרחשויות היסטוריות שאירעו אז לאותו הדור, אלא שאירועים אלו התרחשו גם לנו - "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - ואותם המאורעות משליכים גם על חיינו כיום.

*

יסודות האמונה

הרמב"ן (שמות יג, טז) כותב שאחד הטעמים שהתורה מפרטת כל כך את פרטי יציאת מצרים הוא משום שאז נלמדו יסודות האמונה - "שיש לעולם א-לוה מחדשו, ויודע, ומשגיח, ויכול. וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפני נביא יתברר ממנו עוד אמיתת הנבואה..."

ולמען תספר

ראשית כל, מציאות השם וכוחו נצפו בעוצמה ביציאת מצרים. הודגם שהעולם איננו פועל כמכונה אוטומטית. הבורא שולט על העולם. והשגחה גם כן הודגמה - שאכפת להקב"ה מה שקורה בעולם. כך גם אודות נבואה, שהרי כאשר משה רבינו ניבא, הדבר קרה בדיוק כפי שחזה.

*

הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר

מוסיף הרמב"ן: "...ובעבור כי הקדוש ברוך הוא לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה...".

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", כלומר שעליו לראות את עצמו כאילו הוא חוה את כל התהליך של היציאה ממצרים. עלינו להודות על כך. אף כדי להודות היה די לדעת שהייתה "חתונה". בשביל להודות לא היינו צריכים ללמוד ולספר אודות "התפריט" שהוגש.

אולם עלינו ללמוד גם את "שיעורי האמונה" שנלמדו ביציאת מצרים. כדי ללמוד את "שיעורי האמונה" עלינו ללמוד גם מה קרה ב"חתונה" - ביציאת מצרים. יש חשיבות ללמוד אודות כל "מנה ומנה" שהוגש, כי כל "מנה" היה שיעור באמונה, בהשגחה פרטית, ויסודי הדת. לכן כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

כי ישאלך בנך...

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֶבְדִּי לְמַעַן שְׂתִי אֶתְתִּי
אֵלָה בְּקִרְבוֹ; וְלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֹתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְתִּי אֲשֶׁר
שָׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, א-ב)

המפרשים עוסקים בקושי שבפסוק שלפנינו שה' אומר למשה לבוא אל פרעה ללא לומר
לו מה לומר לפרעה, עד שיתכן שיש איזה ענין בעצם הדבר ש'משה' יופיע אצל 'פרעה',
ובזה לבד יתקיים כבר 'למען שתי אותותי אלה בקרבו'... ועל כן נעיין בס"ד בשורש 'פרע'
הרומז לענין של 'פרעה', וכן בשורש 'כבד', וכן בשורש 'שות' להבין מהו 'שתי'.

פרע

השורש 'פרע' כולל הרבה ענינים וכדלהלן, ונתחיל מהשימוש הכי מצוי בשפה של היום,
וזהו הענין של 'הַפְּרָעָה', ואת השימוש הזה מצינו בתורה בסיפור יציאת מצרים שאנו
עסוקים בו, בפרשת שמות, פְּרַעֲהַ אומר 'למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו',
דהיינו, שיש איזה משהו הגורם לשבש את העשייה או להרפות אותה, ומבינים שצריכים
להתגבר על המשהו הזה, ואז המשהו הזה מכונה 'הַפְּרָעָה'!

ונסביר יותר, יש ענינים הגורמים או מצריכים אדם להפסיק את עיסוקו, והם ענינים
מובנים או מקובלים, כולם נכנעים לדרישה שלהם, ומפסיקים את עיסוקם, וזה לא נקרא
'הפרעה' אלא 'סיבה', 'הפרעה' היא כאשר מתמודדים, לא רוצים להיכנע לגמרי, רוצים
לדחוף ולהמשיך את העיסוק בכל זאת. ו'פרעה' התייחס לדיבורים של משה ואהרן
כ'הפרעה', כי העם יודע שהוא תחת שליטתו של פרעה ושוטריו ונוגשיו, ויודע שאם לא
ישלים את מלאכתו - יסבול, ולכן הדיבורים של משה ואהרן הגורמים 'רפיון' לעבודה, עד
שהעם צריך לדחוק את עצמו ולהתחזק לעבוד למרות הרפיון, זוהי 'הפרעה'.

נסביר גם את הפסוק שנאמר אחר חטא העגל, 'וירא משה את העם כי פְּרוֹעַ הוא כי פְּרַעֲהַ
אהרן', [ונראה שמפסוק זה לקחו את המונח של 'מוֹפְרָע' המגדיר מישהו מבולבל שאינו
יכול להשלים את עניניו], הפירוש הוא שהעם שהיה בדרך אחר ד' נגרר אחר הַפְּרָעָה,
שגרמה לו להיות פְּרוֹעַ, מישהו שההפרעה עצרה אותו, אינו מאמין שעדיין הוא במצב
של הליכה אחר ד', ההפרעה גרמה לו להיות במצב שעליו לחפש את החיזוק להמשיך בכל
זאת, והסיבה להפרעה היא 'כי פְּרַעֲהַ אהרן' שאהרן גרם להם לחשוב שהם אכן כעת במצב
חדש של הליכה משוחררת אחר העגל, עד שקשה להם להאמין שהם יכולים או ראויים
לחזור למצב ההליכה הקודם.

יש גם את הענין של 'גִּדְל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ' אשר נאמר בדיני הנזיר, ויתכן להסביר כך, שהשיער של אדם רומז על השאיפות שלו - הרעיונות המבצבצים מראשו ומקיפים אותו, והנה השאיפות של אדם אין להם סוף, ואין אדם מת וחצי תאותו בידו, ולכן הסדר הוא שגוזזים ומקצרים את השערות - אדם מזכיר לעצמו שצריך לזרום עם החיים שמצוי ומתקדם בהם, לא לתת לשאיפות מפריעות להאריך, כך יתגבר על ההפרעה שלהם, אולם 'נזיר' שהתחדשו אצלו שאיפות קדושות להתעלות יותר, ולכן החליט להפריע ולהקשות על החיים המגושמים שהיה שקוע בהם, הוא אכן צריך לגדל 'פְּרַע' את שער ראשו, שהשער יפריע, אף שלבסוף יתגלח ויחזור למצב הקודם, בכל זאת זה יהא מתוך כניעה מסוימת לזמן של ההפרעה, הזמן של הקדושה.

ומה שנאמר אצל סוטה 'וּפְרַע אֶת רֵאשׁוֹ הָאִשָּׁה', והכוונה שהכהן מגלה את שער וּמְפַרֵק את קליעתה, הכוונה להראות לכולם שהאשה הזו מצטדקת כאילו היא נאמנת תחת בעלה, אבל האמת שיש לה מחשבות ושאיפות המפריעות לנאמנות הזו, מכניסה את עצמה לנסיונות שיצריכו אותה להתחזק מתוך קושי...

ומעתה אפשר להבין מהו הענין של 'פְּרַעָה', כל המהות שלו הוא להפריע לקדושה לשלוט בעולם, כביכול להקשות על ד' לגלות את כבודו ושלטונו בעולם, ואת זה עושה על ידי שמכניס אנשים לשאיפות ארציות מוגזמות, והם כל כך טרודים בהשגת השאיפות עד שנגררים לחיי מיצרים ודוחק, וכל המטרה שלו היא כדי שלא יתפנו לחשוב על השאיפות הקדושות של הנזיר, אלא יהיו כמו הסוטה שהמחשבות שלה מנתקות אותו ממקור חייה האמתית... זהו המהות של 'פרעה' המלך של ה'מיצרים'.

וה' אמר למשה 'בֹּא אֵל פְּרַעָה', כי ביארנו בס"ד בפרשת שמות, מהו הרמז בשם 'משה', שהוא כמו משהו הנשלף מהמים הזידונים בקלילות מכל צד, אינו מסתבך ואינו שוקע, ברגע מתרומם ושייך למעלה, מביט כלפי מעלה ורואה את האמונה ואת הקדושה, האור והמציאות הזו היא המבטלת את כל הקליפה והשקר של פרעה, כאשר משה בא אל פרעה, מיד רואים שפרעה לא בא לעזור לעם להתעַשֵׂר וכיוצא בזה, אלא בא להפריע להם לחיות ברוממות ובאור של משה, מציע להם עולם של שקר ומיצרים במקום עולם של אמת וחירות.

כבד

חפץ 'קָל' זהו חפץ שכאשר נושאים אותו לא מרגישים שנושאים משהו, ולעומתו חפץ 'כְּבֹד' הוא מורגש כל הזמן, קשה להסיח את הדעת ממנו, הנפש מחפשת למצוא מקום או יכולת להניחו, זולת אם הוא משהו חשוב או חביב שנהנים להרגיש אותו.

וזהו גם הענין של 'כְּבוֹד', כי כאשר אדם מצוי במצב נפשי פשוט, הוא מתנהל כהרגילו, אינו מרגיש כל כך את נוכחותו בעולם, אבל בשעה שמקבל התייחסות של 'כבוד', מרגיש חזק יותר את עצמו, קשה להסיח את הדעת מההתפעלות מעצמו, כאילו נעשה כְּבֹד יותר, נושא על עצמו הרבה יותר מהפשטות שלו.

כי ישאלך בנך...

כשמישהו נושא משא כבד, התנועה שלו נעשית איטית, וכן כשמישהו שומר על 'כבודו' התנועות שלו אינם פזיזות מתוך הרגל או מקרה, אלא כל תנועה מחושבת, ולכן מצינו 'כָּבֵד פה וּכְבֹד לשון', וזה מורה שהפה והלשון שלו חסירה להם התנועה הזריזה הרגילה, ולכן הדיבור לא מושלם.

ולאור זאת 'כָּבֵד לב פרעה' הכוונה שה'לב' שהוא מקום המתעורר ברגש וגורם לאדם להתפעל מכל מיני ידיעות ומצבים, היה חסר זריזות, לא היה יכול לבצע החלטה נכונה ומועילה, הגמגום של פעימותיו לא היה בו מספיק כח לבצע שינויים נחוצים.

כבודות הלב, והעצה

המציאות היא שחפץ 'כָּבֵד' נופל מהר יותר לארץ, יותר קשה להגביה אותו מהארץ, ולעומתו משהו שיש בו 'רוח' מרחף הוא כלפי מעלה, וכך גם האדם מצד ה'ויפח באפו נשמת חיים' אָמור הוא לפרוח כלפי מעלה, [כמו בלון מלא רוח], אלא שהחומר הארצי מכביד כלפי מטה ומנצח את הרוח, אך בכל זאת נשמת החיים שבו עוזרת לו לא להיות כל כך כבד, להרגיש גם את הרוח אלוקים שבתוכו, ועל כן מסוגל לעשות תנועות זריזות בקלילות ופשטות למרות שהם נוגדים את הרצון הטבעי של החומר... אבל 'פרעה' שכל ענינו היה להפריע לנוכחות הרוחנית בתוך הארץ, להעלים אותה, ממילא הכבודות שלו היתה מאד חזקה, הלב הפועם את הרוח היה כאילו ריק מהרוח, ולכן היה 'כבד לב פרעה', לא היה לו את הרוח המזרימה את יכולת התנועה הזריזה לאברי הגוף.

וגם אצל כל יהודי יכול להיות מצב מאובן שכזה, שהיות ומרוב היסח הדעת שָׁכַח שיש בקרבו נשמה אלוקית עם רוח אלוקים, ממילא החומר שלו נעשה כבד יותר ויותר, ומרגיש כאילו מחובר ותקוע למיצרים, ללא יכולת להזיז את עצמו ולעשות איזה תנועה נבחרת ואמתית.

והעצה לזה הוא 'פֹּא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו', שהיות ואינו חפץ להרגיש את הרוח אלוקים, מבקש להעלימה, לכן ד' לא דָּחַף אותה לתוכו בכח, לא נתן לו את העזרה שלה, אבל רמוז לנו ד' מהי העצה לזה - 'ויאמר אל משה בא אל פרעה' לעורר את הכח של משה, להביט כלפי מעלה, לראות את האותות המבטלים את הכבודות של החומר.

וזהו מה שממשיך הפסוק ואומר 'למען שְׁתִּי אותותי אלה בקרבו', כלומר, שרצון ד' הוא לְמַקְם וּלְחַבֵּר את הענין של האותות דוקא בתוך מצרים עם פרעה, להראות שלמרות כל המיצרים והכבודות וההפרעות של ערֹת הארץ, עדיין יש אפשרות להתרומם להביט על הכח האלוקי הממלא את הארץ, להרגיש את הרוח האלוקית הממלאה את הלב ומְרַגֶּשֶׁת אותו, ולקבל קלילות להתנער מכח המשיכה הארצי, לבטל את כל ההפרעות.

ומוסיף הפסוק ואומר 'ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'', כי חוץ מהבירור שאפשר להתרומם, יש גם עוד בירור שבו רואים את גודל ההפסד והנזק של מי שמתעקש להשאר ב'כבודותו', את הלימודים האלו צריכים להעביר ל'בנך ובן בנך', כי בכל דור ודור עומדים השקרים הללו לכלותינו,

והקב"ה מצילנו מידם, שולח את ההארה של משה, וצריך לקבל את ההשראה הזו להצטרף אליה, לצאת עמה לחירות עולם.

שָׁת, שְׁתִּיה, שִׁיתִין, שֵׁת - שׁוֹת

אפשר להרחיב יותר את הענין של שורש 'שׁוֹת', הנזכר גם בפרשה הקודמת לאחר מכת דם, שנאמר 'ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שָׁת לבו גם לזאת'.

השורש הזה משתייך גם לענינים של 'יסוד', ו'יסודות', כמו 'וְשָׁתִי את גבולך', 'כי השָׁתוֹת יִהְיֶה רִסוֹן', 'וקרקר כל בני שֵׁת', והרד"ק אומר שמזה מגיע המונח של 'אבן שְׁתִּיה - שממנה הושתת העולם', וכן ה'שִׁיתִין' שהיו תחת המזבח, שזהו המקום של יסודות המזבח, והענין מתרחב גם למדת היסוד שבאדם וככתוב 'וחשופי שֵׁת'.

ונראה להאיר את ענין השורש הזה בהקדים שהנה 'שׁוֹת' הוא הראשי-תיבות הידוע של 'שאלות ותשובות', והיינו, שכאשר יש שאלה זהו צד המרגיש מחסור, חסרה לו ידיעה נחוצה, אינו יודע כיצד לנהל את אורחותיו, וכאשר מקבל תשובה, המחסור הזה מתמלא, ונותן לו יכולת ואפשרות להמשיך ולנהל את חייו כראוי, וזהו ממש הענין של 'יסוד', שיש בור בארץ, וממלאים אותו בעמוד התומך בבנין החדש, כך גם בשאלה ותשובה הבור שמתמלא נותן את האפשרות להתקדם הלאה. [בדרך כלל הצד ה'שואל' הוא החסר, אך לפעמים ה'משיב' זקוק להביע את עצמו, הוא הנצרך, וה'שואל' לא צריך תשובה, אלא רוצה לתת הבעה למשיב, ואז, ה'משיב' הוא כ'שואל', וה'שואל' הוא כ'משיב'].

והנה יש מושג של 'התיישבות' שמישהו מתיישב במקום מסוים, אך אין לו חיבור מיוחד למקום, ויש מושג של 'התנחלות' שמישהו מתיישב במקום התואם לצרכיו, הוא משתייך למקום והמקום משתייך אליו. והענין של 'שָׁתוֹת' שהוא ענין 'יסוד', הכוונה שיש מישהו המרגיש מחסור המונע ממנו להתקדם בחייו, שואל ומבקש משהו שימלא אותו ויתן לו חיוזק ויכולת להמשיך, וכאשר מקבל את המילוי הזה, נעשה הכל כמהות אחת פשוטה, כאילו כל צד הוא חלק מחבירו. ובזה מובן הפסוק 'וְשָׁתִי את גבולך', כי ישראל היו במדבר, היו חסר להם מקום ישוב, ולכן ה'גבול' שהם אמורים לקבל הוא משהו שימלא את מחסורם, יתן להם יכולת קיום והמשך. גם 'אבן שְׁתִּיה' זה הדבר הראשון שמילא את החלל הריק של התווה ובוהו, וכל הבריאה שהתחדשה מאוחדת עמו.

השאלה המתבקשת

ולאור זאת 'ולא שָׁת לבו גם לזאת' הכוונה שהלב שלו רצה לשאול שאלות אשר יערערו את כל שיטתו ומהלכו, ואולי יתנו ללב מבט ושאיפות חדשות ואמתיות, אשר יביאו להתקדמות והתפתחות אמתית... אבל הוא לא נָתַן ללבו להיכנס למצב שכזה, לא נָתַן ללב לשאול את שאלותיו, ולכן גם לא קיבל את התשובות הנחוצות והמועילות, ולכן היה זקוק להגיע למצב של 'למען שְׁתִי אותותי אלה בקרבן... ולמען תספר...'. שהמכות שהוא קיבל הם אשר יעוררו את השאלות, והם יהיו היסוד לתשובות אשר יבססו את האמונה לדורות, ומאז יציאת מצרים לְמַדָּה אותנו התורה את הדרך 'לשאול שאלות ולחפש תשובות'... 'כי ישאלך בנך'!

והנה לפנינו שאלה ראשונה, למה באמת לא רצה פרעה לפתוח את השאלות ולחפש את התשובות... והתשובה היא שהנפש שנאמר עליה 'לא תמלא', כאשר היא רוצה לקבל, הרי אין סוף לדברים שאפשר לקבל, וכאשר אדם מקשיב לשאיפות של 'לקבל' רוצה ושואף לכל כך הרבה דברים והצלחות, עד שלפעמים מתייאש מהכל, מבקש רק מנוחה, אשר בה חושב על כל מה ששואף, הנפש שלו 'שואלת ושואלת' ולא מקבלת את מה שימלא אותה [את התשובה!], זהו מצב שהנפש בבחינת 'שואל' -

אך כאשר מבין שלא שייך לקבל הכל, ואדם בא לעולם לא רק בשביל לקבל אלא בשביל 'לתת', והטבע הוא שב'נְתִינָה' יש קמצנות ואיפוק, ואדם נותן רק ממה שיש לו בהרחבה, אז יכול להבין ולגלות שזהו האוצר שלו, זהו מקומו בעולמו, כאן עליו להתמקד ולשואף, זהו המקום אשר יצמצם את רוב השאיפות העוצרות אותו, פה עליו להתעסק כדי להשפיע, וכאשר יהא ממוקד בזה יזכה להרגיש שהוא גם צנור המקבל מלמעלה, יזכה לקבל ולקבל, והשפע גם יזרום ויעבור הלאה בס"ד.

התשובה המתקבלת

היסוד הזה האומר שכאשר אדם שואל ושואל עליו למצוא תשובה אשר תגיד לו מה לשאול, והתשובה היא: 'להפסיק לבקש ולהתחיל לתת', זהו ענין עמוק השייך במיוחד לענינים הקשורים ל'יסוד', ולא נאריך אלא נסביר ונתאר בקצרה, שלפעמים אדם מצוי בספיקות ותהיות וכל מיני מִיֻצָרִים המונעים ממנו לקום ולפעול ולעשות את הדבר הישר, מפריעים לו את החירות של להיות האדם הנכון במקום הנכון, אינו יודע מהו, ואינו יודע היכן מקומו, לפעמים זה בכללותו, ולפעמים זה בפרטות... ויתכן שכל הַפְּדוּת הזו מגיעה מהפְּרָעוֹת שהוא עצמו גָּרַם לו ברוב שאיפותיו, כל שאיפה מפריעה לשאיפה האחרת, מְצִיָּה לה, נעשות צרות זו לזו, צריך להפסיק 'לשאול', צריך לשאול את השאלה היכן אני יכול 'לתת' ולא רק לבקש לקבל... השאלה הזו עוצרת את השאלות שאין להם תשובה, ולכן היא התשובה אשר תביא את התשובה ותמלא את המקום המרוקן השואל ושואל -

ולכן, כאשר מביטים על יציאת מצרים פוגשים בשאלות אשר ה' שָׁת בקרבם, וכמו שהמשורר שואל 'מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן' - כביכול רואה את כל הבריאה מְפָנָה מקום לבני ישראל להגיע ל'גבולם', כל הבריאה רוצה לתרום את עצמה למענם ולמען הצלחתם... לא מבין המשורר מה אירע, למה השפע העולמי הנראה תמיד כקמצן נעשה כה נדיב ופתוח ושופע? והתשובה היא: 'מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב', יש אדון מחולל ארץ - הכין את כל הארץ ויושביה שיהיו עבדים לאדונותו, והוא יכול להפוך את הצור שהוא לב אבן כבד שיהיה לאגם מים, יכול להפוך חלמיש שהוא מישוהו מוגבל במנוחות חלומותיו שיחל לזרום ולהשפיע כמו מעין מים... צריך רק לשמוע את התשובה הזו של 'אדון חולי ארץ', לזכור שאנו עבדים שבאנו לעולם בכדי לתת, לא בכדי לקבל, כך גם נקבל וגם נהפוך למעינו מים...

*

תבונות ההלכה - הסוטה והנזיר

בשבוע זה החלו בדף היומי ללמוד מסכת נזיר, הגמרא מסבירה שמסכת נזיר נכנסה בסדר נשים ולא בסדר קדשים כדי להודיע לנו ש'הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין', והנה רש"י בסוטה (ב, א) כתב: "בקלקולה - בניוולה ובבשתה שמנוולין אותה כדקתני מתני' קושר חבל למעלה מדדיה. יזיר עצמו מן היין - שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גרם לה", משמע שאף אם התברר שלא חטאה, גם כן מי שרואה אותה בניוולה צריך להזיר עצמו, אבל מהגמ' בנזיר המקדימה ואומרת 'מי גרם לה לחטוא - יין', משמע שדוקא כאשר התברר שחטאה צריך להזיר עצמו.

וכן לא מובן למה מדגיש רש"י דוקא את הניוול של 'קושר חבל המצרי'?

אך לפי המבואר לעיל אפשר לומר שכל ענין הגילוי שמגלין את שיערה ואת לבה הרי זה כדי להראות שהלב שלה וראשה היו מלאים בהרהורים רעים, הרהורים של שחרור ופתיחות המגיעים מהקלות ראש של יין, ומזה לומדים שצריך להזיר עצמו מן היין כדי לקדש את השער, למלאות את הראש במחשבות קדושות המפריעות ומבטלות את המחשבות הרעות, וזהו הרמז ב'חבל המצרי', להורות שהפה רך של מצרים מדמה שהוא בא להקל ולשחרר, אך האמת שהוא הקושר ומגביל את האדם, קושר אותו בחבל, והנזיר הנעשה קדוש ונזיר אלקים הוא המביא את הגאולה של 'משה איש האלקים'.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

מחבבין את המצוות

וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת בְּצִקוֹ טָרֶם יַחְמֵץ מִשְׁאַרְתָּם צָרֹת בְּשִׂמְלַתָּם עַל שְׂכָמָם (יב, לד). וברש"י:
משארתם - שירי מצה ומרור. על שכמם - אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבנים
היו את המצווה.

בשפת אמת (בא, תרמ"ב) מצאנו דברים ערבים מתוקים מדבש בעניין שמחה של מצווה,
ובפרט בשמחה במצווה זו של אכילת מצה בליל התקדש חג:

"בפסוק משארותם צררות כו' על שכמם כו' שהיו מחבבין המצות. להיות כי הי' מצוה
ראשונה שנצטוו בה ישראל וקיבלוה בשמחה. וזה הי' הכנה לכל הדורות שיוכלו להרגיש
שמחה בעשיית המצוה. ושמחה של מצוה הוא דבר גדול שניתקן כל האדם בכח שמחה זו.
וידעו בנ"י היטב כי כל הגאולה הי' כדי שיכנסו בכלל עבדי ה'. והי' עיקר השמחה שלהם
בהגאולה ע"י שזכו להיכנס בכלל עבדי ה'. כמ"ש יצאו כל צבאות ה' והטו שכמם לקבל
עול מצותיו בשמחה. ולכן ג"כ מקיימים בנ"י לדורות מצות מצה בליל פסח בשמחה, כמאמר
חכמינו ז"ל מצות שקיבלו בשמחה עדיין עושים בשמחה".

אעתיק קטע ממאמר 'במצוותיו חפץ מאוד', שכתבתי בעבר על הרבי כ"ק מרן אדמו"ר
הנתיבות שלום מסלונים זי"ע:

בספר 'נתיבות שלום' יש קטע על החביבות והשמחה הגדולה שבמצוות מילה: "בכל
מצוה יש עצם קיום המצוה שהוא חלק העשייה של המצוה, ויש תכלית ופנימיות המצוה
שהוא בחי' אצילות של המצוה. וכגון מצות מילה שעליה אמר הקב"ה לאברהם התהלך
לפני והיה תמים, ואחז"ל [שבת קל]. עה"פ שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב דקאי על
מצות מילה שקבלו עליהם בשמחה ועדיין מקיימין אותה בשמחה. והיינו שבמצות מילה
עיקר פנימיות המצוה והענין הסגולי שבה היא השמחה שיהודי שמח ומרוצה בהשי"ת.
ואמנם כאשר השי"ת עוזר ליהודי ויש לו בהירות המחשבה הרי אין שמחה גדולה מזו,
שזה היום המאושר ביותר אצל יהודי כשהוא מכניס את בנו בבריתו של אאע"ה להיות
יהודי מלגיונו של מלך. והרי זה חלק עיקרי במצוה שעדיין מקיימין אותה בשמחה. יש
מצוות שתכליתן הפנימית היא שמחה, ויש מצוות שהפנימיות שלהן היא אהבה, שעדיין
מקיימים אותן באהבה, כשבתות וימים טובים שהם ימי עונג ושמחה. שהתכלית הפנימית
של כל המצוות היא לקשר יהודי להשי"ת. וכן כל הנסיונות שיהודי עובר מיועדים
בפנימיותם להביאו למדרגה העליונה של אהבת ה'".

וכבר העיד פעם הגאון רבי מאיר ברנסדורפער זצ"ל חבר הבר"ץ ומגדולי המוהלים, ששמע
מרבניו עשרות רבות של פירושים על הנאמר במצוות מילה 'עדיין מקיימים אותה
בשמחה'.

רגיל היה רבינו לומר לאבות המכניסים את בנם לבריתו של אאע"ה: "מה הוא חלק
העבודה וההידורים השייך היום להשקיע בעת שיהודי עורך לבנו ברית מילה. הלא וודאי

שכל המוהלים הם מומחים והמצווה תתקיים כתיקונה. ומה יש להוסיף בהידור המצווה. אלא אמר הרבי שהעבודה הרוחנית היא בעיקר בחלק של 'עדיין מקיימין אותה בשמחה', לקיים את המצווה בתכלית השמחה וטוב הלבב. פעם כשנכנס לשמש כסנדק באחד הבריתות, וראה את השולחנות ערוכים לסעודת המצווה התבטא במליצה "אפילו השולחנות הערוכים בטוב טעם זועקים חביבות מצווה". ע"כ העתקה.

הנה לנו יסוד עצום בחינוך, השמחה וחביבות המצווה היא זו שגורמת לילדים להמשיך בדרך אבותיהם, מה שקבלנו בשמחה ימשיך גם הלאה, כאשר אדם עושה מצווה בשמחה, הנהגה זו תשפיע על הילדים שגם הם ימשיכו את המסורת ויקיימו את המצוות מתוך רוב שמחה, כסיפור הידוע על שני חברים שמסרו נפשם על שמירת השבת בארה"ב לפני מאה שנה, ושניהם פוטרו כל יום שישי מהעבודה מחמת שסירבו לעבור בש"ק, לאחר שנים ילדיו ונכדיו של אחד מהם היו לגאון ולתפארת, וילדיו ונכדיו של חברו היו בשאול תחתית, ושאלו לאחד מגדולי אותו הדור ואמר: האדם שיש לו צאצאים יראי שמים זהו מחמת שכל ש"ק גם לאחר שפוטר הפיץ שמחה בביתו על הזכות שעלתה בגורלו למסור נפש עבור מצווה כזו יקרה של ש"ק, והשני ישב בביתו כל ש"ק בתחושה של אבל וכאב על כך שביום א' אין לו להיכן ללכת לעבוד. השמחה בעשיית המצווה השפיעה, ולא קיום המצווה גרידה שהרי גם השני קיים את מצוות השבת, על כל הלכותיה כדת כראוי וכנכון.

זה הפשט בדברי חז"ל (שבת קל.). "תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: כל מצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה, דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב - עדיין עושין אותה בשמחה". עדיין עושין אותה בשמחה, משום שזה נשאר עד עתה ועד בכלל, החינוך לשמחה של מצווה גורם שבכל דור ודור נוכל לומר 'עדיין' - זה קיים עד היום.

אפשר אולי להוסיף שלכן דווקא מצוות מילה ומצוות מצה עדיין מקיימים אותם אפילו אלו שרחוקים מאוד ל"ע מיהדות ומדרך התורה, כי היות וקבלנו מצוות אלו בחביבות הם נשארו לדורות, כי חביבות היא הבסיס כדי שהילדים והנכדים ימשיכו להיות קשורים לתורה ולמצוות לאורך ימים.

"כי הם חיינו" אם המצוות הם 'חיינו' - מלאים בחיות, או אז "ואורך ימינו" - הם נשארים לדורות ולאורך ימים.

תשובות הגר"ח - פנינים מתורת רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זיע"א שטרם נדפסו / הרב אהרן הלוי גרנדש, מח"ס תשובות הגר"ח

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי - פרשת בא

ש. בא י' א'. ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שיתי אתתי אלה בקרבו. הא דכתיב ואת לב עבדיו לכאו' צ"ב מדכתיב להלן פסו' ז' ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' אלקיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים וחזינן לכאורה דעבדי פרעה כן נכנעו ורצו שבנ"י כבר יצאו ממצרים, ואף להלן מיניה י"א ג' כתיב גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם. ולכאו' צ"ב.

ת. מ"מ לא עשו. יג

*

ש. בא י' כ"ד. צ"ב איך פרעה קרא למשה רבינו במכת חושך, ובאזה"ח הק' הוכיח דקרא אחר שנגמרה המכה. אבל גם זה צ"ב דכיון שנגמרה המכה א"כ למה קרא למשה, ולא מסתבר דפחד ממכה נוספת, כמו שכל המכות לא פחד.

ת. שלח ע"י ישראל שהיו אצלו. יג

*

ש. בהנ"ל. יש לשאול, שהרי בג' ימים אחרונים של המכה לא יכלו לזוז כלל, וא"כ לכאורה גם להניע השפתים לא היו יכולים, וא"כ איך דיבר לשלוח למשה.

ת. לדבר יכלו. יג ז

*

ש. בא י"א ב'. דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב. הנה לעיל שמות ג' כ"ב כתיב, ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת וגו', ויש לדקדק, למה כאן בפ' בא לא נאמר גם 'שמלות' (ולהלן י"ב ל"ה נאמר 'שמלות').

^{יג} לכאו' היינו שלמעשה לא עשו שום השתדלות כדי שבנ"י יצאו ממצרים, וזאת אפילו שהם כבר נכנעו ואף אמרו לפרעה, ואין זה אלא משום כי אני הכבדתי כו' ואת לב עבדיו.

^{יד} שו"ר דכ"כ מרן זצ"ל בטעמא דקרא שפרעה שלח את דתן ואבירים שהיו מקורבין אצלו יעו"ש.

^{טו} ע"ע מש"כ בזה במאור אהרן פ' בא שם.

^{טז} לכאורה לתשו' מרן שליט"א קצת צ"ב דלכאו' א"כ הי' אז צעקה גדולה במצרים כי כן הדרך כשיש חושך מוחלט כולם צועקים מפחד ל"ע ולמה לא נזכר זה בקרא הכא לענין מכת חושך וכמו שנ' כן אצל מכת בכורות.

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי - פרשת בא

ת. שכנתה תשאלני^{נח} לה גם שמלות כי היא בטוחה שתחזיר לה ואם לאו תכנס לקחת.

*

ש. בהנ"ל. למה לעיל פ' שמות לא נאמר 'איש' כמו שנאמר כאן בפ' בא.

ת. נשים מצוות בזה.^{נט}

*

ש. בהנ"ל. לעיל פ' שמות נאמר 'משכנתה' ואילו כאן פ' בא נאמר 'רעותה'.

ת. כאן הוסיף אפי' אינה שכנתה אלא מכירתה.^ס

*

ש. בהנ"ל. למה כאן בפ' בא לא נאמר ג"כ 'ומגרת ביתה'. (ובלא"ה אין מובן לנו מה הוצרך הכתוב לומר שם 'ומגרת ביתה').

ת. אע"פ שיהי' מובן צריך שיכתוב להן כי זה מצותה.^{סא}

*

ש. בהנ"ל. הנה תנן בפ"ו דאבות נקרא רע ובפשוטו זה ג"כ הכונה במ"ד רעהו ורעותה, וצ"ב דכי היו רעים זה לזה. וצ"ב.

ת. כ"ז שלא נתגיירו.

*

ש. בא י"ב ט'. המשך חכמה [בא י"ב ט'] מחלק בין לשון 'לא' ללשון 'אל' עיי"ש, לפי"ז תמוה בפ' בהר [כ"ה ל"ז] 'אל' תקח מאתו נשך ותרבית ובפסוק הבא [כ"ה ל"ח] את כספך 'לא' תתן לו בנשך, ובמרבית 'לא' תתן אכלך דהוי תרתי דסתרי. (מחכ"א).

ת. משמע שניהם.

*

ש. בא י"ב כ"ג. ועבר ה' לנגף וגו'. ובת"א, ויתגלי ה' לממחי' ית מצרים וגו'. ומאידך בפ' משפטים כ"א ל"ה כתיב וכי יגף שור וגו' ובת"א וארי יגוף תור, ולא ימחי תור כמו שתרגם בפ' בא, ומאי שנא.

ת. היינו הך והכל לפי הענין.

^{נח} לכאור' צ"ל: תשאל.

^{נט} לכאור' היינו שלענין שאילת השמלות נשים מצוות בזה ולא אנשים כי ענין הבגדים זהו ענינם של הנשים ולא אנשים.
^ס לכאור' היינו דכאן בפ' בא דמיירי רק לענין כלי כסף וכלי זהב זה אפילו ממכירתה ולא רק משכנתה, ואילו לעיל פ' שמות דמיירי גם לענין שמלות זה דווקא משכנתה, כי שכנתה תשאל לה כי היא בטוחה שתחזיר. אבל צ"ב דלעיל פ' שמות כתיב גם כלי כסף וכלי זהב, ולמה שמלות היא יותר בטוחה שתחזיר מאשר כלי כסף וכלי זהב.

^{סא} וזה סגי לכתוב פעם אחת.

*

ש. בא י"ב ל'. ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת. פרש"י וז"ל, הוא. תחילה ואח"כ עבדיו, מלמד שהיה הוא מחזור על בתי עבדיו ומעמידן, עכ"ל. צ"ב מנין לפרש הוא תחילה ואח"כ עבדיו והיינו דהיכן נרמז זה בקרא, דלכאור' לפי פשוטו כולם קמו באותו זמן דכיון שבחצות היה המכה ולא היה בית שאין שם מת א"כ לכאור' כולם קמו בחצות וכמ"ש ותהי צעקה גדולה במצרים ומ' שבחצות כולם כבר קמו. ועוד, דאל"כ הו"ל לרש"י לפרש דמאי דכתיב 'וכל מצרים' היינו שכל מצרים קמו אחרי פרעה ועבדיו.

עוד צ"ב מש"כ רש"י מלמד שהיה הוא מחזור על בתי עבדיו ומעמידן, דהיאך זה 'מלמד' שכך היה, והיינו זה שפרעה קם תחילה ואח"כ עבדיו זה מלמד שפרעה העמידן. וצ"ב.

ת. משום שהתורה הוצרכה לפרט הוא וכל עבדיו. סב

*

ש. בא י"ב ל"ה. ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת. איתא בגמ' ע"ז ע"ה ב' דכלים שאולים מגוי אינם טעונים טבילה, ויש לשאול האם הכלים ששאלו בני ישראל מהמצריים היה להם דין של כלים שאולים או דין של כלים מוחלטים, כי מצד הגוי היה זה רק שאול להישראל ומצד היהודי היה זה מוחלט לישראל.

ת. מוחלט. סג

*

ש. בהנ"ל. הנה לכאור' אחר שבני ישראל יצאו ממצרים עם צ' חמורים טעונים משא מביזת מצרים, מה הוצרכו ליטול ביזת הים [שהיה גדול מביזת מצרים], וחשבתי בס"ד לומר שהרוויחו הגעלת כלים כי היו המים רותחין (ואף שהיה מעשה ניסים מ"מ מבואר בשבת ל"ט א' דאעפ"כ אמרי' דחמי טבריה הוי תולדת האור, היינו אע"פ שזה מחום הגיהנם), וכן הרוויחו טבילת כלים כי הקב"ה ניער אותם ובטח אחר ההגעלה יצאו הכלים מעט מן המים ע"י הניעור שכלפי מעלה, ולכן בני ישראל טרחו ליקח ביזת הים שהיה להם מוכן כלים טובלים וגעולים. [אם נימא שהוצרכו להטביל, שהרי כלפי הישראל זה לא היה כלים שאולים וכנ"ל בשאלה קודמת].

ת. יפה.

*

סב והיינו דהי' צ"ל 'ויקמו' פרעה וכל עבדיו לילה, מבלי תיבת 'הוא'.
סג אולי משום שע"פ האמת היה זה מתנה לישראל כמ"ש ויצאו ברכוש גדול.

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי - פרשת בא

ש. בהנ"ל. עוד חשבתי בס"ד לומר שלקחו ביזת הים אף שכבר לקחו ביזת מצרים, כי ביזת מצרים היה של כסף ואילו ביזת הים היה של זהב כמ"ש רש"י בשיר השירים א' י"א, וכל ביזה היה של מין אחר ולכן לא הסתפקו בביזת מצרים ולקחו גם ביזת הים.

ת. נכון.

*

ש. בא י"ב ל"ה. ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלת. סד
יש לשאול מתי הספיקו לשאול הכלי כסף וכו', והרי נאמר להם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ובבוקר יצאו בחפזון תוך י"ח מינוטין, ואז אפי' צידה לא הספיקו לעשות לעצמם כמ"ש רש"י שמות א' ו'.

ת. כבר השאילו מקודם כמ"ש בפרשת שמות.

*

ש. בהנ"ל. יש לשאול האם כונת מרן שליט"א להא דכתיב (שמות ג', כ"א כ"ב) ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי תלכון לא תלכו ריקם, ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת וגו' ונצלתם את מצרים. ואם כונת מרן לפסו' הנ"ל, לכאו' צ"ב דמה שנאמר שם זה הציווי שיעשו כן אבל היכן כתוב שם שעשו כן. ולא עוד אלא שזה נאמר לפני כל המכות ועוד לפני שמשה רבינו נתגלה לבנ"י ואיך יתכן שבעת הציווי לעשות כן מיד עשו כן שהרי בנ"י לא היו עדיין עם משה רבינו ומנין להם לדעת זה הציווי. ולכאורה על כרחך שלא עשו זה בשעה שנצטוה משה על זה, וא"כ הדרא ק' לדוכתא. גם ממה דכתיב שם בפרשת שמות (שם פסו' כ') ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם, ולבתר מיניה כתיב ונתתי את חן העם וגו' כנ"ל, לכאו' משמע [בהדיא] דנתינת חן העם להשאיל יהי' רק אחר גמר כל המכות, וכיון שכן לכאו' השאילו אחר מכת בכורות קודם שיצאו ממצרים וכפי שמשמע בפשוטו מהפסו' בפרשת בא, סה וא"כ הדרא ק' לדוכתא מתי הספיקו להשאיל. וצ"ב כונת מרן שליט"א.

ת. כשראו שקרוב לצאת שאלו. סו

*

סד ע"ע לעיל שמות ג' כ"ב.
סה ערש"י משלי י' ח' דבשעה שבנ"י עסקו בביזת מצרים היה משה עסוק בהעלאת ארונו של יוסף שעל זה נאמר על משה רבינו ע"ה חכם לב יקח מצות יעו"ש, ועי' סוטה י"ג א' שהעלה הארון קודם שיצאו ממצרים, וא"כ נמצא מבו' דביזת מצרים הי' קודם שיצאו, וק' כנ"ל מתי הספיקו גם העם לשאול הכלים וגם משה ליקח ארונו של יוסף.
סו בגמ' ברכות ט' ב' משמע דהי' קודם המכה לכאו' דקאמרו לי' ולואי שנצא בעצמנו כו' ואם הי' אחר המכה הרי כבר יוצאים. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי - פרשת בא

ש. בהנ"ל. כתב האבן עזרא וז"ל, ובני ישראל. כל אחד שאל כפי מעלתו כי הנה במעשה המשכן הנשיאים לבדם הביאו האבנים היקרות והבושם והשמן עכ"ל, משמע דהאבני השוהם שהיו לנשיאים הי' זה מביזת מצרים, סו' ולכאו' צ"ב מדאמרי' (יומא ע"ה א') והנשיאים הביאו את אבני השהם תנא נשיאים ממש, וצ"ב.

ת. מדרשים חלוקים בזה.

*

ש. בא י"ב מ"ד. פרש"י וז"ל, ומלתה אתו אז יאכל בו, מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע כו' עכ"ל, (וראיתי דכ"פ הרמב"ם), ולהלן פסו' מ"ח פרש"י וז"ל וכל ערל לא יאכל בו. להביא את שמתו אחיו מחמת מילה כו' עכ"ל. נשאלתי אם העבד לא מל מחמת שאחיו מתו מחמת מילה, האם זה מעכב את רבו מלאכול פסח, ואם אין זה מעכב את רבו לכאורה מ"ט.

ת. עי' יבמות ע' א' תד"ה הערל. סח סט

ש. בהנ"ל. הנה לכאורה מבואר דרק מילת עבדו מעכבתו, אבל טבילת עבדו לא מעכבתו, ולכאו' צ"ב מ"ט, דהא צריך גם למול וגם לטבול לשם עבדות, ולמה כאן סגי רק במילה.

(וגם לשון הרמב"ם בפ"ה מק"פ ה"ה כן משמע, דכתב וז"ל, וכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבתו ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים עכ"ל, ומ' דהעבד אי"צ טבילה, וצ"ב אמאי וכנ"ל).

ת. פלוגתא דר"א ור"י ביבמות מ"ו א'.

ש. בהנ"ל. האם רבו חייב לכוף את עבדו למול, וכן את שפחתו לטבול, כדי שיוכל הוא לאכול הפסח. ואם אינו כף את עבדו למול האם זה נחשב לו שלא אכל פסח 'במזיד'.

ת. יתכן שאם אין העבד רוצה אינו נקנה קנין הגוף ואין מעכב את רבו מלאכול. ע

*

לתגובות: A0548408381@gmail.com

בעזה"י, ניתן להשיג ספרי תשובות הגר"ח בכתובת הנ"ל.

סו' הנה בעצם מ"ש האבן עזרא ששאלו מהמצריים אבנים יקרות ובושם ושמן, לכאו' יש לשאול דהלא בקרא כתיב רק כלי כסף וכלי זהב ושמלת.

סחגיסי הגר"ח אהרן יוסף אויערבאך שליט"א העיר כאן בזה"ל: לכאורה כונת מרן שליט"א לפלוגתא דרש"י ור"ת אם ערל שמתו אחיו מחמת מילה חשיב כערל לתרומה וקדשים. אולם צ"ב דכאן הנידון לענין מילת זכריו ועבדיו אם מעכבתו מלאכול בפסח. וזה מפורש ביבמות ע"א ב' שבכל אופן שהוא אנוס ואינו יכול למולם אי"ז מעכבו וכגון טומטום או היו אביו ואמו חבושים בבית האסורים. ושאלנו את מרן שליט"א האם צדקו דבריו. ומרן שליט"א השיב: נכון.

סט עי' בה"ל סי' קכ"ח סעיף ל"ז ד"ה ואם נאנס.

ע' עי' יבמות מ"ח א' תוס' ד"ה אלא עבד כו'. הגראי"ש קניבסקי שליט"א.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל"צ בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

מד-חום חד-פעמי בשבת

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? | האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעין? | האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? | מהי הגדרת כתיבה שאינה מתקיימת? | האם מותר לפתוח בשבת ספר שבצידו כתובים אותיות?

*

שאלה:

מד-חום חד-פעמי המצוי בימינו, שמניחים אותו על המצח, אם יש לחולה חום - לאחר כמה שניות מאירות בו שתי אותיות לטיניות, ואם אין לו חום - מאירה אות אחת בלבד. האם מותר להשתמש במודר זה בשבת, או שיש לחוש משום איסור כותב ומוחק?

האם יש בכך איסור כותב?

*

תשובה:

לכאורה יש לדון לאסור בזה משום מלאכת כותב בשבת, כי על ידי פעולתו הרי האותיות שבסרט ניכרות ומאירות, והרי זה דומה למה שאמרו בירושלמי (שבת פ"ב ה"ד): אמר רבי חייא בר אבא, בני המזרח הללו חכמים הם ביותר, כי כאשר אחד מהם רוצה לשלוח מכתב לחבירו להודיעו דבר סודי, הוא כותב לו במי עפצים על נייר חלק, ואין הכתיבה נראית כלל, וכשחבירו מקבל המכתב, הוא שופך עליו דיו שאין בו עפצים, ונקלט מקום הכתב, ועל ידי כך הכתב ניכר ונראה לעין. ושאלו בירושלמי: העושה כן בשבת מה דינו? והשיבו רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, שחייב משום כותב, שנעשה ככותב בדיו על גבי סיקרא.

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? ן האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעיין? ן האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? ן מהי הגדרת כתיבה שאינה מתק

ורבי יצחק מחייב שתיים, משום כותב ומשום מוחק. ואם כן לכאורה הוא הדין כאן שיש בזה משום מלאכת כותב.

אולם יש לחלק, שדוקא כאשר שופך דיו על המכתב כדי שיקלוט את האותיות שבו, בזה נחשב כותב, כי שפיכת הדיו היא חלק ממעשה הכתיבה, אבל בנידון שלנו שאינו עושה שום מעשה של כתיבה, ורק על ידי החום של החולה, בנתינתו על המצח, מאירות האותיות שבסרט וזורחות עד שניכרות לעין, ואין לדבר שום דמיון למעשה הכתיבה שהיה במשכן, לכן יש לומר שאף לכתחילה מותר לעשות כן בשבת.

האם מותר לשאול באורים ותומים בשבת?

וכיוצא בזה נשאל הגאון רבי דוד אופנהיים בשו"ת נשאל דוד (או"ח סי' ט) אודות נייר שכתוב בו דברים סודיים שנכתבו במי בצלים או במי לימון, באופן שאי אפשר כלל לקרוא מה שכתוב בו, ורק על ידי קירוב הנייר סמוך לתנור, על ידי החום חוזר ונפלט הכתב, ויהיה רישומו ניכר למען ירוץ הקורא בו, האם מותר בשבת או לא. וכתב שמותר לקרב הנייר בשבת לתנור, ולראות מה כתוב שם, שמכיון שאינו עושה שום מעשה של כתיבה, ורק ממילא נפלט הכתוב בו על ידי החום, אין בזה שום איסור כלל ואפילו מדרבנן. והביא ראיה לזה ממה שאמרו במדרש שמואל ובילקוט שמעוני (שמואל-א, רמז קל-קלא) שהמעשה של דוד שבא אל אחימלך ושאל לו באורים ותומים, בשבת היה. ובגמרא (יומא עג ע"א) אמרו שהאותיות של האורים ותומים היו בולטות ומאירות, או מצטרפות ומתקרבות זו לזו. ולכאורה הרי יש בזה משום איסור כתיבה בשבת, והאיך היו שואלים באורים ותומים בשבת? אלא ודאי שכל שנעשה הדבר ממילא, אין בזה משום כותב.

פעולה על ידי גרמא בשבת

אמנם יש לדחות, כי השואל באורים ותומים אינו עושה שום פעולה, רק שהוא שואל בלחש, ואם הכהן ראוי וכדאי, משיבים לו מן השמים על ידי אורים ותומים, וכבר אמרו בגמרא (יומא שם) כל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש וששכינה שורה עליו, אין שואלים בו, שהרי שאל צדוק ועלתה לו, כלומר שהשיבו לו באורים ותומים, שאל אביתר ולא עלתה לו. ומכיון שאין כאן מעשה אלא גרמא בעלמא אין בזה איסור כלל, שכן אמרו בגמרא (שבת קכ ע"א) על הפסוק (שמות כ י) 'לא תעשה כל מלאכה' - "עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי", ונחלקו הראשונים אם על כל פנים אסור מדרבנן או לא, ולהלכה, לדידן, אפילו איסור דרבנן אין בגרמא.

וכמו כן השואל באורים ותומים בלחש, ומן השמים מראים לו את האותיות, והוא גרמא בעלמא, ועל כן אין שום איסור. מה שאין כן במי בצלים או במי לימון, ומניח הנייר סמוך לתנור כדי שיראה הכתב, יתכן שיש בזה לכל הפחות איסור מדרבנן. ואכן כתב הפרי מגדים

פינת ההלכה / מן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? | האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעין? | האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? | מהי הגדרת כתיבה שאינה מתקיימת

(סי' שמ משב"ז סק"ג) שיש בזה איסור מדרבנן, מפני שדומה לכותב. וכן העיר מזה בשו"ת היכל יצחק - להגאון רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג (או"ח סי' מג).

כתב שאינו מתקיים

ומכל מקום מה שאסרו בנייר שכתוב עליו במי בצלים וכדו' ומקרבו לתנור, דוקא בזה אסרו, אך בנידון שלנו, בהנחת הסרט על מצח החולה, ובכך נראים האותיות, נראה שיש להתיר, הואיל ואין האותיות נשארות קבועות שם, ואין כתיבה זו עשויה להתקיים, כי מיד עם הסרת הסרט מעל מצח החולה, כעבור כמה שניות נעלמות האותיות מהסרט וחזרו כמו שהיו מתחילה. והלכה רווחת שאין הכותב חייב אלא עד שיכתוב דבר המתקיים על גבי דבר המתקיים, כמבואר במשנה (שבת קד ע"א), וכן פסק הרמב"ם (פי"א מהל' שבת הט"ו). ואף על פי שבכל מקום שאמרו פטור, היינו פטור אבל אסור, עכ"פ מדרבנן, מכל מקום דוקא בדבר שהוא כותב, אסור אף שאינו מתקיים, אבל כאן שאינו כותב בידיים ממש, ואין כאן אלא איסור מדרבנן, להפרי מגדים, כשאינו מתקיים יש לומר שאין בזה אפילו איסור מדרבנן, ועל כל פנים לצורך חולה שאין בו סכנה יש להתיר.

ואמנם הגאון החזון איש (סי' סא סק"א) כתב שדוקא כשאין הכתב ראוי להתקיים מצד עצמו, נחשב כאינו מתקיים, אבל אם הכתב מתקיים אלא שאין בדעתו לקיימו, חייב. אולם בשו"ת אבני נזר (סי' רי אות יג) הוכיח שאם אין בדעתו לקיימו נחשב כאינו מתקיים, ושכן דעת הרב המגיד. ובנידון דידן אין הכתיבה מתקיימת כלל, שכן מיד עם הסרת הסרט נעלמות האותיות כלעומת שבאו.

פתיחת ספר שבצידו כתובים אותיות

הרמ"א בתשובה (סי' קיט) פסק שמותר לפתוח ולסגור בשבת ספרים שעל דפיהם כתובים אותיות או תיבות, ושאינן בזה לא משום כותב ולא משום מוחק, שהואיל והספר עומד להפתח ולהסגר תמיד, אין דרך כתיבה ומחיקה בכך. ובשו"ת חוות יאיר (סי' טז) הסביר עוד טעם להתיר דבר זה, לפי שאין כתיבה זו דומה למלאכת הכתיבה והמחיקה שבמשכן. ולכן הדבר ברור שלא רק שאין בזה חיוב מן התורה, אלא גם איסור מדרבנן אין בזה, ותמה על מה שכתב הלבוש שהעושה כן קרוב הוא לחיוב חטאת. וכן כתב הגאון מהרש"ם בדעת תורה (סי' שמ ס"ג). וכיו"ב כתב באור שמח (פכ"ג מהל' שבת ה"ב) שהלוקח נייר שכתובים עליו אותיות, ומדליקו ביום-טוב מאש דלוקה, האותיות נשרפות, אותיות פורחות באויר, אין בזה איסור מוחק ביו"ט, כי אין דרך מחיקה במשכן כך.

ומרן החבי"ב [-רבי חיים בן רבי ישראל בְּנֵי־בְנֵי־שֵׁתַי] בספרו כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סי' שמ) כתב שאין ספק שאילו ראה בעל הלבוש את דברי רבו הרמ"א, היה חוזר מסברתו להחמיר, וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל לפתוח ולסגור ספרים כאלה, ואין פוצה פה ומצפצף, וכתב: וכן היינו נוהגים לעשות בפני זקני גדולי הדור, ובפני מוריניו הרב

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? ן האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעיין? ן האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? ן מהי הגדרת כתיבה שאינה מתק

(המהרימ"ט) ולא מיחו בידינו כלל. ושכן פסק המהר"ש הלוי (או"ח סי' כו). וכן פסק הט"ז (סי' שמ סק"ב) ודחה דברי הלבוש. וכן כתב מהר"י מולכו בשו"ת אהל יוסף (או"ח סי' ז), ושכן המנהג, והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים, שנראה כחומרא יתירה. גם הגאון היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' שמ) כתב שהדבר פשוט להתיר בזה, ופוק חזי מאי עמא דבר, ולית דחש להא. וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' עג).

גריעות מלאכת כתיבה במדידה

ואמנם בפתיחת הספר ובסגירתו אינו מתכוין לכתיבה או למחיקה, וגם הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ואין כאן סרך איסור תורה. מה שאין כן בנתינת סרט המד-חום על מצח החולה היא לכוונה מכוונת שיראו האותיות כדי לדעת אם יש חום לחולה או לא. ועוד, שבפתיחת הספר וסגירתו אין אלא קירוב חלקי האותיות, ואינו חשוב ככותב ממש, וכמו שכתב הרמ"א שם, אבל במד-חום זה הרי האותיות שהיו נעלמות בסרט, מאירות ומזהירות על ידי נתינת הסרט על מצח החולה.

אלא שעל כל פנים נראה שמכיון שאין תכלית נתינת הסרט לשם הכתיבה, אלא לדעת אם יש חום לחולה, יש לומר דהוי כ"מלאכה שאינו צריכה לגופה", שאין בה איסור מן התורה לדעת רוב הפוסקים, והואיל ואינו עושה מעשה הכתיבה ממש ואין כאן יותר מאיסור דרבנן (לדעת הפרי מגדים הנ"ל), ובצירוף שהוא דבר שאינו מתקיים, וגם שאין כתיבה זו דומה למלאכת כתיבה שבמשכן.

לכן יש להתיר להשתמש בשבת במד-חום שעשוי כרצועת סרט שאם יש חום לחולה נראות אותיות, וכשמסירים אותו מעל החולה, נמחקים האותיות ונעלמות כלעומת שבאו, ואין בזה לא משום כותב ולא משום מוחק. והקב"ה ישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו ישראל, בריאות איתנה ואריכות ימים ושנים, אמן ואמן.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

האם מותר להשתמש בשבת במד-חום חד-פעמי, שאם יש חום - מאירות בו שתי אותיות? | האם מותר לעשות פעולה לגילוי כתב סמוי שנכתב במי עפצים וכדו', ובכך ניכר הכתב ונראה לעין? | האיך היו שואלים באורים ותומים בשבת, שהאותיות היו בולטות ומאירות? | מהי הגדרת כתיבה שאינה מתק

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלוש בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

ולמען תספר...

בימי רבינו הבעל-שם-טוב היתה גזירה קשה על היהודים. יצא ליער, עמד ליד עץ מסוים, הדליק נר והתפלל לביטול הגזירה. ראו ישועה גדולה. בימי תלמידו, המגיד הגדול ממעזריטש שוב היתה גזירה רעה. יצא עם תלמידיו ליער ואמר "איני זוכר את מיקום העץ, אך אני יכול להדליק נר ולהתפלל". נושעו מהגזירה. כאשר נזקקו לישועה בימי תלמידו רבי משה ליב מסאסוב, אמר לתלמידיו "אינני מכיר לא את היער ואף לא את הנר, אך ביכולתי להתפלל!" תפילתו פעלה וליהודים באה רווחה. כאשר פנו לרבי ישראל מרוז'ין אודות גזירה רעה, אמר "אינני מכיר לא את היער ואף לא את הנר. גם להתפלל כמותם אינני יודע, אך לספר את הסיפור אני יכול"... ובכך נתבטלה הגזירה!

'סיפור חסידי' זה ממחיש את מצבנו 'באחרית הימים'. הדור הצעיר (ולא רק) עומד מול ניסיונות ופיתוים מתחדשים ומסוכנים. נושאים עיניים לעבר דורות עברו ותוהים 'מאין יבוא עזרי?' אבל, אין בנו את העמידות וכוח הסבל של דורות קודמים. ככל שהדורות נחלשים כך יצר הרע מתחזק. והנה, גם בדור ירוד זה מתעוררים בכוח הסיפור החם.

סיפור הוא כלי מרכזי בעבודת החינוך. טעות לחשוב כי לקטנטנים מספרים סיפורים כי עדיין אינם מסוגלים להבין 'דברים רציניים'. סיפור הוא 'דבר רציני', תורה בפני עצמו, ויש להשתמש בסיפורת גם מעבר לגיל הרך. ישנם מלמדים המתייחסים לסיפור כ'פקק' בימים גשומים שאין יוצאים לחצר, או כשהתלמידים לא מרוכזים ללמוד. סיפור הוא לימוד של ממש! בכוח הסיפור לעצב את נפש האדם, ללטש את החומריות, ולהצית השראה ושאיפות.

סיפר לי אברך: בישיבה הכרתי בחור, צעיר ממני בשנתיים, מעיר אחרת, התיידדנו וקבענו חברותא. פעם סיפר לי כי אישיותו נבנתה מכוח הסיפורים שהמחנך שלו בת"ת היה מספר. סיפורים על ימי קדם ועל ימינו, סיפורים על צדיקים 'מלידה' ועל כאלה שהתאמצו להיות צדיקים. המחנך היה מספר על התגברות ועל התבגרות. סיפוריו היו עמוסים במסרים ובידיעות, ובעיקר: נשארנו עם כמיהה להפנים, לספוג אל קרבנו התכנים והלקחים. ממשיך הבחור ואומר לי: שמעתי אותו, ואמרתי לו שאני מתרגש מאוד לשמוע את זה, כי גם אני, בתלמוד תורה שלי, היה מחנך שהקדיש זמן לסיפורים מעוררי השראה, ואין ספק שלסיפוריו יש חלק גדול בהתפתחותי הרוחנית. כאשר המשכנו בשיחה התברר לנו כי שנינו הכרנו אותו המחנך! בתחילה עבד בת"ת שלו, ואח"כ עבר ללמד בת"ת שלו!

בפרשתנו אומר הקב"ה למשה רבינו: **וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ וּבֶן בְּנֶךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם... וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'**! הסיפור מביא לידיעת השם! סיפור מתקבל תמיד באהבה. הוא מחנך מבלי להטיף, מלמד ואינו מוכיח, מעורר ואינו מייסר. השומע נישא על כנפי הסיפור ומעוררים בו רצונות טמונים. סיפור עוקף את מחסומי ומסכות יצה"ר.

כמו שמלמד מקדים ומכין שיעור גמרא, כל יש להכין גם את הסיפור. את הסיפור 'שותלים' בתוככי לב האדם, לפיכך נתייחס אליו ברצינות. בסדרת הספרים המיוחדת 'פה עשו חכמינו', עליה גדלו דורות של יראים, הוסיפה המחברת מרת סגל ע"ה בסוף כל כרך 'פרקי מתודיקה' שנועדו להדריך את המספר. [וחבל שמהדורה החדשה הם נשמטו]. היא התייחסה לסיפור כאל 'כלי חינוך', ולא סתם אמצעי להעברת מידע. גם הרבנית 'הגנת' צ' רוזנברג ע"ה, בספריה 'עונג שבת' ערכה פרקי הדרכה 'כיצד' לספר כל דבר, מה המטרות ואיך נשיגן. שמעתי מפי גדול בישראל שליט"א שהעיד על עצמו כי 'התחנך' מספרי הרב אליהו מוקוטובסקי ז"ל ('כי-טוב') ובפרט מספרו 'כחודו של מחט'.

לא בכדי נוהרים אלפים בימינו אחר 'חבורותיו' של הרב 'רַב מיילך' בידרמן, ונאמר בלחישה כי קוראים בעיקר את הסיפורים שמתחת לקו... סיפורי חיים מעודדים, נוסכי אמונה, בטחון ותקווה, "לא המדרש העיקר אלא המעשה". אני מכיר מלמד שמעודד תלמידיו להביא מביתם סיפורים, והוא יקריא להם בכיתה. "הרביה! קראתי כאן סיפור יפה ב'מרוה לצמא' על מידות טובות... הרביה! הנה 'חוברת עלונים' ובה סיפור חזק על כיבוד אב ואם...". רעיון נפלא!

הג"ר משה הלל הירש שליט"א ר"י סלבודקה גדל בילדותו בשכונה 'מרוחקת' בניו-יורק. בישיבה לימדו הרב שמואל דוד ורשבצ'יק, פליט ליטאי. "הסיפורים שהרב ורשבצ'יק היה מספר על הווי עולם הישיבות, על דמויות מיר וקלצק, על אוירת הלימוד. סיפוריו השפיעו עלי להתקדם וללמוד בישיבת הג"ר אהרן קוטלר יותר מהשפעת הלימוד עצמו!"

אמר בצחות הרבי מהר"ש מליובאוויטש "בהאי מאן דאמרי אינשי כי סיפורי הבעש"ט במוצ"ש הם סגולה לפרנסה. יש שלש טעויות! לא סיפורי הבעש"ט בלבד, אלא כלל הצדיקים, לא רק במוצ"ש אלא בכל עת רצון, וסיפורים מסוגלים לכל דבר! גם על 'אנשים רגילים' שהתחזקו, התגברו, קיבלו על עצמם, מעוררים השראה ופועלים בחינוך.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

סתימה לא עמוקה

בירור לעומק חוקה

מן הכלל הוא יוצא

ותשובה רק מוצא

פתרון חידת 'פשתגן הכתב'

הפתרון: כנגד ארבעה בנים דיברה תורה.

סתימה לא עמוקה - כנגד הבן הנקרא **תם**, ככתוב: "והיה כי ישאלך ... מה זאת ... " [י"ג, י"ד], ורש"י מבאר: " זה תינוק טיפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל 'מה זאת' ."

בירור לעומק חוקה - כנגד הבן הנקרא **חכם**, בהמשך דברי רש"י הנ"ל: "ובמקום אחר הוא אומר: 'מה העדות והחוקים והמשפטים...' [דברים, ו', כ'] הרי זאת שאלת בן חכם ...".

מן הכלל הוא יוצא - כנגד הבן הנקרא **רשע**, שכתוב: "מה העבודה הזאת לכם.." [י"ב, כ"ו] ורש"י מבאר [י"ג, ה']: "בבן רשע הכתוב מדבר, שהוציא את עצמו מן הכלל..."

ותשובה רק מוצא - כנגד הבן הנקרא **שאינו יודע לשאול**, בהמשך רש"י הנ"ל: "וכאן [בפסוק ח'] 'והגדת לבנך' - בבן שאינו יודע לשאול, והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב". בעניין בן זה מוצאים רק תשובה ואין שאלה.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

אספקלריא לפרשת בא תשפ"ג, מדור 'תבונות שורש' מאת הרב אשר זאב שרייבר - הסוטה והנזיר

בשבוע זה החלו בדף היומי ללמוד מסכת נזיר, הגמרא מסבירה שמסכת נזיר נכנסה בסדר נשים ולא בסדר קדשים כדי להודיע לנו ש'הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין', והנה רש"י בסוטה (ב, א) כתב: "בקלקולה - בניוולה ובבשתה שמנוולין אותה כדקתני מתני' קושר חבל למעלה מדדיה. יזיר עצמו מן היין - שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גרם לה", משמע שאף אם התברר שלא חטאה, גם כן מי שרואה אותה בניוולה צריך להזיר עצמו, אבל מהגמ' בנזיר המקדימה ואומרת 'מי גרם לה לחטוא - יין', משמע שדוקא כאשר התברר שחטאה צריך להזיר עצמו.

וכן לא מובן למה מדגיש רש"י דוקא את הניוול של 'קושר חבל המצרי'?

אך לפי המבואר לעיל אפשר לומר שכל ענין הגילוי שמגלין את שיערה ואת לבה הרי זה כדי להראות שהלב שלה וראשה היו מלאים בהרהורים רעים, הרהורים של שחרור ופתיחות המגיעים מהקלות ראש של יין, ומזה לומדים שצריך להזיר עצמו מן היין כדי לקדש את השער, למלאות את הראש במחשבות קדושות המפריעות ומבטלות את המחשבות הרעות, וזהו הרמז ב'חבל המצרי', להורות שהפה רך של מצרים מדמה שהוא בא להקל ולשחרר, אך האמת שהוא הקושר ומגביל את האדם, קושר אותו בחבל, והנזיר הנעשה קדוש ונזיר אלקים הוא המביא את הגאולה של 'משה איש האלקים'.

*

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף ג: לאסור יין מצוה כיון הרשות. ועי' בהגהות ראמ"ה ובמהר"ץ חיות שהקשו דהא השיעור בנזיר הוא רביעית כמבואר לקמן לח. אבל לענין שתיית קידוש סגי ברוב וכתבו שקושית הגמ' הוא אליבא דר"ש ור"ש הא סובר כל שהוא למכות וכמבואר לקמן, ועי' בהגהות מהר"ץ חיות שעמד דלמה לענין קידוש סגי ברוב מצד רובו ככולו ולמה לענין איסור שתיית נזיר לא אמרי' דאם שתה רוב רביעית דלהוי ככולו ויהא חייב וכתב דלא קרב זה לזה וסתם ולא פירש החילוק, ובפשטות החילוק הוא עפ"י דברי החת"ס בשו"ת או"ח קמ' דלא שייך רובו ככולו אלא רוב מתוך כולו ומה"ט לא מהני אם יקח מעיקרא רוב רביעית, וא"כ לא שייך רובו מתוך כולו אלא היכן שיש דין של כולו וכגון בכוס של קידוש שצריך שיחזיק רביעית ואז אם שותה רובו שייך רובו מתוך כולו אבל באיסורין אין כאן כולו דיהא שייך לומר רובו מתוך כולו, וכן לקמן דף מב. בנזיר שמגלח רוב שער שייך לומר רובו ככולו מכיון דהוי רוב מתוך כולו.

דף ד: לימא בפלגותא דהני תנאי. והיינו שנחלקו אם שייך התפסה בדבר שאינו נדור, ולמסקנא מסיק הגמ' דודאי לא שייך התפסה רק בדבר הנדור, וטעמו של ר"י כתב הרא"ש או דדרש לה' או משום דסובר דנזירות שמשון היה ע"י נדר, והנה נזיר שמשון ליתיה בשאלה כמבואר בתוס' ומקורו מהא דלקמן יד. ובמפרש שם כתב דכיון שלא הוי ע"י נדר רק ע"י מלאך לא היה שייך שאלה וממילא אם מקבל עליו נזירות שמשון הוי כאילו שקיבל עצמו נזירות בלי שיהא שייך לשאול על זה [ועדיין צ"ב למה לא יהא יכול לשאול על עצם קבלת דבר זה] ולפי דברי הרא"ש במהלך ב' לכאו' לשי' ר"י הוי ע"י נדר וצ"ב דא"כ למה לא יהא בשאלה וצ"ל שזהו מדיני נזירות שמשון שאין בו שאלה דכן כתיב בקרא שיהיה נזיר מיום הולדו עד יום מותו, והנה עצם הדבר דלר"ש לא שייך נזירות שמשון מכיון דלא הוי דבר הנדור, צ"ב דלמה לא יהא יכול לקבל בלי התפסה [ועי' ברש"ש נדרים דף יט: מ"ש בזה] ובאבי עזרי הל' נזירות כתב דלא שייך לקבל נזירות שמשון מכיון דהוי נזירות ע"י מלאך ואין אדם יכול לעשות סוג נזירות כזה ורק האופן יחידי שהיה שייך הוא רק ע"י התפסה שיתפיס בקדושה זה שעשה המלאך אבל מכיון שלא הוי דבר הנדור לא שייך התפסה.

דף ה: תנן מי שאמר הריני נזיר מגלח יום לא' בשלמא לרב מתנא נוחא. והגם דגם לדבריו יכול לגלח ביום ל' מצד מקצת היום ככולו אבל מדרבנן צריך לא' [ולפ"ז לשניהם מה"ת מגלח ביום ל' ואין צריך לא' אלא מדרבנן] וברא"ש כתב דאמרו חכמים דלכתחלה לא יגלח כיון שהוא ממנין נזיר ומדברי התוס' לקמן טו. משמע שזהו מצד גזירה אם יאמר שלימים אבל מדברי התוס' לקמן יט: משמע דהוא מה"ת, ולכאו' תלוי בגדר מקצת היום ככולו אם הפשט דסגי במקצת או דבעצם בעינן כל היום כולו ורק מקצת נחשב ככולו עי' בקוה"ע סי' יט' ואז שייך דלכתחלה בעינן כולו מדאורייתא כמו שמצינו ברוב סימנים עי' ברמב"ן חולין כז. או רוב כוס בפסח דיש דין ד' כוסות אז לכתחלה בעינן שישתה כל הכוס עי' בשו"ע הרב תעב' יט' [ואינו דומה לקידוש דליכא חיוב שתיית כוס] ולכאורה בזה תלוי מ"ח ר"א ורבנן לקמן ו: לרב מתנא [עיי"ש בתוס' ד"ה קסבר] בנטמא ביום ל' אם סותר כולו בגדר הדין של מקצת ככולו אם סגי במקצת וכבר נגמר הנזירות ולא שייך שיסתור או שבעצם בעינן כל היום כולו ורק סגי במקצת ואז אם נטמא סותר וא"כ שני דברי התוס' הם בין לשי' ר"א ובין לשי' רבנן אליבא דרב מתנא [וע"ע לקמן ר"י ורבנן טז. בראה ביום ז' אם סותר למפרע ולכאו' תלוי ג"כ בהנ"ל].

דף ו: תוד"ה קסבר. בסה"ד ובהא פליגי רבנן ור"א. וצ"ב לשי' רבנן דאם נטמא סותר הכל ולא מהני לזה מקצת היום ככולו וכמ"ש לעיל שכיון שבעינן כל היום אז אם נטמא סותר הכל, וצ"ב דא"כ גם אם נטמא לאחר הבאת קרבנותיו יסתור הכל וצ"ל דלא שייך שיסתור אלא אם יש כאן נזיר שנטמא אבל לאחר הבאת הקרבן ליכא כאן נזיר ואין כאן נזיר שנטמא, והנה בעצם מ"ח רב פדא ומתנהא אם אמרי' מקצת היום ככולו דלרב פדא לא אמרי' מקצת היום ככולו, צ"ב דמ"ש מכה"ת כולה דאמרי' מקצת היום ככולו כגון בזבה ביום שביעי דיכולה לטהר עצמה, ועוד צ"ב דאם לית ליה מקצת היום ככולו למה לענין יום ראשון מהני מקצת היום, וביותר דאפילו כשאמר שלימים דאז לכו"ע לא אמרי' מקצת היום ככולו

דקיבל על עצמו ל' ימים שלמים אבל אותו יום שקיבל הנזירות מונים לל' יום והא אמר ל' יום שלימים, ובאמת מצינו בנדה דלענין יום ז' לא אמרי' מקצת היום ככולו ואינה טובלת רק בלילה אבל יום שראתה עולה בחשבון אפילו מקצת יום [ועי' בתוס' ר"ה דף י. החילוק בין זבה לנדה] וצ"ב בכל זה.

דף ז: מכאן ועד מקום פלוני פחות מל' יום נזיר ל' יום. והיינו מצד שאין נזירות בפחות ל' יום וכן מבואר בהמשך הסוגיא שאם קיבל עליו נזירות ליום אחד או לשעה אחת נעשה נזיר לל' יום, וצ"ב דהא לא רצה רק ליום אחד והיאך חל עליו נזירות לל' יום ועי' בקרן אורה לעיל ג: ולכאו' היה אפשר לומר עפ"י מה דמבואר בנדרים כט. היום את אשתי ולמחר אי את אשתי דמקודשת לעולם דקדושת הגוף לא פקע בכדי והאחרונים כתבו לבאר שזהו מדין פשטה קדושה בכולה עיי"ש, וכמו כן נזירות מכיון שמקבל עליו קדושת נזיר [נומוכח לכאו' כהך צד שנוזירות הוא קבלת קדושת נזיר וממילא חל כל הדינים ועי' באבנ"מ בשו"ת טו' אריכות בזה] אפילו ליום אחד פשטה בכולה והיינו לל' יום, ועי' לקמן בעמוד ב' במשנה הריני נזיר ל' יום ושעה אחת נזיר לא' יום דאין נזירות לשעות ועי' בר"מ בפי' המשניות דכתיב ימי נזרו וצ"ב אם גם שם היינו מדין פשטה דכיון שלא שייך לשעות א"כ פשטה לכל היום או דשם הטעם דכיון דלא שייך נזירות לשעות אז תלינן שדעתו היה ליום וכן משמע קצת בדברי הרא"ש, דאולי לא שייך פשטה רק על עצם קדושת הנזיר דהוא ל' יום אבל שם בא להוסיף על נזירות של ל' יום עוד שעה וצ"ב בזה.

דף ח. ר' יהודה מתיר שספק נזירות להקל. והגם שספק דאורייתא לחומרא ומבואר בתוס' ובשטמ"ק דלא מעייל נפשיה לספק חמור ואמרי' שדעתו היה שרק אם יכול לברר שהיה בו מאה כור או מקבל עליו הנזירות, והנה הגמ' מחלק דבציור של משנתנו מכיון שכבר חל עליו נזירות והשאלה הוא אם צריך להמשיך או לא אז מודה ר"י דהולכים לחומרא, וביאר השטמ"ק דהוי כמו ספק נגע שעד דלא נזק מוקמינן אחזקת טהרה אבל אם כבר נטמא מוקמינן אחזקת טומאה וכמו כן כאן מכיון שכבר חל נזירות ויש ספק אם צריך להמשיך מוקמינן אחזקת נזיר, ולכאו' צ"ב אם סברת ר"י דלא רצה לעייל עצמו לספק א"כ מ"ש וצ"ל דסברת ר"י שאינו רוצה להיות במצב ספק ורק רוצה בודאות להיות כמו הפסק של התורה וממילא אם הוי ספק אם נעשה נזיר שבדין התורה הדין הוא דנוקים אחזקה או אמרי' שלא קיבל בכלל הנזירות במצב של ספק אבל אם פסק התורה היה שצריך לילך לחומרא אז אמרי' שדעתו היה לקבל הנזירות שאינו רוצה להיות במצב של ספק אלא דעתו היה שיהא כפי דין של התורה וע"ע ברש"ש מ"ש בזה.

דף ט. וב"ה סבר לה כר' יוסי דאמר בגמר דבריו אדם נתפס והאי נדר ופתחו עמו. ועי' בתוס' דכיון דאמר תכ"ד חזר בתכ"ד, וצ"ב דא"כ למה צריכים דהוי נדר ופתחו עמו, וביותר צ"ב דהתוס' בהמשך דבריהם כתבו לבאר דטעמא דב"ה דמפרש דבריו דכוונתו היה נזירות מן דבילה עיי"ש, והנה הגמ' מקשה דלב"ש להוי נדר ופתחו עמו והגמ' מת' דב"ש לשיטתו דאין שאלה בהקדש, וצ"ב דלמה אין יכול לחזור מצד תכ"ד וברא"ש כתב דאם אין שאלה בהקדש כמו כן אינו יכול לחזור תכ"ד וצ"ב מהו השייכות לזה ועי' בקצות סי' רנה' ואולי אפשר לבאר עפ"י דברי הר"ן בנדרים דף פז. דיסוד תכ"ד היינו שלא גמר בדעתו לגמור עוד

אלא אם רוצה לחזור יהא לו היכולת לחזור עד תכ"ד, ולפ"ז אפשר לומר שזהו בכל חלות אבל בנדר דכתיב כל היוצא מפיו יעשה לא שייך סתם לחזור ממה שכבר הוציא מפיו רק בכה"ג דאמר הריני נזיר מן הדבילה דבעצם כשאמר הריני נזיר קיבל נזירות אלא דכיון דהוי תכ"ד הניח מקום שיכול לפרש דמה שאמר הריני נזיר היינו מן הדבילה וממילא כמו שחידשה התורה דע"י שאלת חכם מכיון שעושה הנדר לטעות הותר הנדר כמו כן בתכ"ד יכול בעצמו לומר דמה שקיבל נזירות מן היין היה טעות וכוונתו היה לדבילה, וממילא ניחא שצריכים לדין חזרה של תכ"ד וכן לפרש מה היה כוונתו בתוך קבלתו וכן לדין נדר ופתחו עמו, ולפ"ז בכה"ת כולה בודאי שייך לחזור תכ"ד אבל בנדר דכתיב כל היוצא מפיו יעשה צריכים לדין נדר ופתחו עמו שבנוי על דין שחכם מתיר ע"י שאלה ועושה שהנדר היה בטעות.

דף י. משום דמיחלפן בענבים. ולכאו' צ"ע דהא למעשה לא אמר ענבים והוי כאילו מי שנתכוון לומר תרומה ואמר מעשר דלא אמר כלום מכיון שלא אמר תרומה ועי' ברעק"א לעיל ט: שכתב דהכא שאני שכיון שאמר הריני נזיר דזהו בעצם דיבור שלם לקבל נזירות ומה שהוסיף מן הדבילה היה טעות ממילא נשאר מה שאמר הריני נזיר ובזה נעשה נזיר, ואולי אפשר עוד לומר עפ"י מה דאיתא בירושלמי ריש מס' נזיר דכיון שנתחדש דין כינוי בנדרים אין צריך דוקא אותן לשונות אלא אפילו כל אדם אם הוא קורא לקרבן פת אז כשאומר הרי עלי פת הוי כאילו אמר הרי עלי כקרבן ועי' בקרן אורה ריש מס' נדרים מ"ש בזה, וא"כ אפשר לומר דכמו כן כאן אם בעצם רצה לומר ענבים אלא שכיון שמחלפן דדרך אנשים להחליף פירי בפירי ולפעמים קוראים דבילה לענבים וכמו כן בבשר וחמרא דאנשים קוראים בשר יין מכיון ששניהם הולכים ביחד וכמ"ש הרא"ש דכתיב זוללי בשר וסובאי יין א"כ לא גרע מכנוי שחל וכמו כן בנזירות שנתחדש דין כנוי.

*

הרב אהרן פוטולסקי, שכונת 'גני איילון', לוד - סיכום תמצית פרק ואלו נדרים

פרק ואלו נדרים (חלק ב')

הנדרים שהבעל מפר לאשתו בדיני הפרת בעל ואב, ובדיני מדיר ומודר

מפתח הסוגיות

טובת הנאה אי ממון (פה' א')

האוסרת מעשה ידיה על בעלה (פה' א' - פו ב')

טועה בעניין הנדר והפר וקריעה עם טעות (מתחיל פו ב' - פז א').

הפרה והקמה בחצי נדר (דף פז)

מח' איזה חיסרון ידיעה לא חשיב "יום שמעו", ודין מקצת ידיעה (פו ב' - פח א')

אופן הקניין לאשה שלא יזכה בעלה (דף פח)

נדרה לאחר ל' ונשאת או נתגרשה, מח' אי בתר שעת הנדר או החלות (פח ב' - פט א')
 תשע נערות נדריהן קיימין (דף פט)
 הפרה והתרה בנדר שעדיין לא חל מכח תנאי (פט ב' - צ ב')
 שלש נשים שנחלקו בהם. מח' באומרת לבעלה גירשתני (דף צ' ב' - צא)

*

תמצית פרק ואלו נדרים

דף פד ב' - פה א' טובת הנאה אי ממון, גונב טבל כמה משלם ותרומה של מדיר את הכהנים

• המשך משנה ג' (פג ב'): קונם כהנים לי יטלו על כרחו, כהנים אלו יטלו אחרים. ולכאורה סותרים.

• מתרץ: נחלקו אי טובת הנאה הוי ממון.

• מוכיח: כמו שנחלקו גונב טבל אם משלם דמי כולו.

פ"ה א'

• דוחה: נחלקו אי מתנות שלא הורמו כמי שהורמו, וטוה"נ אינה ממון. מקשה ע"ז (לר"ן אידחי הדחיה ולרא"ש לא).

• ב' ביאורים אחר במח' גבי טבל: או טוה"נ ממון וקנסו לבעה"ב או שאינה ממון וקנסו לגנב. אין ראיה שיש מח' בטוה"נ.

• רבא אמר: טוה"נ ממון, אך כשאסר כל הכהנים שוויה גביה כעפרא.

דף פה - פו ב' האוסרת מעשה ידיה על בעלה אימתי ועל מה חל, ומה יעשה

• משנה ד': קונם שאיני עושה ע"פ אבא, אינו יכול להפר.

• שאיני עושה על פיך

• ת"ק: אינו צריך להפר (ס"ל העדפה דבעל. ולגבי אחר שיגרש, או שלא חל הנדר מאחר ולא חל בשעתו או שאינו יכול להפר, ר"ן ד"ה רבי יוחנן בן נורי. עוד ס"ל דאין מקדיש בדשלב"ל, ר"ן ד"ה אי נמי הלכה כת"ק).

• רבי עקיבא: יפר שמא תעדיף. (אך אחר שיגרש אין אדם מקדיש דבשלב"ל).

• רבי יוחנן בן נורי: יפר שמא יגרשנה ותאסר לחזור (אך העדפה דבעל).

• פסק שמואל כרבי יוחנן בן נורי.

פ"ה ב'

• והא פסק שמואל כרבי יוחנן הסנדלר, דס"ל אין אדם מקדיש דבשלב"ל.

• אין לומר שהלכה כרבי"ן רק גבי העדפה, דיכל לאמרו באופן טוב יותר בג' פנים.

• רב יוסף: שאני קונמות, כשם שאדם אוסר פירות חבירו עליו.

- **אביי דוחה:** ה"מ באוסר על עצמו, אך באוסר על חבירו הוי כאוסר פירות חבירו על חבירו.
 - **רב הונא בריה דרב יהושע:** מיירי באומרת יקדשו ידי לעושיהם לכשאתגרש.
- פ"ו א'**
- **רב אילא מוכיח שמהני:** מאומר שדה שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תקדש (ר"ן: והכא משום צד המעלה שהגוף שלה תמיד, עדיף מהתם שיוצאת מרשותו לגמרי).
 - **רב ירמיה מחלק:** דהתם עכשיו בידו להקדישה (דס"ל דאין להוכיח דלמא האי צד עדיף).
 - **רב פפא אומר שמהני מצד אחר:** אשה לא פסיקא וגופה בידה. דמי לשדה שמשכנתי כשאפדנה תקדוש.
 - **רב שישא בריה דרב אידי:** לא דמי, דהתם בידו לפדות. אלא דמי למשכון לזמן דיכול להקדיש.
 - **רב אשי דוחה:** התם קיץ, אישה לית לה קיצותא.
- *
- פ"ו ב'**
- **אלא אמר רב אשי:** שאני קונמות כקדושת הגוף דמי ומוציא מידי שיעבוד, אלא שאלמוה לשיעבוד שיחול רק כשתתגרש.
- *
- דף פז**
- **משנה ה' (פ"ו ב):** טועה בעניין הנדר יחזור ויפר.
 - מקשה מקריעה שטעה במת. דיש לדרוש גם כן.
 - **תי' ראשון:** הא בסתם הא במפרש, ומוכיח לה מבריתא.
 - **רב אשי תירץ:** הא תוכ"ד והא לאחר, ומוכיח לה מבריתא.
 - תוך כדי דיבור כדיבור חוץ מד' מקומות.
- *
- **משנה ו':** הפרה והקמה בחצי נדר.
 - הקמה במקצת הוקם כל הנדר.
 - הפרה במקצת לא (לישנא קמא בר"ן: רק מה שהפר. לשון אחר: אינו מופר כלל).
- *
- **עמוד ב'**
 - זה דברי רבי ישמעאל, אבל ר"ע אומר שהוקשו וה"ה להפרש.

- חכמים אומרים הוקשו וכמו שבהפרה לא מהני ה"ה בהקמה.
- מתני' רבי שמעון שאינן שבועות נפרדות עד שיאמר שבועה לכאו"א.

*

דף פ"ח

איזה חיסרון בידיעה לא חשיב "יום שמעו". אופן הקניין לאשה שלא יזכה בעלה.

- **משנה ז** (פז ב'): יודע אני שיש נדרים אבל איני יודע שיש מפירין, יפר.
- יודע אני שיש מפירין אבל איני יודע שזה מהנדרים שמפירין, ר"מ אומר לא יפר ביום שנודע לו אלא באותו יום. חכ"א יפר באותו יום (כפי' שני בר"ן).
- ר"ן: טעמא דר"מ דבסיפא ס"ל דחשוב ידיעה, וברישא משום דהוי מקצת ידיעה ולא הוי ידיעה.

- קשה מדרבי מאיר דאומר דסומא שרצח בשגגה נתרבה כיון שיש לו מקצת ידיעה.
- אין לדמות הנידונים, וברוצח אופן הדרשה מכח משמעות הפסוק ולא מכח דין כללי בגדרי "ידיעה".

- **משנה ח**: אופן הקניין לאשה שלא יזכה בעלה.
- מודר הנאה מחתנו יקנה לבתו "בלבד שלא יהא לבעלה רשות בהן, אלא מה שאת נו"נ בתוך פיר".

- **רב**: פסק כמתניתין, דבעי להנך תרי לישני. כרבי מאיר דאמר יד אשה כיד בעלה.

- **שמואל**: פסק כרבנן דפליגי דסגי בחד.

- **מתקיף רבי זירא**: דר"מ ס"ל דאשה מזכה שיתופי מבואות

- **תירץ רבא**: לזכות לאחרים כעין שיתוף, זוכה מיד בעלה.

- **איתיביה רבינא**: דאשה לא יכולה לזכות שיתוף, ואף סותרות הבריתות.

- **תירץ רב אשי**: כשיש לה חצר מגו דזוכה לעצמה זוכה לאחרים.

*

דף פ"ט

- **משנה ט'** (דף פ"ח ב): נדרה לאחר ל' ונשאת או נתגרשה, אזלינן לפי שעת הנדר.

- הריני נזירה לכשאנשא ונישאה, ר"י: יפר, ר"ע: לא יפר.

- הריני נזירה לכשאתגרש, ר"י: לא יפר, ר"ע: יפר.

- **רב חסדא**: מתניתין כרבי עקיבא.

- **אבי**: אפילו כרבי ישמעאל, הכא תלה ביומי.

- זה הכלל דפרק נערה: הלכו עם שלוחי הבעל עדיין כארוסה.
- זה הכלל דמתניתין: לרבות מסרו לשלוחי הבעל דהיא כנשואה.
- משנה י': תשע נערות נדריהן קיימין.

*

עמוד ב'

- רבנן כללו בשלשה, בוגרת יתומה ויתומה בחיי האב

*

דף צ' הפרה והתרה בנדר שעדיין לא חל מכח תנאי

- משנה י"א (פט ב'): נדר שעדיין לא חל מכח תנאי, מפר רק אם התנאי הוא עינוי או בינו לבינו, או שעשויה לעבור עליו.
- רבי נתן ס"ל שאי אפשר להפר נדר שלא חל עדיין.
- בהתרת חכם,
- א. לרב אחא בריה דרב הונא מוכח שעכ"פ רבי נתן ס"ל דאי אפשר.
- לישנא קמא דרב פפי לכו"ע בשאלה אין חכם מתיר (מוכיח מב' ברייתות ודוחם).
- לישנא בתרא דרב פפי לכו"ע בשאלה חכם מתיר, ואיתותב.

*

דף צ"א נשים שאינן נאמנות לאסור עצמן על הבעל.

- משנה יב (דף צ' ב'): שלש נשים למשנה ראשונה יוצאות בכתובה, ולמשנה אחרונה אינן יוצאות שמא עיניה נתנה באחר.
- טמאה אני לך (הא דיש כתובה, באשת כהן שנאנסה, כדבדיק רבא). למש"א: אינה נאמנת.
- שמים ביני לבינך. למש"א: יפייס.
- נודרת נטולה אני מן היהודים. למש"א: יפר חלקו.
- טמאה אני לך, לר"ש אוכלת בתרומה שלא להלעז על בניה, לרבא תאכל חולין.
- אמר רבא מודה ר"ש בנתאלמנה שאינה אוכלת.
- אומרת לבעלה גירשתני, לרב המנונא נאמנת לרבא אינה נאמנת.
- לרב המנונא חזקה אינה מעיזה פניה. לרבא אף למשנה ראשונה אינה נאמרת דהכא ל"ל כיסופא.

*

עמוד ב'

- ב' מעשים שהתיר רב נחמן נשים חשודות, משום עיניה נתנה באחר.
- התיר רבא אשה מכח שאם עבד איסורא ארכוסי הוה מירכס
- התיר רבא אשה מכח שאם עבד איסורא היה רוצה שימות הבעל, וקמ"ל דעדיף ליה ממים גנובים.

*

פרק ואלו נדרים - ענייני הדפים

טובת הנאה אי ממון. גונב טבל כמה משלם. תרומה של מדיר את הכהנים (פה' א')
 דין האוסרת מעשה ידיה על בעלה אימתי ועל מה חל, ומה יעשה (פה' א' - פו' ב')
 טועה בעניין הנדר והפר (מתחיל פו' ב'). קריעה עם טעות. תוך כדי דיבור. הפרה והקמה
 בחצי נדר (דף פז)
 איזה חיסרון בידיעה לא חשיב "יום שמעו", חילוקו מסומא שרצח בשגגה. אופן הקניין
 לאשה שלא יזכה בעלה (דף פח)
 נדרה לאחר ל' ונשאת או נתגרשה, מח' אי בתר שעת הנדר או החלות. תשע נערות
 נדריהן קיימין (דף פט)
 הפרה והתרה בנדר שעדיין לא חל מכח תנאי (דף צ')
 שלש נשים שנחלקו בהם. מח' באומרת לבעלה גירשתני. ד' מעשים שהתירו נשים
 חשודות (דף צא)

*

מעשה רב מהשבוע פרשת בא תשפ"ג

סיפר הגאון רבי אליהו אדלשטיין שליט"א, מו"צ שכונת גני איילון - אחיסמך, השבוע
 ביום א' הגיע אדם לשאול שקיבל על עצמו תענית למחר ונזכר שמחר ראש חודש ואין
 מתענים. הוריתי לו לעשות התרת נדרים על התענית, אך כיון שהנדר עדיין לא חל אי
 אפשר להתירו. לכן יחכה עד שיתחיל יום ב', ורק אז יעשה התרת נדרים.
 כפסק השו"ע רכ"ח סעיף י"ז "אין מתירין את הנדר עד שיכול", שדן בזה הר"ן בריש צ' ע"ב.

*

שיעור הדף היומי מאת הרב אהרן פוטולסקי מתקיים כל ערב בין השעות 21:30 - 22:30
 בבית הכנסת 'המרכזי' גני איילון בחדר בית ההוראה, רח' הרב אלישיב 5 לוד מעריב
 בחדרים הסמוכים כל רבע שעה עד חצות. (ניתן להאזין טלפונית לשיעורים דרך מערכת
 קול הלשון במספר 03-6171111 או במספר 6761* < 7* (חיפוש לפי מגיד שיעור) < 905680
 (קוד מגיד שיעור, לא להקיש סולמית אחר כך). או לחילופין, להקיש סולמית וכוכבית,

לזיהוי קולי, ולומר אהרן פוטולסקי. בזמן שיש "שידור חי" המערכת מציעה להקיש * להיכנס לשמוע את שיעור החי).

להערות והארות, אהרן פוטולסקי 1234daf.daf@gmail.com

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק פרק א' - החלום הגדול

ישיבת "עיון הש"ס" ממוקמת בפאתי שכונת בית וגן בבניין בן ב' קומות, הבניין מוקף עצים מרהיבי עין על גבעה מוריקה, להרחיב דעת הלומדים, בראשות הישיבה ניצב הגאון רבי נחמן הרשקוביץ תלמיד ישיבת חברון, הישיבה הקטנה עומדת ברמה גבוהה מאד בזכות הצוות המובחר שהקים.

יש בה ג' שיעורים, בכל שיעור ישנם 38 בחורים, הוא מדקדק לא לקחת יותר, כדי שהרמ"ם יוכלו לנווט את השיעורים ביד רמה, כשלכל בחור יש את ההכוונה הנכונה. לכל שיעור מוצמדים שני רמ"ם נוספים שמסייעים לבחורים הבינוניים ומטה להתחבר לשיעורים.

כעת בשעות הבקר מתנהל סדר הכנה, לקראת השיעור שינתן בעוד שעתיים, על ידי רבי אליעזר שניידר, ר"מ ותיק שכבר מצליח בסגנון השיעור שלו זה עשרים שנה, הוא התווה את הקו בישיבה שנבנתה על סגנון מיוחד במינו, הכנה לשיעור כבר מגיל בר מצווה, ראש הישיבה וצוות הרמ"ם המובחר של עיון הש"ס הצליחו להוכיח כי השם אינו מותג חסר משמעות, הם הטמיעו מושג, להכין שיעור משיעור א'.

עושים טעויות? מה בכך. הר"מ ינווט אותם איך לתקן את הטעויות, כך יעשו למדנים כבר בגיל צעיר מאד.

האולם מלא בבחורים שמתייגעים בסוגית "רקיק" אחת הסוגיות המורכבות של מסכת ב"ב, לפתע בתוך סדר נזיקין נכנסת לה סוגית טומאה וטהרה, בנושאי חציצה באוהל, בחורים צעירים לא אמורים להתמודד בסוגיות כאלו, אבל הבחורים מסתערים על הסוגיא כזקנים ורגילים. קול התורה נשמע ברמה, הפנים המיוזעות מעידות על יגיעה עצומה בתורה, צעקות נשמעות מכל כיוון, גן עדן התחתון.
אבל ישנה גם פינה יוצאת דופן, הבה נסכית לנעשה במקום.

"אז מה הפשט בתוס' לפי עניות דעתי הדברים מהווים סתירה מרישא לסיפא, זה לא יתכן? זועק יענקי קלוגהופט משיעור ב' אל חברו דודי סטוויצקי, וכשהלה אינו מגיב לו, הוא שואג בקול לא לו: אני לא מבין, אני לומד עצמי? אל תטיל עלי את כל העבודה" זוהי זעקת יאוש, בניסיון להחזיר את דודי אל לב הסוגיא.

זו לא זעקת יאוש פתאומית, יש ליענקי הרבה לדאוג, לדודי השותף יש הרבה חלומות באמצע הלימוד, הוא מאבד את החוט של הסוגיא באמצע העניין. אם נדייק יותר, עוד בתחילת העניין.

שלא נטעה לחשוב כי דודי נעדר כישורים שקשה לו להבין את הסוגיא ומרוב תסכול הוא בורח אל מחוזות הדמיון, ההיפך הוא הנכון, דודי מחונן בכישרונות מיוחדים במינם, מבחינת תפיסה הוא הטוב ביותר בשיעור, אפילו יוסי שרעבי החריף אינו מתחרה עמו במהירות התפיסה, הוא תופס בשניה אחת מה שליענקי נדרש בשתי דקות, הוא פשוט לא צריך להתאמץ כדי להבין את הסוגיא המסובכת ביותר, לכן הוא יכול להרשות לעצמו לחלום כבר בהתחלה.

כשהוא מתחיל את הסוגיא, הוא ממטיר ליענקי את כל מה שהוא רואה בזיק אחד, עיניו בולשות מידיית לתוס' ובשניות בודדות הוא קולט את הנעשה. יענקי עוד לא קולט מה נעשה בשטח ואילו דודי כבר מבין את כל המהלך, כעת עליו להמתין בסבלנות שיענקי יעכל את הנתונים שלמדו זה עתה.

מה לעשות ש"זיץ פלייש" (כוח ההתמדה) אין לדודי, מה יעשה הבחור עתיר הכישרונות ולא יחטא, הוא מיצה את הלימוד בחמש הדקות הראשונות של הסדר, בכמה הבזקים הוא רואה את הגמרא רש"י תוס' ולקינח מסתכל במהרש"א ומהר"ם, הוא יכול לומר לך את כל המהלך בבהירות רבה בלי טיפת מאמץ.

לעומתו יענקי חונן בכישורים בינוניים פלוס, הוא מבין עניין היטב, אבל הוא צריך לעמול על הסוגיא ארבע וחמש פעמים, כדי להבין את הדברים לאשורם.

אבל כשהוא מבין, הוא מבחין בדקויות ומעמיק עד לרבדים הנסתרים, בעוד שדודי תופס רק מלמעלה את השלד, את הראש הזנב ועוד משהו שמחבר ביניהם, הוא שטחי מאד, לא מפני שכך טבעו, אלא שאינו מבין לשם מה צריכים לדגור על הסוגיא, מה יתווסף לו בפעם השניה יותר מהראשונה, אין לו שאיפות מיוחדות להיות למדן הדור, את זה ישאיר ליענקי, הוא יהיה למדן גם בלי מאמצים רבים.

דודי כועס על רב יצחק פרלמן שממונה על סידור החברותות, על מה ולמה עשה לו את העוולה הנוראה, להצמיד שור לחמור, הלא נאמר בתורה "לא תחרוש בשור וחמור יחדיו" דודי מרגיש כמו שור בעל כוחות ועוצמה, לעומתו יענקי הוא לא יותר מ"חמור גרם" שרק בכוח ההתמדה שלו הוא מצליח להדביק פערים.

אי ההתאמה לא נסבל, כמעט כל יומיים הוא שופך את לבו בפני רב יצחק על העוול שעשה לו ומבקש לסדר לו חברותא אחרת, הוא פוזל לכיוון יוסי שרעבי החריף של השיעור אבל קליל מאד בהתנהגותו, הוא עושה צחוקים מכל דבר, גם הוא מתמודד עם "פרידה לבנה" כלשונו, יוסי נראה חברותא מתאימה לדודי כמו "תקע לשקע" שניהם יסתערו על סוגיא ותוך עשר דקות יסיימוה פרפקט, אחרי כן יש להם מרווח זמן לדברים נוספים, ה' ישמור.

אבל רב יצחק אוזניו אטומות, הוא מנחם את דודי ומדבר אל לבו כי יענקי הוא החברותא הטובה ביותר שיכולה להיות עבורו, גם הוא צריך להטות שכם ולשאת בנטל הסוגיא, כך יענקי יגדל ויעשה חייל בלימוד בזכותו.

"האם רק אני צריך להקריב למענו, ומה אם חלוקה בנטל?" השאלה נשאלת ואין עליה מענה.

השבוע חצה דודי את כל הגבולות, הוא הפליג במרחבי הדמיון כבר בדקות הראשונות של הסדר, יענקי ניסה להשיב את דודי אל התלם במאמצים על אנושיים אך לשווא. גם הוא חושב שנעשתה לו עוולה עצומה בכך שהצמידו לו בחור שלא אוהו בכלום, אין לו טיפת שאיפה לגדלות וההתמדה ממנו והלאה.

אף לו יש שאיפות ללמוד עם חברותא שמבחינתו "תאום סיאמי" נתן נטע כהן המתמיד של השיעור, אף הוא בעל כישורים בינוניים [פחותים משלון] הם מתחרים ביניהם מי צריך יותר להתאמץ על הבנת הסוגיא, וראו זה פלא, רב יצחק הצמיד לו כחברותא את יוסי שרעבי, הבחור החריף של השיעור, הלה אינו פוסק מלצחוק על זחלנותו, לכאורה נעשתה כאן טעות כפולה, יש התאמה טובה יותר, ילך דודי אל יוסי ויענקי אל הדומה לו.

לא אחת ולא שתיים נמצאים הצדדים בדיון אצל רב יצחק "להפריד בין הדבקים" ולשדך בין הדומים, אבל רב יצחק מתעלם מדבריהם.

כשעירבו הבחורים את הוריהם וזימנום לפגישה עם רב יצחק, הבהיר רב יצחק את משנתו להורים.

דודי ויוסי בצוותא מתכונת הרס לישיבה, שני הבחורים כישורניים במיוחד, אך אין להם כוח התמדה בכי הוא זה, זיווג בין שניהם זה פרס לבטלנות, אבוי אם יהיו בחורים חסרי מעש בישיבה, הבטלה אם כל חטאת, אסור בשום פנים לשדך את השניים יחד, אבל יענקי ודודי עם כל חוסר ההתאמה זיווג הגון, יש ליענקי את כוח הבלימה, הוא מווסת את דודי פעמים רבות ולפיכך דודי אינו סוטה מהקו, אמנם הוא מפליג לא אחת בחלומות פו, אבל יענקי מצליח להחזירו אותו אל התלם.

דודי מפרה את ראשו של יענקי וכך יענקי מגיע להשיגים מעולים. אותו דבר נאמר כלפי השידוך בין יוסי לנתן נטע, אבל אם יהיה יענקי החברותא של נתן נטע הזחלן, שניהם ידגרו עוד יותר באותה שורה ולבסוף ינשרו החוצה, רוב בני השיעור הם מצוינים יותר מהם, הר"מ רב אליעזר שניידר בונה את הקצב על פי רוב השיעור.

רק כאשר שני הבחורים הבינוניים מתמודדים עם בחורים שחזקים מהם הם מתקדמים ועומדים בקצב אף שהדבר עולה להם במאמצים מרובים, אך הם לא קורסים, זו חצי שנה ששניהם מתמודדים ועומדים בהצלחה לא מועטת בקצב. וכנ"ל השידוך בין יוסי לנתן.

השתכנעו ההורים כי רב יצחק יודע את מלאכתו ולא נתנו לבנים לעשות ככל העולה על רוחם.

כעת נמצאים הזוג דודי ויענקי בתוך "סוגית ריקי" בבבא בתרא, סוגיא לא פשוטה, דודי בכישרונותיו משיג גם שם את ההבנה הפשוטה ויענקי צריך להתאמץ בעליה, הוא מתנשם ומתנשף אבל לא מוותר, יש לו נטל כפול, מלבד הבנת הסוגיא, חילוף דודי מסבך החלומות בהם הוא מצוי, לא יום ולא יומיים.

על מה יכול דודי כל כך הרבה לחלום? יש לו חלום שנובע מקנאה גדולה, הוא רוצה להיות עשיר כמו הדוד שימי, אחיו הגדול של אבא, שימי צלחה דרכו, כבר שנים רבות הוא יודע לזהות עסקים על סף קריסה ולרכוש אותם במחירי אפסיים, כשבדיו שורת פתרונות לבעיות, הוא מזניק אותם למעלה ומוכר אותם במחירים מפולפלים, בעולם העסקים קוראים לתהליך זה "אקזיט".

בתוך תקופה קצרה התעשר שימי מאד, הוא רכש לעצמו ווילה גדולה בסביון בעלת שלושה מפלסים, לכל מקום הוא מגיע לבוש בגדים יוקרתיים שמפגינים את עושרו, לרשותו שתי מכוניות מפוארות, מדגמי מרצדס וביואיק, קשה לו להסביר למה הוא צריך שניים, כאשר רק לו רישיון נהיגה, אבל המבין יבין.

מאידך הוא שומר על עצמו, הוא מקפיד על סדרי לימוד, הוא לא מוותר על חברותא למדן גדול וגומע עמו מסכתות, כמו כן מחלק צדקה לעניים בשפע, אין ספור מוסדות תורה נתמכים על ידו, ביתו מתנהל כבית יהודי לכל דבר, מה יכול להיות יותר טוב מזה "תורה וגדולה במקום אחד" אבא סיפר לו על שימי שהיה אחד הבחורים הטובים ביותר בישיבת פוניבז', עד היום אי אפשר להביך אותו בסוגיא שאינו מכיר.

לזה חתר דודי בכל לבו, גם הוא רוצה להיות עשיר מופלג יודע תורה ועושה עסקים פורחים באויר, הוא יקבע לעצמו חברותא מתאימה (הפעם לא יעשה את הטעות של רב יצחק) בשום אופן הוא לא מוכן להיות כדוגמת אביו רב אברהם שטובל בעוני רגליו, הוא מתגורר בבית קטנטן ברחוב ש"ס בשכונת מאה שערים, שני החדרים מכילים בקושי את שבעת ילדיו, הוא מקיים את דברי המשנה פת במלח וקנקן של פושרים לשחרית וערבית, רק פעם באמצע השבוע יש ארוחה חמה [מלבד שבת ויו"ט] ביתר הימים אוכלים בצהרים מעט ירקות וסרדינים ולקינוח ביסקוויט טבול בתה חם.

לדודי נמאס מחיי עניות מרודים, הוא רוצה ליהנות מהעולם, אמנם יסתפק בקצה זרתו, הוא לא רוצה חיי תענוגות שרחוקים מאידישקייט, אבל לא להסתפק בקב חרובים כרבי חנינא בן דוסא.

היום הצליח יענקי במאמצי על לעורר אותו מחלום מתוק, בו ראה את עצמו כמיליונר גדול בשכונת מונסי העשירה, הוא שב אל הגמ' ואל יענקי שמתאמץ בהבנת דברי המהרש"א, דודי מואיל ברוב טובו לפצח את המילים הקשות שנאמרו בקצרה ולהבהיר בהם את דברי התוס' שנראים תמוהים מאד.

תוך כדי החל לסלסל בגרונו, הוא שר את דברי המהרש"א במנגינה קצבית, מארש פולני ששמע באחת מחצרות החסידות, כשהוא מנסה להעלות את קולו ולרדת (המכונה קאפ שטימע) כמיטב החזנים.

יענקי סונט בדודי בטוב לב: לא ידעתי שאתה קרוב משפחה של תרנגולו של משה קוסוביצקי המפורסם. גם הוא מסלסל בטוב טעם כיאה לתרנגולו, אתה שואל מה הקשר?... נו ברור שיש לך קשר משפחה, דודי סטוויצקי הוא בן דודו של התרנגול של משה קוסוביצקי.

"העלבת אותי קשות, כולם בבית יודעים שיש לי קול מצוין, אני יכול לחקות קטעי חזנות בהצלחה, אז למה אתה מזלזל בי בצורה פוגענית ביותר, אולי תפגין לי אתה את כישוריך בזמרה?"

"אני לא בעל קול נעים כשלך, יש לי קול רגיל שלפעמים מצטרד, אבל יש לי שמיעה מוסיקלית חדה, מאז ומתמיד אני יודע לזהות זיופי טונים, אתה אמנם בעל קול מצוין, אבל מזייף מאד בהשמעת הטונים, לכן לא תוכל להיות חזן גדול".

דודי מוחה נמרצות בחברו שלפתע מתנשא עליו.

"שלוש תשובות לי אליך: א) להיות חזן זה לא חלום נעורי, מעולם לא דמיינתי באחד החלומות שאהיה חזן לא ביום ולא בלילה, אין לנו במשפחה אחד ששייך לקלאסה זו, גם כשאני מקשיב לקטעי חזנות זה לא בא מתוך שאיפה להיות חזן מפורסם, זו חובבנות ותו לא. ב) אני לא מזייף, אני שר נכון את כל הקטעים, תיקח את הקלטות של איזה חזן שאתה רוצה ותבחן אותי ותראה אם אני מזייף, אני שר במדויק את השירים. ג) החלומות שלי הם בשטח אחר לחלוטין, את זה אני שומר לעצמי, יש לי את הפינה הפרטית ואיני חושף אותה לאיש. למה אם כן אתה פוגע בי באכזריות רבה?"

"חלילה וחס לא באתי לפגוע בכישוריך, רק אמרתי לך שחזן לא תוכל להיות אם תרצה, כי כדי להיות חזן צריכים לא רק לדעת את המנגינה, אלא גם להתאים את המילים לקטע שמתחזן, שנית עליו לשמור על אחדות צלילים, לא לעלות ולרדת בפתאומיות לאחר מיכן (קאפ שטימע) איפה שזה לא מתבקש, זו תורה שלימה ובזה אין לך הבנה מינימלית, לכן רציתי לרמוז לך שאולי תוכל להיות התרנגול של משה קוסוביץקי אף הוא הסתובב בסביבת החזן שנים רבות, אבל לא למד ממנו כלום, עצתי שטוחה לפניך, אם בכל זאת תרצה להיות חזן, עליך ללמוד אצל חזן גדול, הוא יתן לך הדרכה מלאה בנושא".

"ומאיפה ליענקי היקר שלי הבנה עמוקה כל כך בנושא, אם לעולם לא תוכל להיות חזן" עקץ דודי את חברו על קולו החלוש.

"אני בא מבית של חזנים דורי דורות, אבי וסבי ואב סבי היו חזנים מעולים, אם כי לא כלל עולמיים, לפיכך לא התפרסמו בעולם הרחב, אבל את הידע שאבתי משם, לבד זאת חוננתי מלמעלה בחוש מוסיקלי מפותח, אך לא בקול, דומה אני לנגן כלי זמר שיוודע לנגן אך אין לו את הכלים, הוא נגן מעולה אבל לנגן לא יוכל, אתה לעומת זה כלי נגינה ולא נגן, זה השוני בין שנינו".

"למה החלטת היום להתלבש עלי, מה עוול עשיתי לך?" התקצף דודי פגוע כולו.

"חלילה לא ביקשתי לפגוע בך, אלא באתי לומר לך שעדיף לך להתמקצע בלימוד, יש לך בזה את כל הכלים, ראש גאוני, זיכרון חזק מאד, כושר הסברה מעולה. קיצור יש לך עתיד של ראש ישיבה גדול! למה לך להסתפק בזוטות?"

“אני לא מביין מה אתה בא לרמוז לי, וכי אמרתי לך שאני שואף להיות חזן? ההיפך מזה, אין לי שום משיכה לכך, זה לא חלום חיי, לפיכך לא הבנתי על מה ולמה התחלת לתת לי הרצאה שלמה שלא אתאים להיות חזן?”

“אמת, שמעתי כבר בהתחלה את הבהרתך, אבל תשובתי הייתה רק על החלק השני, למה לך לחלום כל הזמן על מה שתהיה בעתיד ולאבד את כל העתיד, יש לך עתיד כל כך מושך וסביר, אם הייתי בר מזל כמוך הייתי יושב ולומד כל היום והלילה שיצא ממני משהו, אך האמת שזו תורה שלא לשמה, תורה לשמה מה היא? ללמוד בשל ציווי הבורא ולא בשל סיבה אחרת, הבה ננסה ללמוד ולהבין את סוגית ריקק בעיון ולא חלילה נרקוק על הסוגיא”

“ישר כוח על דברי המוסר, לא די לי בשיחות המוסר של מורנו המשגיח הצדיק, עד שאף אתה בא להוסיף עליהם?! תנסה להיכנס לנעליים שלי, כשאני לומד בחברותא ותופס את הגמרא כבר במבט הראשון וצריך להמתין לך כל הזמן כדי שנוכל להמשיך, מה היית עושה במקומי? לא היית שורד יום אחד!”

“אני במקומך, הייתי יושב ולומד את הגמרא שוב ושוב, לא בשביל החברותא החלש, אלא לעצמי, אינה דומה הגמרא לימוד ראשוני ללימוד חמישי ושישי, עצתי היא, תשב על המפרשים ביתרת הזמן ותפסיק לרחם עלי, אני מנסה ללמוד בכל כוחותיי, עם הכישורים החלשים שלי, אך בשל השאיפות יש לי סיכוי להיות תלמיד חכם על ידי העמל הגדול, גם המהר"ם שיק זצ"ל העיד על עצמו כי היה לו ראש חלש ביותר, עד שבכל הונגריה לא היה ראש חלש כשלו, לבסוף יצא גאון עולם, מסופר עליו שזכה לסיים את הש"ס בעיון מ"ב פעמים, דבר שאפילו גדולי הכישרוניים לא עשו זאת.”

דודי מרגיש נחות לעומת חברו יענקי בעל הרמה המוסרית הגבוהה יותר, הוא תובע מעצמו יותר ממה שמסוגל, הוא לא מתייאש, למרות החולשה והפער העצום שיש בינו לחברותא שלו, הוא בא ממשפחה של חזנים ולמרות הכל יש לו אהבת התורה.

ואילו הוא בן של יהודי בעל צורה, שיושב עד כיום חצי יום בכולל ולומד בהתמדה נפלאה את כל הסדר עם חברותא, כשאש ניתזת לצדדים, הוא לא מסתפק בכך, אלא גם כשחוזר לבית, הוא יושב על תלמודו כמה שעות. יש לו סדר בהלכה וסדר חזרה על מסכתות הש"ס לפי הסדר, הוא כבר סיים לכל הפחות שני פעמים ש"ס, כך שומר הוא על חיוניותו הרוחנית שלא תיפגם מעבודתו כמוכר בחנות חצי יום.

לדודי יש חלום אחד גדול, להיות עשיר בן תורה, הוא חושב ש"תורה וגדולה במקום אחד" זו השלימות הטובה ביותר שיש, בכסף הרב שיצבור יעשה הרבה מעשים טובים שעניים לא יכולים לעשות, הוא יתרום לישיבות וכוללים, הוא יחזיק מוסדות קהילתיות, כלל ישראל יהנה ממנו כעשיר יותר מאשר איזה רב.

את החלום להיות ראש ישיבה גנו עוד בהתחלה, הוא ידע שלא כל למדן נעשה ראש ישיבה, צריכים הרבה סייעתא דשמיא להגיע למקום זה, ב"ה עם ישראל לא אלמן, משנה לשנה מתרבים חובשי הספסלים, על כל משרה יש הרבה מועמדים, מה בצע בחלום כזה?

הוא גם לא רוצה אשה שתהיה מורה, להרוג את עצמה על כמה גרושים? גם אם ירצה לא כל אחת מגיעה למשרת ההוראה, אלף נכנסות לסמינר ורק עשר מהן נהיות מורות בפועל, הוא מעדיף את אשתו כעקרת בית למופת שמגדלת את הילדים לתורה ויראה, כשכל היום פנוי לה לקיים את יעודה, ואילו הוא יהיה דוגמת דודו, עשיר שהשעה משחקת לו ובכל אשר יפנה יצליח, יש לו הרגשה שגם לו יש חוש מסחרי מפותח, אמנם עדיין לא יצא לעולם העסקים, אבל הוא יושב לא אחת בבית דודו וראה איך הוא זורק עסקאות, לא הייתה עסקה אחת שלא קלע אליה, וראה זה פלא, דודי אף הוא ידע לומר לדוד, איפה כדאי להשקיע, יום אחד יצא הדוד מהכלים מההברקות השנונות שלו, הוא טפח לו על שכמו בהתלהבות.

"דודי אתה גאון מסחרי, אבל שלא תבין אותי לא נכון, למרות הכל הייתי מציע לך לא לחקות אותי, אני לא מודל שצריכים לחקות, אין כמו יגיעת התורה. אבל מה אצלנו? אבוי! דע לך שאני חי בעולם אכזרי מאד, יש שם כרישי ענק שירצו לבלוע אותך חי, גם ההצלחה לא תמיד מובטחת, אז למה לך להיכנס לעולם ההימורים?" ניסה הדוד לקרר את התלהבותו הילדותית של אחיינו.

"דוד שימי אני לא מבין, אתה רוצה לומר שאתה מתחרט על כל מה שעשית?"

"אם הייתי יודע מראש מה טמון בעסק זה, לא הייתי מכניס את ראשי למיטה חולה זו, אלא שלא היה מי שיזהירני טרם שקעתי בעולם המסחר, כיום קשה לצאת משם אחרי שהורגלתי לסגנון החיים הצעקני, אבל אותך אני מזהיר, אל תנסה להיכנס לעולם זה, זה מסוכן מאד בשבילך"

"אז מה אתה מציע לי במקום זה?" לא יכול היה דודי להסתיר את אכזבתו הרבה.

"לנהוג כאביך שיחי' וכעוד יהודים טובים, להישאר באוהלה של תורה, שם החיים מלאים שמחה ואין בהם שום סכנה, אתה לא מתחכך עם פושעים ואנשי עולם התחתון כפשוטו, אלא עולמך רווי עם תורה מתוך שמחה ואושר בלי די".

"ולחיות חיי עוני מחפיר?" לא נותר דודי חייב.

"אני לא מסכים איתך, אביך שיחי' אינו עני, הוא מסתפק במועט כי הוא לא רוצה ליהנות מהעולם, אבל עני הוא לא, האם הלכת לישון כשאתה רעב, כפי שחווינו אנו בדור הקודם? ב"ה יש לכם לחם לאכול ובגד ללבוש, יעקב אבינו לא ביקש על יותר מכך?"

"האם תורה וגדולה במקום אחד מהווים סתירה? למה א"כ הגמ' מציינת את עושרו הרב של רבינו הקדוש, הגמ' מספרת שרבי היה מכבד את העשירים, להיות עשיר זה לא חיסרון אלא מעלה, יש לו יותר יכולות לעזור לעניים, להרבות צדקה וחסד בלי גבול, דבר שאברך כולל אינו יכול, כאברך בקושי אוכל לכלכל את ילדי, כשאגיע לחתן לא יהיה לי מאיפה להוציא את השקל הראשון, אתה יודע שישנן בנות ממשפחות טובות שלא זוכות להתחתן, כי אין להורים שלהן אגורה על הנשמה, למה אסור לי לחשוב על העתיד?"

"דודי עדיף שלא תתנסה בניסיון העושר, זה ניסיון קשה מאד, לא כל אחד מסוגל לתת כפי עושרו, הגמ' מספרת על נקדימון בן גוריון שהיה עשיר מופלג ולבסוף כל העושר אבד, כי לא חילק מספיק צדקה לעניים, הגמ' שואלת איך זה יתכן? הרי היה מחלק הון עתק בכל יום לעניים, עונה הגמ' שכפי כוחו לא נתן. כלומר יש תביעה גדולה מאד על העשיר, לא להסתפק בלתת צדקה [אפילו אם מדובר בסכומים גדולים] אלא לתת חומש מנכסיו, או לכל הפחות מעשר, תאר לעצמך שיש לך הון של עשרה מיליון דולר, האם יקל עליך להפריש מיליון דולר לקופת הצדקה?! אני לא מכיר הרבה שנותנים כפי יכולותיהם. במקרה כזה הקטגור בשמים ימליץ לקחת את כל הכסף, קשה יותר להסתגל לעוני אחרי עושר, עדיף כבר לא להכיר את הצד ההוא"

"דוד שימי, האם אתה כן נותן לפי ערך נכסיו?"

"בינתיים עמדתי בניסיון, אבל כל פעם מנסה היצר הרע לפתות אותי, פעם אחת לקמץ, לדחות את החוב לשנה אחרת, כעת יש לך לחצים כספיים וכדומה לזה תירוצים מתירוצים שונים, בניסי ניסים אני מתמודד בגלל שבכל דבר אני נועץ עם גדולי ישראל, הם אלו שמדרבנים אותי לא למעוד, אלמלי כן יתכן ולא הייתי עומד בניסיון. דודי האם אתה כבר יודע מראש שתוכל לעמוד בפיתויים?"

"אני אתפלל להשי"ת שיתן לי את הכוחות כפי שיש לך, אני מוכן להתמודד בניסיון הזה ולא להיות עני".

כשראה הדוד את קשיות עורפו של דודי פסק מלדבר איתו, הוא איחל לו הצלחה בהמשך הדרך, וביקש ממנו שלכל הפחות לא יצא לעולם העסקים מיד לאחר הנישואין, לכל הפחות עליו ללמוד עשר שנים, גם הוא עצמו לא יצא לעולם העסקים רק לאחר 12 שנות אברך, אלמלי כן היה נתלש מעולם התורה לחלוטין. דודי נענע בראשו חיובית, אבל בלבו פנימה ידע שהוא יצא לעסקים מיד אחרי החתונה, בקושי הוא מסוגל לשבת עד החתונה איך יאריך את הזמן? הוא לא רצה לעשות שקר בנפשו, הוא לא נולד להיות אברך כולל.

האם חלילה וחס כך יהיה עתידו של דודי, את זה נראה בפרקים הבאים.

סיפור מיוחד / הסופר הרב יאיר וינשטוק

מחותנים מן השמים

נחום ואבנר היו חברים מילדות, ולמחותנים הפכו עוד בטרם נולדו צאצאיהם. שניהם גדלו בשכונה אחת יהודית בעיר הנמל אודסה אשר על שפת הים השחור. אבותיהם היו שכנים וידידים. נחום ואבנר קנו תורה מפי מלמד דרדקי בכיתה אחת. כאשר ראה המלמד את עוז ידידותם החליט להפריד בין הדבקים, שמא יפטטו השנים בשעת השיעור ולא יטו אוזנם ללימודים. אך לאחר כמה ימים נוכח לדעת כי עצתו הייתה לרועץ. דווקא לאחר שהרחיק אותם זה מזה, חדלו שני הילדים להקשיב לו, ואף לא גילו כל רצון להשתתף במהלך השיעור. נמלך המלמד בדעתו, והושיבם שנית זה על יד זה. מאותו רגע החלו שני החברים השמחים לפרוח כתמרים צעירים. מה ששאל נחום, היה אבנר מתרץ, ומה שהקשה אבנר היה נחום מפרק. זה היה מתחיל לומר משפט וחברו מסיים, זה מוציא ספר וחבירו מדפדף אל המקום הנכון.

קיצורו של דבר, נחלקו הבריות אודותם. יש אומרים: נחום ואבנר הם "נשמה אחת בשני גופים", ויש אומרים "שתי ידיים של גוף אחד". הצד השווה שבהם שהכל מסכימים כי אהבה זו שבין נחום ואבנר - אהבת אמת היא שלא תיבטל עולמית. האם צדקו הללו? ימים יגידו.

גדלו שני החברים ונכנסו לעול המצוות בפרק זמן אחד. המשיכו לקנות משנת תלמודם בצוותא בשנות לימודיהם בישיבה בה למדו בחברותא מבוקר ועד ערב. לימים, כאשר באו בקשרי השידוכין עם בנות זוגם שוב היה זה כמעט יום אחרי יום.

גם זמן הנישואין, כמובן מאליו, נקבע בסמיכות ימים. וההמשך לא איחר להגיע... נשותיהם עמדו ללדת בפרק זמן אחד. או אז אמר אבנר לנחום, "ראה, משמים קשרו את גורלנו יחדיו. הכל עוברים אנו ביחד. הידידות בינינו חזקה מצוק סלע, ואפילו השטן בכבודו ובעצמו לא יוכל לחבל בה. ואם כן, ידידות זו שבינינו ראוי שתמשך בדור השני, לפיכך הבה ונשתדך. אם יולד לי בן ולך בת, יהא בני נושא את בתך בבוא היום, ואם יולד לך בן ולי בת - תינשא בתי לבנך".

- ומה יהא אם יוולדו לשנינו שני בנים או שתי בנות? שאל נחום שאלת תם. נתן אבנר קולו בצחוק ואמר "לא מחכמה שאלת... זו בגדר "אין צריך לומר", אף אני לא אמרתי אלא אם יוולדו לנו בן ובת". "ואינך חושש להכריז על שידוך כה מוקדם, עוד בטרם הגיחו העוברים לחלל העולם?" שאל נחום ולבו מפרכס.

הפיס אבנר את דעתו: כיון שמכריזים במרומים ארבעים יום קודם יצירת הוולד "בת פלוני לפלוני" אינך צריך לחשוש כלל, שהרי בת-קול כבר קדמה לנו!

הרהר נחום בדברים, משמש בהם ומצא בהם טעם, מיד תקע כפו לרעהו וכך הפכו השנים ל"מחותנים" בימי העיבור, עוד בטרם ראו החתן והכלה הקטנטנים את אור העולם...

*

את אשר ניבא אבנר אתא ובא. לו נולד בן ויקרא את שמו עקיבא. לחברו נחום נולדה בת ויקרא שמה שרה גיטל. שמרו השנים את ההבטחה בליבם וציפו שיגדלו התינוקות.

ובינתיים היה עליהם לקיים את אשר הבטיחו בשטר הכתובה ולפרנס את נשותיהם. לראשונה מאז היו עוללים נפרדו דרכיהם. אבנר שלח ידו במסחר ושמש ההצלחה זרחה לו. תוך זמן קצר אסף רכוש רב וספינות מסחר מפליגות בים.

גם ידידו נחום התעשר עושר רב בתחילה, אך מיד הורע מזלו. כיון שלקח כל סחורתו בהקפה ובעלי חובותיו פשטו לו את הרגל, החל לרדת מנכסיו מטה מטה עד שנתרושש ונעשה דל ואביון.

ככל שנידלדל נחום והושפל מצבו כך התרוממה כנגדו קרנו של אבנר, ספינות המסחר שלו הובילו אריגי משי ממדינה למדינה, סוכנים-קומיסיונרים שלו הצליחו בכל אשר פנו ומזלו עלה ללא שיעור ועושרו גאה מיום ליום.

בינתיים גדלו ילדיהם ונעשו בני נעורים. ולא רחק היום והבחור עקיבא והעלמה שרה גיטל הגיעו לגיל השידוכין.

נזכר נחום בתקיעת הכף שתקעו הוא ואבנר, ונשם לרווחה. עדיין לא חשך אור מזלו. הוא קיווה כי אולי אבנר שמן הסתם לא ירצה להשתדך עם קבצן מרוד, ידאג להעלות אותו לגדולה ועם נישואי בתו לבן ידידו הגביר ישתפר גם מצבו...

אך אבנר כבר לא היה אותו אבנר של פעם... כשנזכר בתקיעת הכף שלו לידידו נחום - נעשה כל בשרו חידודין חידודין, והוא ניחם על פזיזותו. "איך יכול אני להשתדך עם עני ואביון כנחום הקבצן?" התהלך בביתו כסהרורי. הוא חיפש מוצא ומפלט מהבטחתו ולא מצא. להשיב את חברו למעמדו, לא עלה על דעתו, ובאין מוצא עמד לפרוץ גדרו של עולם ולהפר את התחייבותו ברגל גסה.

האיגרת שהתקבלה בביתו של נחום מביתו של אבנר העשיר והודיעה על ביטול קשר השידוכין - נפלה כפצצה והטילה את כולם לאווירה קודרת. שרה גיטל שראתה בעיני רוחה כיצד היא מוכרזת ככלה לבנו של העשיר, מיררה בבכי עד שהתנפחו עיניה כפקעות של בצלים וגם אמה הייתה מהלכת כנגדה בלב נשבר.

נחום עצמו לא ידע את נפשו מרוב צער. "את כפו תקע לי" לחש כהלום רעם. "איך אפשר להפר תקיעת כף?!" הוא התרוצץ בין פינות הבית הדוממות כמו ביקש מהן תשובה על משוגות האדם.

כיון שהרגיש נחום כי באו מים עד נפש, נסע לשפוך צערו ושיחו לפני רבו, סבא קדישא, רבי ישראל מרוזין זיע"א. במר נפש עמד לפניו וסיפר איך נתקשרו הוא ורעהו בקשרי חיתון, עוד בטרם ראו ילדיהם את אור העולם, ועתה ביישו את בתו והציגוה ככלי ריק.

הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין הזדעזע ושלח איגרת ביד נחום אל אבנר, בה ביקש ממנו שיחזור בו מכוונתו הזדונית ולא יבטל את השידוך. נסע נחום אל אבנר והביא לו את האיגרת. העשיר קרא אותה בלי התפעלות ו...סירב לבקשה.

"לא אתה היית זה שהציע להתקשר בינינו בקשר שידוכין, עוד בטרם נולדו ילדינו?!" שאל נחום בשפה רפה, בתקווה כי אולי יוכל לנקב חריר בלב האטום.

עשיר יענה עזות. "רוצה אתה לתפסני בדיבורי? אמנם כן. אמרתי מה שאמרתי וחוזרני בי. ילדות הייתה בי. פזיז הייתי וכעת השתנית. כבר הכיתי מאז מאות פעם על לבי ואמרתי "על חטא שחטאתי בטיפשות פה!"..."

נחום יצא מביתו של אבנר בפחי נפש.

הצרות רדפו ופקדו אותו פקידה אחר פקידה, כנאמר, "בתר עניא עניותא אזלא". מצבו הכלכלי הלך והתדרדר עד שהתרושש לגמרי, ולרש אין כל.

שוב נסע לרוז'ין. הפעם הייתה מצוקת העניות שטוחה בפיו, "כשל כוח הסבל, רעבים אנו ללחם".

אך הסבא קדישא מרוז'ין לא שכח את תלונתו הקודמת, אודות הפרת ההתחייבות הקדומה. הוא כלל את שתי בקשותיו כאחת, כתב איגרת שניה אל אבנר וביקש ממנו שלא יתכחש להבטחתו הישנה, ולעת עתה יקבל את ידידו נחום לעבודה באחת מן המשרות הרבות שיש לו בחנויות המשי שלו, ויהיה לו לאחיעזר ולאחיסמך כדי שיוכל להחיות את נפשו ונפש בני ביתו. נסע אפוא נחום לביתו של אבנר והציג בפניו את איגרתו השניה של הצדיק.

הגביר חבש את משקפיו וקרא את המכתב בעיון. לבו של נחום הלם בעוז, האם אבנר חוזר לעצמו, להיות ידידו משכבר הימים?

אך הגביר שפחד מקשרי שידוכין עם קבצן - הקשיח ליבו כבראשונה ושוב לא ציית לדברי הרבי. בהתנכרות גמורה ציוה על נחום לעזוב את ביתו ולא לבלבל את מוחו. יצא נחום בלב מוקנט מלפני ידיד נפשו מנוער ורגליו הפכו לבולי עצים וכמעט לא נשאוהו.

"אהבת אמת שלא תיבטל עולמית? ימים יגידו!"

*

הלך נחום הלוך ובכה בואכה רוז'ינה. עם המכתב בידיו בא אל רבו והתמרמר מאד לפניו על קשיחות לבו של אבנר ואי ציותו לתחנוניו ולאגרות הרבי.

הרבי שמעו אבל לא ענה תשובה ישירה.

"סע לעיר סבסטופול" ציוה עליו סבא-קדישא, "שם יפתחו לפניך שערי מזל ופרנסה טובה. שעת מלחמה היא עתה בין הצרפתים לבין התורכים, ואתה צפוי לרווח הגון מן המלחמה". "ואבנר?" לחש נחום.

"חברך העשיר אבנר יתחרט לבסוף כי מרה תהיה אחריתו".

תיכף שמע נחום לדברי רבו, נשא את רגליו וילך לעיר סבסטופול. בתחילה היה נע ונד בעיר ללא עבודה, אך לאחר מספר שבועות האיר לו מזלו והוא השיג משרה אצל איש רוסי מגודל קומה ששימש קמעונאי, ספק לצרכי הצבא. הספק הצבאי נתן לו שכרו משלם, בעין יפה, וכך הצליח נחום - לראשונה זה זמן רב - לשלוח מעות לאשתו ובניו.

קמעא קמעא התמחה נחום בעבודתו. הוא היה יוצא ובא מטעם הספק אצל ראשי גדודי הצבא, נשא ונתן עימם רבות, עד שנתהדקה ביניהם ידידות עזה.

יום אחד נשלח אותו קמעונאי, שהיה גיבור חיל, אל החזית, ומשם לא שב. כדור האויב השיגו והכריעו למות.

הקצינים שהכירו את נחום כאיש נאמן קיבלו אותו בזרועות פתוחות, כאשר בא להציע את עצמו כספק חדש. מאותו יום דרך כוכבו. מאותה שעה החל נחום להצליח ועלה מעלה מעלה מיום ליום.

*

מליבו של אבנר כבר נשתכחה אותה פרשיה של ידידו לשעבר נחום ובתו שרה גיטל, והוא תר אחר כלה חדשה וראויה לבנו המצויין עקיבא.

יום אחד עלה על אחת מספינותיו והפליג לעיר פלונית לרגל עסקיו. בהיותו בלב הים התרגשה עליו פתאום רוח סערה שהרימה את גלי הים לגובה רב. נוסעי הספינה עלו שמים וירדו תהומות, כל עוד הנשמה באפם הצטופפו בסיפון העליון וציפו לשוך הסערה.

אך לא זו בלבד שהסערה לא שקטה, אדרבה עוד התחזקה והלכה, גלי הים האדירים חבטו בספינה ללא רחם.

עוד גל ועוד גל... מרוב מכות ניבע נקב גדול בדופן הספינה, מי הים פרצו בכוח אדיר פנימה. עד ארגיעה צללה הספינה לתהומות וטבעה עם כל משאה והאנשים אשר עליה.

גם אבנר החל שוקע במים העזים עד אשר כמעט טבע. הוא ראה את מר המוות לנגד עיניו ופרפר במים הגועשים בשארית כוחותיו. ברגעיו האחרונים עברו כל חייו לפניו בנשימה אחת.

פתאום ידע בשל מה באה לו צרה זו. הוא נענש בגלל שעשה פלסתר את הבטחתו ותקיעת הכף לנחום, והוסיף לחטוא כשאטם אוזניו לתחנוני רעהו, ולא ציית לדברי הקדוש רבי ישראל מרוז'ין אשר בקש ממנו לתמוך בנחום ולא לבטל את השידוך.

נשא אבנר ראשו מבין הגלים ונדר נדר לאמור "רבונו של עולם, אם תעלני מבור שאול ותפדה נפשי משחת - אעניק מכספי לחברי נחום, ואף אקיים השידוך עם בתו".

המלים עוד על לשונו ופתאום צף לפניו תורן האוניה, ונדחק אל ידיו, כמו קורא אליו, "החזק בי והינצל". תפס אבנר בקורת העץ, והגלים סחפוהו עם התורן עד שהשליכוהו אל חוף נמל שומם ובלתי ידוע.

לאחר שהתאושש אבנר במקצת מאימת המוות החל משוטט על החוף, אך להוותו לא מצא שום סימן חיים. יומיים שהה שם אבנר בצום מוחלט. לחם לא אכל ומים לא שתה, עד שהגיע אל שערי מוות וכבר הצטער על הצלתו והיה מהרהר כי שפר מזלם של פועליו שטבעו בים ברגע אחד, ולא נגזר עליהם להצטער ביסורים נוראים של מוות איטי ברעב.

ביום השלישי שמע אבנר קול מצידו השני של החוף. הביט לשם וראה ספינה יוצאת מהנמל ומתחילה להפליג. החל זועק בקול גדול לעזרה ונופף בידיו לעבר הספינה.

על גשר הספינה עמד באותה שעה מלח שהשקיף לכל צד כדי להזהיר מפני ספינות האויב. הוא ראה את האיש העומד ופורש זרועותיו בתחנונים. מיד נשלחה אל החוף סירה קטנה לחלצו משם.

בשארית כוחותיו עלה אבנר על הסירה. הספינה הובילה אותו לעירו והוא שב אל ביתו בריא ושלם.

*

ימים אחדים שכב במיטה עד שנח והתאושש קמעא. עמד לקיים נדרו אשר נדר בעת צרה, בא אליו היצר הרע והטיל בו ארסו. "מה החיפזון, חזור לעסקיך ואחר כך תקיים נדרך". והנדר, אין צריך לומר, לא קיים.

לא חלף זמן רב, ושריפה פרצה בחנויותיו, הם נשרפו כליל עם כל תכולתם. מיני משי משובח ואריגים יקרים, בכמויות של מאות אלפי רובל, עלו בעשן ומאומה לא נותר מהם. עולמו של אבנר חרב עליו. בבת אחת נעשה עני מרוד ובעל-חוב גדול. מחמת רוב הנושים אף לא יכול היה להראות פניו ברחובות, עד אשר ברח מהעיר בהיחבא והחל לנדוד מעיר לעיר ומכפר לכפר, מחזר על הפתחים ושואל לחם לנפשו הרעבה...

כשהגיע לעיר רוז'ין פנה אל בית הרבי, שמע כי בבית האדמו"ר נותנים צדקה בעין יפה. כאשר עמד בקודש פנימה מול עיניו הטהורות של סבא קדישא, המו מעיו ונתן קולו בבכי גדול. הוא סיפר לפני הרבי על כל צרותיו. איך נהפך עליו הגלגל ובן רגע נעשה לעני.

"רשע גמור אתה", גער בו הרבי בחומרה, "והקב"ה הענישך כמידתך. את קשרי השידוכין עם ידידך נחום הפרת ללא סיבה ראויה, הקשית ליבך כאבן והפנית עורף לידיד נפשך מנוער, אשר התחנן לפניך שתתמוך בו, אטמת אוזנך משמוע לקול תחנוניו. שלחתי אליך שני מכתבים ולא רצית לשמוע".

"אוי לי כי חטאתי" בכה אבנר. "רוצה אני סדרי תשובה על אשר המריתי פי הצדיק". "סדרי תשובה?" תמה סבא קדישא מרוז'ין, "סע לסבסטופול, השתטח לפני רגליו של נחום, ידידך העני שהתעשר, ובקש ממנו שיסלח לך. אם ימחול לך צדיק גמור הוא!"

לא איחר אבנר לעשות כדבר הצדיק. נסע לסבסטופול, נפל בבגדיו הקרועים לפני רגליו של נחום וביקש מחילה.

נעתר נחום לתחנוני אבנר האומלל, והפקיד בידי עבודת קבלנות קטנה שהשיבה את העשיר-העני למעמד נכבד. לאחר זמן קצר התחדש קשר השידוכין של עקיבא ושרה גיטל, המשודכים ממעי אימם, והם באו בברית הנישואין בשעה טובה ומוצלחת. שני הידידים-המחותנים משכבר, שבו ואהבו איש את רעהו באהבה עזה כמוות. הוא אשר אמרנו: אהבת אמת שלא תיבטל עולמית? ימים יגידו!...